

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

GOTICKÁ ARCHITEKTURA
MOHELNICE

magisterská diplomová práce

ŠÁRKA NOVÁKOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a zdroje, které jsem při jejím zpracování použila.

Rozsah práce: **183 765 znaků** (včetně mezer).

V Olomouci dne 6. 5. 2021

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této práce, panu Mgr. Petru Čehovskému, Ph.D., za veškerá doporučení ohledně potřebné literatury, cenné připomínky k textu a v neposlední řadě rovněž celkovou ochotu v jeho odborném vedení.

Mé díky patří rovněž pracovníkům Muzea Mohelnice i Městského úřadu v Mohelnici za poskytnutí potřebné dokumentace, dále personálu Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, olomoucké i šumperské pobočky Zemského archivu v Opavě a pracovníkům Státního okresního archivu Olomouc za pomoc při dohledání průzkumů, dokumentací a všech dalších dostupných materiálů. Děkuji rovněž mé rodině a blízkým, bez jejichž podpory bych se studiu nemohla naplno věnovat.

OBSAH

ÚVODEM.....	5
1 MOHELNICE V DOSAVADNÍ LITERATUŘE	6
2 STŘEDOVĚKÁ MOHELNICE	10
2.1 RANÉ OSÍDLENÍ.....	11
2.2 POČÁTKY BISKUPSKÉHO MĚSTA	12
2.3 MOHELNICE PO HUSITSKÝCH VÁLKÁCH.....	17
3 GOTICKÁ ARCHITEKTURA MOHELNICE	21
3.1 URBANISTICKÁ STRUKTURA MĚSTSKÉHO JÁDRA	21
3.2 GOTICKÁ ARCHITEKTURA MOHELNICE V SOUVISLOSTECH	26
4 KATALOG STAVEB.....	32
4.1 KOSTEL SV. TOMÁŠE Z CANTERBURY	33
4.2 BÝVALÁ BISKUPSKÁ TVRZ	47
4.3 BÝVALÁ TVRZ VILÉMA Z MILIČÍNA.....	55
4.4 MĚSTSKÉ OPEVNĚNÍ.....	59
4.5 MĚSTSKÝ DŮM Č. P. 973 / 13	65
ZÁVĚREM	67
RESUMÉ.....	69
SUMMARY	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	71
SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	86
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	90
ANOTACE.....	112

ÚVODEM

Jedna z dosud nepřesnějších vedut znázorňuje Mohelnici jako menší město zasazené do kopcovité krajiny při zvedajícím se terénu na pomezí střední a severní Moravy. Areál města zobrazený ze severu stojí na mírné vyvýšenině v tzv. Mohelnické brázdě. Tu z východu obklopuje Litovelské Pomoraví a Zábřežská vrchovina na západě. Kolem ohniska výjevu, výrazně převýšené věže u kostela, se rozprostírá centrální městská zástavba, jež sahá až k hradebnímu pásu, který prstencově uzavírá celé centrum. V dálce je zřetelný mírovský hrad, propojený s Mohelnicí cestou. Jednotlivé dominanty opatřil anonymní kreslíř vysvětlivkami, z nichž se můžeme dočíst, že ve městě stálo kromě typického jádra v podobě farního kostela se školou a kaplanstvím, radnice a hradeb s několika městskými branami také několik mlýnů na předhradí. Výjev doplňuje mohelnický městský znak v podobě šestice stříbrných kuželů v červeném poli, který odkazuje k erbu olomouckého biskupství, jakožto k feudálním vlastníkovi. [1]

Zmíněná veduta byla vytvořena pravděpodobně v polovině 18. století, tedy téměř pět staletí po oficiálním vzniku města. Velmi podobný pohled však čeká pozorovatele dnes. Tak jako řada dalších měst, jež v rámci českého a moravského území vznikala ve stejné době, si totiž Mohelnice zachovala středověký ráz, který se začínal formovat ve 13. století. Právě v této době se již jako poměrně rozvinutá ves fungující na zaběhnutém řemeslném základu začala transformovat v jednu z hlavních opor držav olomouckého biskupství. Právě v době úřadu olomouckého biskupa Roberta (1201–1240) a nejméně pak za Bruna ze Schauenburku (1245–1281) začala reorganizace diecézních statků, která se dotkla také Mohelnice a zapříčinila její další rozvoj. Město tak získalo status správního centra celého Mírovska (a přilehlých biskupských obcí). Díky lokaci dostalo podobu ve své době typického sídelního jádra tvořeného farním kostelem, centrálním náměstím a feudálním sídlem.

Vznik středověkého města je fenoménem reflektujícím širší společenské procesy. Řemeslná výroba se začala z hradišť a šlechtických dvorců přesouvat do nově vznikajících měst, která se stávala průsečíky společensko-hospodářských změn. Právě koncentrace výroby do menších center, kde mohla probíhat vzájemná výměna zkušeností, zapříčinila prudký ekonomický rozvoj. Od něho se odvíjelo také rozšiřování obdělávané půdy i zintenzivnění celkového zemědělského systému v přilehlé krajině prostřednictvím nových výrobků i procesů (vyvinutí vodních

mlýnů). Mohelnice se v období vrcholného středověku stala takřka modelovým příkladem těchto změn.

Předkládaná práce slouží jako soubornější pohled na gotickou architekturu města Mohelnice. Nezbytnou součástí je shrnutí mohelnické historie, jíž v práci nechávám poměrně značný prostor. Toto rozhodnutí je dáno zčásti tím, že podobný text shrnující nejnovější poznatky nebyl v posledních letech sepsán a zčásti také z přesvědčení, že bez základního historického obrysu nelze pochopit další, stěžejní část textu. Tou je analýza stavebního substrátu města a jeho urbanistické struktury. Práce je úžeji vymezena pouze pro památky z gotického období, přičemž dalších historických epoch se pouze dotýká pro dokreslení kontinuity – v tomto případě se jedná se zejména o soubor renesančních náhrobků ve farním kostele sv. Tomáše z Canterbury či o renesanční fresku v budově dnešního muzea.

Katalogová část práce sestává z rozborů několika dochovaných staveb. Nejvíce prostoru je ponecháno mohelnickému farnímu kostelu, dokládanému již ve 13. století a jeho pozdně gotické přestavbě. Následuje heslo věnované raně gotické biskupské tvrzi při dnešním Kostelním náměstí. Jedná se o budovu, kterou dle historických zpráv využívali olomoučtí biskupové. V Mohelnici ale pravděpodobně existovala ještě další tvrz, a to v okolí Hradební ulice, jíž je věnovaná další část. Katalog zakončuje nastínění vývoje městských hradeb a modelový příklad typického mohelnického městského domu s gotickým základem.

U velké většiny těchto objektů se setkáváme s poměrně hojným badatelským zájmem a předkládané závěry z těchto zdrojů částečně vycházejí či je kriticky komentují. Spíše než předložit dosud neobjevený badatelský problém je však cílem této práce analýza stavebního vývoje v jedné z nejzásadnějších historických epoch Mohelnice a zasazení města do kontextu podobných příkladů architektonicky cenných městských jader na Moravě. V souhrnu je tento text výsledkem snahy poskytnout komplexní pohled na Mohelnici jakožto na město s jedinečným středověkým základem.

1 MOHELNICE V DOSAVADNÍ LITERATUŘE

Mohelnici zahrnuje Gregor Wolny ve svých místopisných umělecko-historických topografiích *Markgraftschafft Mähren* a *Kirchliche Topographie von Mähren*, kde stručně líčí historii města a jeho nejvýznamnější památky. Mohelnická farnost s přilehlým

kostelem byla podle Wolného založena dlouho před rokem 1275. V mladším textu, *Kirchliche Topographie von Mähren*, stejný autor zmiňuje biskupské sídlo.¹

Historie Mohelnice se dotkl také Václav Kubíček, a to ve své knize věnované dějinám nedalekých Loštic.² Zásadní osobností, která významně přispěla k poznání dějin města, se ale stal až mohelnický městský kronikář a učitel zdejší měšťanské školy Eduard Teichmann, který s pomocí městských kronik³ a dalších archiválií⁴ nashromáždil dosud nejpodrobnější výklad místních dějin. Ještě před druhou světovou válkou se Teichmann ve své tiskové prvotině věnoval válečným událostem z doby kolem roku 1424.⁵ V roce 1932 vyšla autorovi další publikace *Renaissance und Hexewahn* věnovaná širším okolnostem upálení Kryštofa Aloise Lautnera v Mohelnici⁶ a po čtyřech letech také *Die Müglitzer Stadtprivilegien*. Jedná se o soupis nashromážděných dokumentů, který dokumentuje specifické postavení města pod biskupskou správou.⁷ Teichmannův kratší text *Müglitzer Hauserchronik* je pak reflexí kroniky městských domů Johanna Hornischera.⁸

Na své předchozí kratší publikace navázal Teichmann pokusem zpracovat dějiny města v ucelené podobě. Výsledkem byla kniha *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*,⁹ která je koncipovaná jako všeobecný vhled do mohelnické historie pomocí tematicky zaměřených kapitol (jednotlivé úseky věnoval Teichmann např. biskupské správě, slavným rodákům, obchodu, zvykům či novodobé historii). Autor zde klade silný důraz na německé jazykové a kulturní kořeny města, přičemž zdůrazňuje založení na magdeburském právu,¹⁰ původní německou měšťanskou reprezentaci a německá jména v dochovaných pramenech (např. cechovní kniha pekařů).¹¹ Import městského práva z německých zemí je historickou skutečností,

---

¹ Gregor Wolny, *Markgrafschaft Mähren. Band V. Brünn*, Brünn 1839, s. 598–603. – Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Bd. IV.*, Olmützer Erzdiocese, Brünn 1862, s. 3.

² Václav Kubíček, *Z dějin města Loštic*, Brno 1910.

³ Zemský archiv v Opavě [dále jen ZAO], pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků [dále jen ÚRAS] Kroměříž, Kellerova kronika, inv. č. 2726.

⁴ Teichmann mimo městské kroniky analyzoval např. biskupské listiny či Brusovu korespondenci (kompilace udělovaných privilegií městu). Viz Eduard Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*, Olmütz 1942, s. 60.

⁵ Eduard Teichmann, *Die Hussiten in Müglitz. Eine geschichtliche Skizze*, Hohenstadt 1932.

⁶ Eduard Teichmann, *Renaissance und Hexenwahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lautners in Müglitz*, Hohenstadt 1932.

⁷ Eduard Teichmann, *Die Müglitzer Stadtprivilegien*, Müglitz 1936.

⁸ Eduard Teichmann, *Die Müglitzer Hauserchronik*, Niedermährenland 1943.

⁹ Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4).

¹⁰ „Die Sprache der Bewohner von Müglitz war wohl immer Deutsch. Für diese Annahme spricht das deutsche Recht, mit dem die Stadt bewidmet war [...]“ Ibidem, s. 99.

¹¹ Ačkoliv jsou dochovaná korespondence i další archivní záznamy v češtině, není to dle Teichmanna vypovídající o národnosti mohelnických měšťanů, jelikož dle autora mohlo jít o listiny psané českými úředníky biskupské kanceláře. Ibidem, s. 100.

v historiografii však mohl sloužit i jako tendenční argument na pozadí národnostních sporů – tak s ním ostatně pracuje i Teichmann.¹² I přes nesporné ideologické zbarvení a přes řadu dnes již vyvrácených badatelských závěrů – například lokaci bývalého biskupského hrádku do zástavby dnešního Náměstí Svobody¹³ – se jedná o cenné příspěvky z hlediska komplexního zpracování historických pramenů. Práce Eduarda Teichmanna je při studiu mohelnické historie nutné číst s vědomím, že pramení ze složité národnostní a kulturní situace města, jež se v autorově současnosti octlo na okraji protektorátního území.¹⁴

Potřeba revize Teichmannova germanocentrického pojetí mohelnických dějin vyvstala nedlouho po skončení druhé světové války. Svůj podíl na tom mají zejména texty Františka Hekeleho a Ladislava Hosáka. Již Hosák analyzoval nejen nejstarší písemné záznamy, ale také jména obyvatel, pomístní názvy okolních osad i celého území olomouckého probošství. Dospěl k názoru, že skladba středověkého obyvatelstva na Mohelnicku nebyla zdaleka tak jednoznačná, jak mýnil Teichmann.¹⁵ Příspěvek Františka Hekeleho ve stejné publikaci je potom jedním z prvních, který analyzuje městskou středověkou urbanistickou strukturu.¹⁶

Stručné dějiny Mohelnice v českém jazyce obsahuje i sborník *Mohelnice včera a dnes*, který vykládá historický vývoj oblasti od pravěkého osídlení až po současnost. Obdobím od založení města ve 13. století až do třicetileté války se zabývá kapitola Františka Spurného. I ta je do jisté míry polemikou ke starším textům a opírá se o nové poznatky ze studia městských kronik a urbářů a dalších archiválií.¹⁷ Na tyto texty

---

¹² Pozdější bádání tuto optiku nabourává a ukazuje, že ačkoliv byla raná města osídlována Němci a zakládána na německém základu, jejich okolí bylo české a zachovalo si některé z toho plynoucí charakteristiky. Darina Lehotská, Vývoj městského práva na Slovensku, in: *Sborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica X*, Bratislava 1959, s. 65–114, cit. s. 77.

¹³ *Ibidem*, s. 70.

¹⁴ Významnou roli v tomto ohledu hrála poloha města a jeho dlouhá historie komplikovaného soužití převážně mohelnické buržoazní vrstvy s převahou německy mluvících obyvatel a Čechů, kteří do města přicházeli z okolí. Napjatá situace nastala již na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. st. v souvislosti se vzrůstající nevráživostí vůči českému táborovému hnutí. Ve stejné době vznikala řada německých spolků (např. *Bund der Deutschen, Turnverein, Arminia*) a konkurenčních spolků českých. K nepokojům ve městě přispěly rovněž dělnické stávkky, jež se konaly již od roku 1906 a postupně se rozrostly v jedno z nejsilnějších dělnických hnutí na severní Moravě. V druhé polovině dvacátých let se začali němečtí nacionalisticky orientovaní měšťané přiklánět k myšlenkám DNSAP a po roce 1933 k novému heinleinovskému hnutí, které dokonce dva roky poté vyhrálo městské volby (heinleinovcům se podařilo porazit do té doby silnou sociálně-demokratickou stranu i KSČ). Česká část mohelnického obyvatelstva se do definitivního ústraní dostává s novým státním uspořádáním spojeným s mnichovskou dohodou v roce 1938. František Spurný – Emilie Mičková – František Pánek, *Archiv města Mohelnice. 1544–1945 (1947). Inventář*, Šumperk 1973, s. 8. – Státní okresní archiv Olomouc [dále jen SOKA Olomouc], pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, sig. 2456.

¹⁵ František Hekele – Ladislav Hosák, *Z nejstarších dějin Mohelnicka. Z minulosti města Mohelnice*, Mohelnice 1953, s. 6.

¹⁶ *Ibidem*, s. 17–18.

¹⁷ František Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* in: Vladimír Goš – František Spurný – Václav Křupka, *Mohelnice včera a dnes. Sborník o minulosti a současnosti Mohelnice*, 1973, s. 15–97.

navázal průzkum z roku 1976 vypracovaný Dobroslavem Líbalem, Josefem Němcem a Ludmilou Koběorskou mapující dochované středověké prvky městského jádra.¹⁸ Jedná se zároveň o první práci věnující se středověkým prvkům městského jádra. V souvislosti s poznáním mohelnické historické zástavby je nutné zmínit významný pramen, kterým je kronika Johanna Hornischerera z roku 1816. Hornischer zpracoval a utřídil údaje všech dochovaných gruntovních knih a vložil je do uceleného soupisu vlastníků z období zhruba od konce 16. století do autorovy současnosti.¹⁹ Jedná se však spíše o pramen, z něhož lze vyčíst majetkové posuny v dalších staletích či stavební historii jednotlivých objektů.

Jednu z nejproblematictějších badatelských otázek týkajících se mohelnické historie, tedy bližší určení polohy bývalého biskupského sídla, se podařilo vyjasnit až v roce 1991, a to díky objevu nástěnné malby v budově mohelnického muzea amatérským²⁰ archeologem Vladimírem Kaplem. Při bližší analýze celé stavby zde Kapl rozpoznal právě hledané sídlo. Nedlouho poté byla vypracována restaurátorská dokumentace fresky i stavebně historický průzkum celé budovy, který závěry Vladimíra Kapla potvrdil.²¹ Konsenzus ohledně identifikace hrádku však „narušil“ stavebně historický průzkum dnes nenápadné stavby části rodinného domu č. 17 v Hradební ulici, vypracovaný v roce 1998.²² I přes úzce vymezené téma jeho zájmu se totiž skupině autorů pod vedením Drahomíra Polácha podařilo předložit několik originálních teorií, jejichž základem je předpoklad, že v místě zkoumaného domu stála středověká tvrz. Autoři nadto v blízkosti tvrže nevyklučují ani existenci sakrální stavby, což by z celé lokality činilo samostatný komplex. Historický průzkum se dotýká také dosud nedořešených otázek jako např. původní urbanistické řešení městského jádra, lokalizace fojtství i otázky vlastnictví zkoumaného domu v Hradební ulici rodinou

---

¹⁸ Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci [dále jen ÚOP NPÚ Olomouc], Dobroslav Líbal – Josef Němec – Ludmila Koběorská et al., *Mohelnice – historické jádro. Stavebně historický průzkum pro podrobný asanační plán* (stavebně historický průzkum), Brno 1976, nečíslovaný strojepis.

¹⁹ SOKA Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Johann Hornischer, Müglitzer Häuserchronik (Kronika mohelnických domů), 1816, inv. č.: 5a–5b, Signatura: B-I-15.– Domy jsou zde rozčleněny podle starých popisných čísel, která se však stabilizovala až roku 1771. V rámci identifikace jednotlivých objektů lze tedy očekávat lokální nepřesnosti. Městský úřad Mohelnice [dále jen MěÚ Mohelnice], Karel Čundrle – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Šumperk 1998, s. 30.

²⁰ Vladimír Goš, Vladimír Kapl. Zemřel archeolog amatér (16. 5. 1926 – 30. 1. 1999), *Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů*, 2000, s. 471.

²¹ ÚOP NPÚ Olomouc, František Sysel – Miroslava Trizuljaková, *Zajišťovací a restaurátorské práce na nástěnné malbě v půdním prostoru muzea v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Olomouc 1991, s. 7. – Stavebně historický průzkum Slavomíry Kašpárkové zdůrazňuje umístění domu v blízkosti kostela i jeho strategickou polohu na návrší. ÚOP NPÚ Olomouc, Slavomíra Kašpárková, *Mohelnice – muzeum* (stavebně historický průzkum), Olomouc 1992.

²² Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19).

Brusových, ze které vzešel pozdější pražský arcibiskup Antonín Brus (1561–1580).²³ Na teorii existence druhé tvrze v Mohelnici posléze navázal Zdeněk Doubravský, který za jejího stavebníka označil moravského šlechtice Viléma z Miličina, čímž se jí podařilo datovat do poloviny 15. století.²⁴

Další stěžejní mohelnické gotické stavbě, kostelu sv. Tomáše z Canterbury, se blíže věnovalo několik textů, jedná se z velké části o příspěvky v podobně katalogových hesel,²⁵ místopisných publikací²⁶ či článků.²⁷ Dosavadní poznatky k historii mohelnického farního kostela vtělili do útlé publikace až Zdeněk Doubravský a Markéta Ondrušková.²⁸ Jako dosud zřejmě nejpodrobnější pramen týkající se této stavby slouží recentní stavebně historický průzkum Lucie Augustinkové.²⁹ Jeho přínosem je zejména publikace dosud nezpracovaných archivních pramenů. Katalogové heslo analyzující mohelnické městské hradby najdeme u recentní knihy mapující středověká opevnění českých a moravských měst Vladislava Razíma.³⁰

2 STŘEDOVĚKÁ MOHELNICE

Počátky osídlování Mohelnicka mají pravděpodobně kořeny již v mladší době kamenné. V lokalitě dnešního města jsou také zaznamenány nálezy poukazující na obyvatelstvo mladší lužické kultury.³¹ Další archeologické výzkumy³² (zejména v okolí

---

²³ Ibidem.

²⁴ Zdeněk Doubravský, Libivá přišla o středověkou tvrz, *Moravský sever XVIII*, 2000. – Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, in: *Mohelnický zpravodaj*, červen 2000, s. 12–13. – Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, in: *Mohelnický zpravodaj*, červenec 2000, s. 9.

²⁵ BS [Bohumil Samek], heslo Mohelnice (okres Šumperk) in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 178–181.

²⁶ Viz Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J-N)*, Praha 1999, s. 541–550. – Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl. Ml–Pan*, Praha 1997, s. 93–100.

²⁷ Zuzana Křenková, Kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Otázka ideového konceptu přestavby v druhé polovině 15. století, *Severní Morava LIII*, sv. 95, 2009, s. 12–15.

²⁸ Zdeněk Doubravský – Markéta Ondrušková, *Mohelnice. Kostel sv. Tomáše z Canterbury*, Velehrad 2003.

²⁹ Lucie Augustinková, *Stavebně historický průzkum Farního kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici (stavebně historický průzkum)*, Mohelnice 2019, ÚOP NPÚ Olomouc, s. 40–51.

³⁰ Vladislav Razím, *Středověká opevnění českých měst. Díl 3. Morava a Slezsko*, Praha, 2019, s. 182–186.

³¹ Josef Horký, Nálezy popelnic v Mohelnici, *Severní Morava IV*, 1959, s. 47–48. – Jan Březina, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963, s. 264.

³² První nálezy nádob lužické kultury byly učiněny již roku 1862 při stavbě škrobárny. Další etapa zájmu nastala až ve dvacátých letech minulého století v souvislosti se založením muzea (zjišťovací výzkumy učitele Hanse Morawka). V padesátých letech minulého století se významně angažovali archeologové Josef Horký a Vladimír Kapl (nálezy pravěkých sídel i pohřebišť v okolí Mohelnice). Od roku 1953 prováděl v Mohelnici výzkum osady ze starší doby kamenné Archeologický ústav v Brně. A od roku 1954 probíhal průzkum také na pohřebišti v Moravičanech (odkryto přes tisíc hrobů a část slovanské zemědělské osady). Pro poznání slovanské kultury byl zásadní výzkum hrncířské osady u jižního okraje města vedený Vlastivědným ústavem v Šumperku od roku 1966. Viz Vladimír Goš, *Pravěký a slovanský vývoj Mohelnice*, in: Václav Křupka (ed.), *Mohelnice včera a dnes*, Šumperk 1973, s. 5–15, cit. s. 5.

dnešní Mohelnice a Moravičan) nasvědčují, že zde již v počátku 8. století sídlili Slované. Na tento původ poukazuje řada autorů také v souvislosti s etymologickým rozbořením názvu pozdějšího města.³³ Kontinuální sídelní tradici od prehistorických dob až do současnosti zapříčinila výhodná geografická poloha blízko východních přítoků řeky Moravy, tvořících drobná úrodná údolí.

2.1 Rané osídlení

Zásadní impuls pro vývoj severní Moravy znamenal situování přemyslovských údělných knížat a biskupství do Olomouce, které s sebou neslo také cílenou podporu prvního osídlování povodí řeky Moravy.³⁴ Ačkoliv v Mohelnici existují doklady kovářské výroby i těžby nerostných surovin (např. tuhy, která byla dokonce vyvážena do okolních oblastí), je z doložených archeologických nálezů zřejmé, že se zdejší řemeslníci specializovali převážně na hrnčířskou výrobu. Ta se zde rozvíjí od poloviny 12. století.³⁵ Jako hospodářské centrum celé oblasti v období raného středověku mohlo sloužit hradiště v nedalekých Moravičanech.³⁶ Oblast dnešní Mohelnice s doloženým lokálním řemeslnicko-tržním významem lze již v tomto období považovat za základní předobraz budoucího vývoje ve vlivné poddanské město.³⁷

---

³³ Uvádí se ale také například keltský nebo dokonce germánský původ. Teichmann, *Geschichte der Stadt Miihlitz* (pozn. 4), s. 26. – Na slovanské kořeny upozorňuje výklad názvu Mohelnice jako „*místa u vody tekoucí mezi mohylami*“. Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), cit. s. 15.

³⁴ Josef Válka, *Dějiny Moravy. Díl 1. Středověká Morava*, Brno 1991, s. 36–43. – Biskup si udržoval državy na pravém břehu řeky, zeměpán na levém. Jedno ze zkoumaných sídlišť na území dnešní Mohelnice se rozprostíralo se v menším údolí na březích potoka Újezdky (jižně od dnešní hlavní městské zástavby). Vzkvétalo převážně v 11. století. Podobně jako okolní sídliště zaniklo v průběhu 13. století, kdy se místní obyvatelstvo pomalu přesunulo do nově vzniklých vesnic či dále na Mírovsko. Obdobná sídelní tradice existovala pravděpodobně v místech nynější pískovny (východně od dnešního města), a také přímo v lokalitě nedaleko dnešního městského centra. Přesný rozsah těchto osad je však vzhledem k dalším historickým zástavbám v současnosti obtížně zjištělný. Vladimír Goš, *Hledání neznámých staletí. Poznámky k slovanskému osídlení a velké kolonizaci severní Moravy*, *Severní Morava* LVI, 1988, s. 26–32. – Vladimír Goš, *Severní Morava za vlády Přemyslovců*, *Severní Morava* XXII, 1972, s. 17–19.

³⁵ V průběhu staletí několikrát posouvána v závislosti na hladině protékajícího potoka. Hrnčířské dílny byly situovány v západním kraji osady. Vladimír Goš, *Osada hrnčířů v Mohelnici*, *Archeologické rozhledy* XXVII, 1975, s. 338–340.

³⁶ *Ibidem*, s. 20. – Výzkum v Moravičanech prováděl Archeologický ústav ČSAV v padesátých a šedesátých letech 20. století. Bylo zde objeveno množství hrobů, což naznačuje kostel. Předpokládané hradiště datuje Jiří Nekvasil do 11. století. Jiří Nekvasil, *O výzkumu raně středověkého pohřebiště v Moravičanech*, *Severní Morava* VII, 1961, s. 50–52.

³⁷ Obdobné hrnčířské centrum vzniká i v Zábřehu nebo v nedalekých Lošticích, kde dále pokračovala výroba podle slovanských tradic. Goš, *Osada hrnčířů* (pozn. 35), s. 340.

2.2 Počátky biskupského města

Nejstarší historický zápis o Mohelnici pochází ze zakládající listiny olomoucké kapituly u kostela sv. Václava iniciované biskupem Jindřichem Zdíkem z roku 1131, kde je mezi vlastněným zbožím jmenována tzv. „*Mogilnici tota*“.³⁸ Tyto majetky zahrnovaly zmíněnou ves, Žádlovice i dvě další zaniklé osady v okolí – Bobrovníky a Brumovice.³⁹ Další rané zmínky pocházejí z listin sepsaných v letech 1180⁴⁰ a 1199, ta je však falzem ze 13. století.⁴¹ Z uvedených záznamů vyplývá, že Mohelnice s přílehlými osadami byla pevnou součástí biskupského území, které vymezovala řeka Morava na východě, povodí Mírovky a Lupěnky ze západu a zeměpanské Moravskotřebovsko na severní straně. Jižní hranice držav byla tvořena statky Podolím, Podolíčkem, Vyšehořím (nynější Vyšehorky) a Úvozem (zaniklá ves).⁴² Otázku původu místního obyvatelstva se pokusil vyřešit Ladislav Hosák, jenž vzhledem k pomístním názvům, které se shodují s názvy vesnic a osad v okolí Rájce u Blanska a předpokládá postupné osídlování oblasti ze svitavského údolí.⁴³ Z roku 1238 pochází listina biskupa Roberta sepsaná již „*in Mohilniz*“.⁴⁴ Záhy, v roce 1247, poprvé registrujeme z archiválií mohelnický farní kostel zasvěcený Panně Marii.⁴⁵ Z pramenů vyplývá, že tato farnost byla na celém panství zatím jediná.⁴⁶ Na základě signování několika dochovaných listin přímo v Mohelnici si lze rovněž položit otázku, zda zde již v této době neexistovalo biskupské sídlo ve formě domu či dvorce.

Zásadní impulz pro rozvoj Mohelnice nastává v době biskupa Bruna ze Schauenburgu (1205–1281), který se do olomouckého úřadu dostává v neutěšené situaci.⁴⁷ Majetkové poměry v diecézi byly kvůli pětiletému sporu o úřad mezi

---

³⁸ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* I [dále jen CDM], s. 204–207. – V prvotním tvaru názvu města se objevuje množné číslo, podobně jako v německém tvaru názvu Müglitz. Hekele–Hosák (pozn. 15), s. 9.

³⁹ Po roce 1131 byla Mohelnice z majetků krátce vyňata. Olomoucké kapitule připadla zpět v roce 1180. Viz *Codex diplomaticus Bohemiae* I [dále jen CDB], s. 115–116.

⁴⁰ „Mohelnicz“. – Listina knížete Fridricha o směně újezdu u Mohelnice za Olšany mezi biskupem Dětlebem (1172–1181) a feudálem Zbraslavem Vokem. Směnu však lze číst i naopak, původní vlastnictví tedy jisté není. CDB I, s. 260. – Hekele–Hosák (pozn. 15), s. 6.

⁴¹ Jde o potvrzení knížete Přemysla Otakara I. johanitům, kde se mezi svědky objevuje jistý „Jan z Mohilnice“, v jiném rukopisu nazýván Jan z Loun, patrně kněz. Lze usuzovat, že se nejedná o Mohelnici moravskou, ale jinou ves v severních Čechách. CBD II, s. 359. – Hekele–Hosák (pozn. 15).

⁴² Ladislav Hosák, Vývoj mírovského panství do válek husitských, *Severní Morava XI*, 1965, s. 9–19, cit. s. 8.

⁴³ Hekele–Hosák (pozn. 15), s. 5–6.

⁴⁴ CDM II, s. 345.

⁴⁵ Papežská listina z 8. června 1247 zmiňuje kostel „S. Marie in Moheltz“, jenž má patronátem spadat pod olomouckého biskupa. Stavba však není blíže lokalizována. CDM III, s. 74.

⁴⁶ Hosák, Vývoj mírovského panství (pozn. 42), s. 9.

⁴⁷ Biskup Bruno pocházel z rodu holštýnských hrabat, jež získali slovanskou Vágrii (území na severovýchodě přibližně mezi Lübeckem a Kielem), kam přivedli holandské osadníky. Rod vlastnil

Vilémem a Konrádem z Friedbergu značně neutěšené a Bruno musel přistoupit k odkupu území přivlastněných Konrádem i k revidování hospodářských výnosů z jednotlivých statků pomocí strategičtějšího systému. Tento systém shromažďování jednotlivých území spolu s kolonizací, zakládáním měst, postupným zdokonalováním řemeslných a výrobních technik (zakládání mlýnů, vinařství i včelařství) a rozšiřováním orné půdy postupně zapříčinil rozvoj celé diecéze a položil základy na další desetiletí i staletí. Dosud roztroušené majetky se nově soustřeďovaly spíše do celých vsí a geograficky koncentrovaných oblastí jako byly např. skupiny vsí v okolí Brna, Vyškova, Blanska, na sever od Olomouce při Mohelnici i na západní hranici Moravy. Ty doplnily již starší lokality na pravém břehu řeky Moravy, osady na jihu Olomouce, Kroměřížsku a v povodí řeky Juhyně. Z povahy této organizace vyplývá, že pro každou z oblastí bylo zamýšleno jedno centrum (město), které zásobovalo okolí řemeslnými výrobky a hrad, jehož prostřednictvím bylo dohlíženo na poddané a který zajišťoval ochranu.⁴⁸ Tuto strukturu se nepovedlo v rámci celého biskupství nastavit plošně, avšak v našem případě se totožné schéma naplňuje prostřednictvím vztahu Mohelnice a Mírova v dalším staletí.

Do Brunovy současnosti se dle většiny dosavadní literatury datuje osídlování oblasti a obvykle i předpokládaná lokace. Je však možné, že k povýšení na město došlo již za episkopátu biskupa Roberta. Nasvědčoval by tomu mladší záznam z roku 1273, tj. z Brunovy doby, který zmiňuje prodej mohelnické rychty jistému Heřmanovi, z čehož lze odvodit její starší existenci. Rané lokace nebyly v prostředí severní Moravy nijak neobvyklé – jsou známy v případě měst Bruntálu nebo Uničova, která časově předběhla i Čechy.⁴⁹ I Ladislav Hosák se domníval, že povýšení Mohelnice na město

---

rovněž hrad Schauenburg nad řekou Vezerou, kde se budoucí biskup narodil, aby byl později vybrán pro církevní dráhu jako probošt v Lübecku a Magderburku. Jeho úspěchy dokazuje rovněž krátké působení u papežského dvora, kde je doložen k roku 1245, kde se měl potkat s olomouckými kanovníky aktuálně řešícími spory dvou biskupských kandidátů. Na základě znalosti slovanského jazyka byl papežem na biskupský dosazen sám Bruno, který na Moravu přijíždí v roce 1247 a ujímá se tím správy majetků, kterým svým bohatstvím mohly konkurovat pouze moravské državy samotného krále. I nový biskup měl blízko ke královskému dvoru a působil dokonce jako poradce Václava I. a Přemysla Otakara II. Libuše Hrabová, Biskup Bruno ze Schauenburgu a hospodářské přeměny na Moravě ve XIII. století, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*, Olomouc 2006 s. 145–152, cit. s. 148–149.

⁴⁸ V dalších desetiletích bylo zjevné, že tržní dosah jednotlivých měst musel být rozšířen i na jiné než pouze biskupské statky, aby města ekonomicky prosperovala. *Ibidem*.

⁴⁹ „[...] *Hinc est, quod scire volumus presentes pariter et futuros, quod nos tibi vendidimus iure hereditario iudicium civitatis nostre Miglitz [...]*“ Heřman ve městě obdržel rovněž dva svobodné lány, dvě masné a chlebové laviče a lázeň jako svobodné a dědičné zboží. Tyto výsady, včetně biskupské držby statků mohelnického kostela, potvrzují i další nástupci na biskupském úřadě Pavel z Milíčína a Tas z Boskovic. *CDM IV*, s. 107–108. – Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 10.

proběhlo již před rokem 1267.⁵⁰ Údaje o rozšiřování území města však pocházejí až z mladší doby. Svědčí o tom Brunova závěť z roku 1267, která zmiňuje nákup pozemků u vsi, založení včelné zahrady i tříbení nedalekých lesů.⁵¹ Proces lokace byl však zpravidla velmi pozvolný a nezřídka trval i desetiletí.⁵² Je tedy možné, že Mohelnice byla vysazena jako trhová ves s rychtou, později oficiálně rozšířená na město v Brunově době. Zmíněná listina z roku 1273 rovněž zřizuje městskou radu.⁵³ Biskup také uděluje právo varu a výčepu celkem jednasedmdesáti domům (pozdější badatelé udávají na základě městských gruntovních knih 61),⁵⁴ což napovídá poměrně velkorysé lokační záměry.⁵⁵

Osídlování i zakládání měst s obdobnou urbanistickou strukturou je v širším kontextu součástí proměny a nového využití středověké kulturní krajiny, stabilizace obchodních cest i základem vzniku později výrazné společenské vrstvy středověkého měšťanstva.⁵⁶ Tyto procesy zapříčinily rozvoj také námi zkoumané Mohelnice, jež se stala součástí sítě správních center majetků olomouckého biskupství tvořené Modřicemi, Blanskem, Svitavami, Vyškovem, Kroměříží, Hulínem, Kelčí, Osoblahou a samotnou Olomoucí. Jednotlivá území se dále dělila mezi lenní vsi a majetky podléhající přímo biskupovi (v námi zkoumaném panství šlo jmenovitě o Mohelnici, Mírov a mohelnický kostel).⁵⁷ Brunova lenní reorganizace a stabilizace statků pod církevní správou měla kromě hospodářského přínosu také strategický charakter – jednotliví leníci byli biskupovi zavázáni vojenskou službou a někteří měli povinnost rezidence na hradech. Speciální postavení v dalších letech získali např. biskupští manové, kteří sloužili jako vojenská pomoc v dobách válečných konfliktů.⁵⁸ První údaj o lenní organizaci na Mohelnicku se objevuje v lenním rejstříku z roku 1317, šlo však spíše o drobnější majetky.⁵⁹

---

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ CDM III, s. 404.

⁵² Jiří Kejř, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 124.

⁵³ CDM IV, s. 107–108. – Hekele–Hosák (pozn. 15), s. 7. Dle Brunova nástupce, biskupa Dětricha, se měl městský fojt při soudních řízeních a vyhlásování trestů řídit slovem konšelů. Mohelničtí radní se v pozdějších dobách stali vlivným hlasem v celé mírovské lenní oblasti. O rozhodnutí, které jim svěřoval sám biskup, svědčí listina vydaná Janem Mrázem (1397–1403) z roku 1399, kde obnovuje právo na maletínskou rychtu s ohledem na rozhodnutí „moudrých konšelů města Mohelnice.“ Ibidem.

⁵⁴ Čundrlé – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 15.

⁵⁵ Počet právozárečných domů ukládal předpokládaný počet prvních majitelů domů. Ibidem. – Eduard Teichmann se dostává při znásobení průměrným počtem obyvatel jednoho domu (šest) na číslo 432 obyvatel. Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 48.

⁵⁶ Jan Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005, s. 397–401.

⁵⁷ Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 15.

⁵⁸ Březina (pozn. 31), s. 266.

⁵⁹ Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 15.

Od poslední třetiny 13. století přibližně do počátku následujícího věku probíhala další kolonizace území. Ačkoliv teorie o masivní řízené kolonizaci z německých zemí jsou již dnes pro nedostatek přímých důkazů vyvráceny a sám Bruno ze Schauenburku je v současnosti spíše chápán jako významný reorganizátor biskupských statků než „velký kolonizátor Moravy“⁶⁰, je dokázáno, že si s sebou z Hessenska a Saska vzal několik rodin, s jejichž pomocí si na Moravě upevňoval svou moc. Příslušníci těchto rodů – jednalo se převážně o ministeriály Schauenburků i jejich hrabských sousedů, mindenského biskupství a kláštera Möllenbeck – dostali na Moravě významnější léna nebo působili v biskupově osobní družině.⁶¹ Obdobným případem musel být rovněž mohelnický lokátor Herman (Heřman), o němž však neexistují žádné další informace. Již Teichmann však upozornil, že by mohl být ztotožňován s Hermannem Wertinghausenem, který společně s Brunem přišel na Moravu.⁶² Výrazné vnitřní osídlování zaznamenáváme v okolní venkovské oblasti a předměstí – jména vsí na Mohelnicku jsou totiž s výjimkou Javoří (*Ahorns*) veskrze česká.⁶³ Tyto vesnice však byly poměrně malé (největší měly přes sto obyvatel) a v některých případech náležely biskupství pouze částečně.⁶⁴

Jako import bývá rovněž chápáno městské zřízení po vzoru magdeburského práva a lenní systém, o tom však existují lokální moravské příklady ještě před Brunem. Samotná lenní organizace však spíše než magdeburský vzor připomínala obdobný systém v lokalitách v okolí Schauenburku i na území řádu německých rytířů v Prusku, odkud také na Moravu putovali noví osadníci.⁶⁵

Duchovním centrem Mohelnice ve vrcholném středověku byla místní farnost, mající významný podíl na kulturním chodu města a šíření vzdělanosti v celém regionu. Zdejší škola, o níž máme první zprávy v roce 1275, se řadí k prvním na severní Moravě a během dalších několika desetiletí se dokázala etablovat do instituce poskytující výuku gramatiky i logiky. Její studenti v některých případech putovali na pražskou univerzitu⁶⁶ či se velmi často dostávali do Olomouce. Prvotní vzdělání na mohelnické farní škole získali například Vavřinec Nygrýn, pozdější křižovnický

---

⁶⁰ Hrabová (pozn. 47), s. 147–148.

⁶¹ Tak se na Moravu dostal i Herbord de Vulmen (de Brukke), doložený jako jídlonoš biskupa, který již v Sasku držel dvě vsi západně od Schauenburku. Na Moravě získal vsi na Osoblažsku a započal s biskupem stavbu Fulštejna. Ibidem, s. 151.

⁶² Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 46–47.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Do roku 1300 byly vedle Mohelnice obydlené vesnice Libivá, Lukavice, Zvole, Slavoňov, Rájec, Ráječek, Skalička, Hudkendorf (zaniklá), Jestřebí, Květín, Krchleby, Křemačov, Stavenice, Žádlovice, Pobučí, Babice (zaniklá), Javoří, Křižanov, Svojanov (zaniklá), Kladky, Maletín a hrad Mírov. Ibidem.

⁶⁵ Hrabová (pozn. 47), s. 151–151.

⁶⁶ Na Karlově Univerzitě promovali bratři Theodorich, Mikuláš a Friedrich z Mohelnice v letech 1383 a 1387. Březina (pozn. 31), s. 268.

generální převor a komendátor mosteckého kláštera, Jan Telzl, premonstrát a kronikář olomouckého Hradiska, a dokonce i pozdější pražští arcibiskupové Antonín Brus⁶⁷ a Martin Medek (1581–1590)⁶⁸. Silnou spojitost s olomouckým církevním prostředím reflektují také další profesní dráhy některých zdejších farářů⁶⁹ a z města pocházejí i další církevní hodnostáři v pozdějších staletích, jako např. Friedrich Leopold von Eghk, pozdější olomoucký biskup (1758–1760). Právě po staletí fungující vazby jsou důvodem trefné charakteristiky mohelnické fary jako kanovnické „přestupní stanice“ v práci Jana Březiny.⁷⁰

Vzrůstající prosperitu města dokládají také záznamy kostelních majetků. V roce 1275 daruje biskup Bruno faru v Mohelnici svému kaplanovi včetně platů, které vycházejí z Jestřebí („Iestrebe“), Pobučí („Pobus“) a Babic („Pobitz“, zaniklé) se vším příslušenstvím, filiálního kostela ve Zvoli („Smol“), patronát školy, lázeň, čtyři krčmy, mlýn, chalupy, desátý výnos soudních pokut a plný desátek v Mohelnici.⁷¹

Již v průběhu 13. století se v Mohelnici pravděpodobně konstitovalo menší regionální biskupské sídlo. Krom zmíněné listiny podepsané v Mohelnici již roku 1238, zde zřejmě setrval i biskup Bruno (listiny z 20. dubna 1275 a 26. listopadu 1279).⁷² Existenci sídla ale přímo stvrzuje až olomoucký biskup Dětrich v roce 1302 podpisem dokumentu doplněným o formulaci „in castro Mohelnice“.⁷³ Město s farou,

⁶⁷ Antonín Brus (1518–1580) pocházel ze vzdělané měšťanské rodiny – jeho otec Tomáš Brus byl učitelem ve zdejší farní škole a ve městě vlastnil hospodářství. Po vzdělání v Mohelnici přichází do Prahy, kde vstoupil do řádu křižovníků s červenou hvězdou. V letech 1542–1545 působil jako polní kazatel v českém vojsku při tažení proti Turkům. Později se stává farářem v Chebu a Lokti a od roku 1552 působil jako velmistr řádu. Rok na to jako osobní zpovědník a rádce císaře Ferdinanda I., 1555 jej císař jmenuje vídeňským biskupem a s přihlídnutím papeže Pia IV. pražským arcibiskupem v roce 1561. Ještě před touto událostí se Brus nechal se svým bratrem Jakubem povýšit do rytířského stavu s přízviskem „z Mohelnice“. V politicky složité době, zejména díky náboženské rozpolcenosti, propagoval Brus smířlivost – zastával povolení přijímání podobojí i uznání kalicha. Do Mohelnice se arcibiskup opakovaně vracel. Nechal zde dal vystavět nový kostel sv. Stanislava a jeho bratr Jakub si s Antonínovou pomocí nechal v roce 1564 postavit reprezentativní dům na místě dnešní radnice. Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 22–30. – Zbyněk Žouželka, 500. výročí narození Antonína Brusa, in: *Sborník okresního archivu Šumperk*, Šumperk 2018, s. 73–76.

⁶⁸ Nuzný původ Martina Medka (1538–1590), který zmiňuje Eduard Teichmann, byl vyvrácen Františkem Spurným, který Medka vztahuje k mohelnické majetné patricijské rodině. Do Prahy se dostává přes studium v Olomouci, kde vstoupil do křižovnického řádu. Nějaký čas působil v Mohelnici i v Příboře. Stal se Brusovým kaplanem, kanovníkem, kapitulním děkanem na brněnském Petrově a proboštem křižovnické komendy ve Znojmě. I on se, podobně jako Brus, stává řádovým velmistrem. Arcibiskupem je jmenován roku 1581. V Mohelnici nechal Medek zřídit v roce 1589 špitál, postavený jistým Štěpánem Vondrou, jenž je v pramenech označován jako arcibiskupův švagr, současně jde o prvního známého majitele domu postaveném v prostoru bývalé tvrze na dnešní Hradební ulici. Klement Borový, *Martin Medek. Arcibiskup pražský*, Praha 1877. – Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 93. – Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 33.

⁶⁹ Jako farář je v Mohelnici například doložen v letech 1367–1368 Sandor Ranbow, pozdější přerovský arcijáhen a vedoucí biskupské dvorní kanceláře v Olomouci. *Ibidem*, s. 17.

⁷⁰ CDM VI, s. 159. – Březina (pozn. 31), s. 268.

⁷¹ CDM IV, s. 148.

⁷² Listina z 20. dubna 1275, v níž odevzdává rychtu v Řepové Bertholdovi a z 26. listopadu 1279 o sporu o statek rozhodnutém ve prospěch kláštera Hradisko. *Ibidem*, s. 148–149, 231–233.

⁷³ Listina ze 6. června 1302. CDM V, s. 138–139.

kostelem i biskupským domem či hrádkem, sloužilo jako jádro lenní oblasti až do druhé poloviny 14. století, kdy je do této funkce povýšen vojensky o něco lépe zabezpečený hrad Mírov. Již v roce 1320 byla ke zdejšímu hradu přesunuta správa biskupské lenní provincie.⁷⁴ Hospodářsky však sloužila Mohelnice vedle Svitav, Kroměříže a Vyškova dále jako hlavní opora celého panství.

Přesun úředního centra na Mírov se vyplatil zejména v době moravských markraběcích válek. Přestože se Mohelnice žádné přímé konflikty nedotkly (z archiválií je patrná pouze zmínka o zpustošeném nedalekém Maletínu),⁷⁵ odrazy konfliktu najdeme v majetkových prepisech zapříčiněných válečnými výdaji – v roce 1391 bylo město zastaveno biskupskému manovi Bohušovi z Řepové a po jeho smrti jeho bratrovi. Stejně příležitosti využil později také Mikuláš, bratr biskupa Jana Mráze, který si potenciálně výnosnou oblast nárokoval. Mohelnici vyplatil až Mrázův nástupce, Lacek z Kravař (1403–1408).⁷⁶

Sílicí vliv biskupských manů dokládá rovněž jejich zakládající role pro budoucí šlechtické rody nižší třídy (páni ze Zvole, Ráječtí z Mírova aj.) i jejich angažovanost přímo ve městě. Z roku 1389 pochází záznam o měšťanech Janovi a Henzlíkovi z Mírova, roku 1403 držel lány na mohelnickém předměstí jistý Kuneš (ze Zvole?), a později Petr ze Zvole. Vlastního poddaného zde měl Hereš z Mírova (zpráva z roku 1436). Měšťané i osoby navázané na biskupa soustředili svoji pozornost rovněž na farní kostel, z jejich darů zde k roku 1387 vzniká kaplanství.⁷⁷ Z pozdějších dob existují také záznamy o nákupech pozemků či domů církevními představiteli, úředníky či šlechtici.⁷⁸

2.3 Mohelnice po husitských válkách

Výrazný zásah do rozvoje města znamenaly války spjaté s husitskou revolucí. Konfliktům předcházelo vyplenění severomoravských statků vojsky rakouského vévody Albrechta v roce 1424, zejména zábřežského panství Perchty ze Šternberka, na

---

⁷⁴ Hrad Mírov je doložen již k roku 1266 a tvořil vedle Mohelnice základní bod řízené kolonizace zdejší vrchoviny. Miloš Melzer – Jindřich Schulz a kol., *Vlastivěda Šumperského okresu*, Šumperk 1993, s. 349. – Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 9, 13–14.

⁷⁵ Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 19.

⁷⁶ Biskup zastavil Mikuláši Mrázovi všechny statky kromě hradu Mírova a mlýna u Kroměříže. *Ibidem*.

⁷⁷ Ješek, kuchař biskupa Petra III. zv. Jelito (1381–1387) daroval v roce 1387 blíže nespécifikovaný dům oltáři sv. Petra a Pavla spojeného s farním kostelem. Jako kaplan se zde uvádí jistý Matyáš, kaplan Bernarda Hechta ze Slavoňova (jeden z nejmocnějších manů v oblasti). *Ibidem*, s. 20.

⁷⁸ Dům č. 117 si měl v roce 1586 zakoupit biskup Martin Medek, další dům Tomáš Medek nebo např. Martin Puohonczy, purkrabí mírovského hradu v roce 1636. Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 132–133.

kterém se mohelničníci měli podílet.⁷⁹ Husitská vojska ve snaze vytlačit Albrechta ze severní Moravy zahájila tažení, při kterém zaútočila i na biskupskou Mohelnici. Přesné datum vyplenění města je však vzhledem k nedostatku písemností nejasné – podle klášterní kroniky na Hradisku mělo být město dobyt až roku 1433, jde však o zdroj ze 17. století.⁸⁰ Rok 1424 však zmiňuje již biskup Marek v roce 1561.⁸¹ Ladislav Hosák dokonce píše, že v roce 1424 Mohelnici napadli husité a roku 1433 táboři (*sic*).⁸² V současné době se vzhledem k povaze dochovaných pramenů ustálil konsenzus na datu dřívějším, které vychází z již nedochované zprávy, kterou zmiňuje Kubíček⁸³ a privilegia biskupa Tase Černoohorského z roku 1460, ve kterém se vypočítává na sedm set obětí konfliktu z řad místních obyvatel.⁸⁴

Je téměř jisté, že útok na město si vyžádal značné ztráty a vzhledem k pozdějším přestavbám zanikla řada místních staveb či jejich části.⁸⁵ Důraz na devastaci nabyt barvitějších obrysů v pracích Eduarda Teichmanna, jenž barvitě líčí dobytí města jako ukázkou krajního válečného barbarství.⁸⁶ Předpokládá, podobně jako již před ním Gregor Wolny, že kosterní pozůstatky uložené pod kaplí sv. Anny v mohelnickém farním kostele, jsou oběti konfliktu, které husité nahnali do kostela, načež stavbu zapálili. Údaj o původu těchto kosterních pozůstatků však vychází z nepodložených údajů z městské kroniky Johanna Kellera z 18. století – samotná kostnice byla v místě zřízena až v roce 1727 a byly do ní zahrnuty kosterní pozůstatky z okolního hřbitova.⁸⁷

Konflikty zasáhly celé olomoucké biskupství, což reflektují další prepisy majetků.⁸⁸ I díky rychlé obnově Mohelnice, která byla vzhledem k jeho ekonomické

---

⁷⁹ Válka, *Dějiny Moravy* (pozn. 34), s. 128–136.

⁸⁰ Kronika udává dobytí na středu, v den svátku sv. Šimona a Judy, 1433. Pro dvacátá léta však svědčí politické okolnosti (odveta za napadení husitských území) i nález šedesáti grošů Karla IV. a Václava IV., v základech domu ve Smetanově ulici. Václavovy mince byly raženy po jeho smrti, v době před rokem 1424. Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 21–22.

⁸¹ SOKA Šumperk, fond *ŘKFÚ Mohelnice*, Pamětní kniha farního úřadu Mohelnice, 1899–1946, nepodepsaný strojopisný překlad do češtiny, s. 6. – Augustinková (pozn. 29), s. 21.

⁸² Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské V. Kraj Olomoucký*, Praha 1936, s. 55.

⁸³ Kubíček odkazuje na zprávu pražského kolegiátu. Kubíček (pozn. 2), s. 57. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 18.

⁸⁴ Počet obětí však zřejmě vznikl započítáním pobitých obyvatel katolických Boskovic a Letovic. Kubíček (pozn. 2), s. 57.

⁸⁵ Farní kostel ovšem vzhledem k pozdější obnově musel utrpět škody značného rozsahu, minimálně muselo dojít k destrukci kleneb. Augustinková (pozn. 29), s. 4

⁸⁶ Práce přímo věnovaná tématu *Die Hussiten in Müglitz. Eine geschichtliche Skizze*, je však textem na pomezí fikce (z názvu do jisté míry přiznaným). Teichmann svou verzi těchto historických událostí doplňuje historickým komentářem, kde sám přiznává nedostatek pramenů, ovšem spíše v otázce přesného datování události. Teichmann, *Die Hussiten* (pozn. 5), s. 10–12.

⁸⁷ V kryptě pod farním kostelem se nachází ostatky stovek osob. Přesnější údaje o počtu mrtvých i průběhu konfliktu se ale liší. K objasnění této otázky však chybí hlubší antropologická analýza zmíněných kosterních pozůstatků. Ibidem, s. 4. – Wolny, *Markgraffschaft Mähren* (pozn. 1), s. 601. – Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 23.

⁸⁸ Roku 1445 dostal od biskupa Pavla z Milíčína (1434–1450) Mírov a platy všech přidružených statků jeho příbuzný Oldřich. O tři roky později zastavil Mírov spolu s Mohelnicí a Svitavami do rukou

síle v zájmu biskupů i dočasných držitelů, se dařilo postupně navázat na předválečný stav a za úřadu biskupa Tase (Protázia) Černoohorského z Boskovic (1458–1482) město vykoupit ze světské správy.⁸⁹ Město zůstalo pod církevní správou od roku 1465 do doby česko-uherských válek, kdy přechází do rukou Jana Zoubka ze Zdětína a Jakše z Ojnic. Ačkoliv biskup Tas o dva roky později Mohelnici vykupuje zpět, v roce 1475 opět přechází jako zástava do rukou pánů z Kunštátu. Tato skutečnost není bez zajímavosti – Proček Opatovický z Kunštátu (1434–1479?) se v otázce politického sporu o moravské území mezi Jiřím z Poděbrad a uherským králem Matyášem Korvínem, podporovaným olomouckým biskupem, postavil na stranu českého krále. Nabízí se tak hypotetická otázka, zda nemohlo být město opět napadeno uherskými vojsky, tedy paradoxně spojenci biskupství, jako další Pročkovy severomoravské državy (např. bouzovské panství či nedaleká Líšnice), což by vysvětlovalo částečné poboření bývalé tvrze na dnešní Hradební ulici.⁹⁰ Pro tento předpoklad však dosud neexistují žádné historické zprávy.

Mohelnice patřila definitivně biskupovi až v roce 1484, kdy ji vyplatil Jan Filipec, sám štedře podporován vítězným Korvínem, a přiřčenil ji tak do stabilní struktury nově konstitovaného mírovsko-svitavského panství. To se dokázalo rychle etablovat zejména díky sílícímu vzestupu zdejšího hradu jako oblastního správního centra.⁹¹ Mírov totiž díky lepšímu fortifikačnímu zabezpečení dokázal na rozdíl od Mohelnice odolat útoků husitů.⁹²

Po náročné stabilizaci majetkové struktury celé diecéze se i Mohelnice ke konci 15. století opět rozrůstala (některé odhady počítají až s necelou tisícovkou obyvatel k roku 1526⁹³). Nově příchozí město patrně lákalo svou rozvinutou řemeslnickou výrobou – soukenictvím, obuvnictvím, kožešnictvím, pekařstvím, pivovarnictvím, a také funkčně zavedeným systémem městských trhů.⁹⁴ Patrně ke konci 15. a v první

Jaroslava ze Šelnberka, který město držel do doby úřadu Pavlova nástupce, Jana Háze (1450–1454), jenž jej svěřuje „na doživotí“ Mikuláši Bystřici z Ojnic. Po něm putuje Mohelnice spolu s Libavou Vilémovi z Miličína. *Ibidem*, s. 22–23

⁸⁹ Konkrétně šlo o právo odúmrtí, soudnictví nad lehkými i těžkými zločiny, volný obchod s vínem, pivem, solí a dalším zbožím. *Ibidem*, s. 23.

⁹⁰ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 20. – Miroslav Plaček – Peter Futák, *Páni z Kunštátu: rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006.

⁹¹ *Ibidem*, s. 24.

⁹² Panství kromě dvou měst (samotného Mírova a Svitav) spravovalo 46 vesnic a dvě městečka. Melzer–Schulz (pozn. 74), s. 349.

⁹³ Urbář mírovsko-svitavského panství z roku 1525 udává 99 domů a 32 menších obydlí přímo v Mohelnici. Nezapomeňme však na předměstí směrem k dnešní Libivé a Lošticím a další území kolem řeky Mírovky. Celkové území mohlo mít až 1500 obyvatel. Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 25.

⁹⁴ Tržní právo držela Mohelnice již před vysazením na město ve 13. století. Roku 1455 uděluje král Ladislav městu jarmark a týdenní trh, další jarmark přidává král Vladislav II roku 1499, v roce 1553 povoluje týdenní trh biskup Marek Khuen s dalšími dva jarmarky na vlnu o několik let později.

polovině 16. století mohelničtí dokončovali stavbu kamenných hradeb. Ve stejné době došlo také k zajímavému posunu v městské mocenské správě – stále vlivnějším patricijům se podařilo uzmout si pravomoci biskupského fojta. Dokazuje to potvrzení městských privilegií biskupem Markem Khuenem (1553–1565) v roce 1554, které zmiňuje svobodnou rychtu zakoupenou radnicí ke společnému užitku. Fojta nahradil rychtář, který zasedal městské v radě, již přímo podléhal. V druhé polovině 16. století proběhla po zřízení cihelny generální přestavba městských domů.⁹⁵ Politicky i ekonomicky sebevědomí měšťané tím v nově vystavěném městě získali ty nejlepší možné podmínky pro další rozvoj. Ten koneckonců dokládá i vznik dalšího kostela v roce 1580, jenž zafinancovali arcibiskupové Antonín Brus a později Martin Medek.⁹⁶ Chrám, zasvěcený sv. Stanislavovi, byl vysvěcen o čtyři roky později olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským. Z roku 1582 pochází dokonce zmínka o hřbitovním kostele, o jehož vznik se měl zasloužit mohelnický farář Valentin Hagedorn (1579–1578), který zde dle dochovaných náhrobků pochoval své rodiče.⁹⁷

Sílící samostatnost města, zvolna se přelévajícího do doby novověku, se odrazila i v konfesní příslušnosti obyvatelstva. Od poloviny 16. století jej již nelze vnímat jako čistě katolické, což nejlépe dokazují údaje o působnosti reformního faráře Havla (Gallus) z roku 1557.⁹⁸ Jeho vliv v Mohelnici zesílil natolik, že se několik měšťanů, dožadujících se přijímání podobojí, dostalo do sporu se samotným biskupem, který vyvrcholil jejich odsouzením k nuceným pracím na Mírově.⁹⁹ Nepokoje i přesto narůstaly a vyvrcholily odchodem většiny mohelnických luteránů pod ochranu pánů z Boskovic do Litovle. Stejně tak národnostně šlo v této době o město spíše smíšené.¹⁰⁰

Nutno ovšem zmínit, že tato situace se výrazněji změnila až po husitských válkách – ještě v roce 1387 zasedali ve městské radě, soudě podle jmen, pouze Němci.¹⁰¹ Urbáře

---

Hosák, *Historický místopis* (pozn. 82), s. 56. – Od druhé poloviny 16. století podléhají mohelnické cechy cechovní správě kroměřížské. Mohelnice také ve stejném věku patřila k největším dodavatelům suken na severní Moravě a dařilo se také pivovarnictví, které bylo až do roku 1460 pod pod soukromou správou (právo várečné), načež vzniká městský pivovar. Později se díky ustanovení biskupa Viléma Prusinovského (1565–1572), které nařizovalo okolním vsím odkupovat pouze mohelnické pivo podařilo zařídit lokální monopol. Ibidem, s. 29–30. – Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 135.

⁹⁵ Cihelna vznikla po roce 1561 a postupně se stala dalším důležitým článkem místního hospodářství. – ZAO, pobočka Olomouc, fond *ÚŘAS Kroměříž*, inv. č. 20432, sign. O 9/5–2, kart. 2702.

⁹⁶ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 11.

⁹⁷ Pamětní kniha farního úřadu Mohelnice (pozn. 81), s. 99.

⁹⁸ Ibidem, s. 31.

⁹⁹ Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 34.

¹⁰⁰ Teichmannova koncepce Mohelnice jako německého města v předbělohorské době byla opakovaně vyvrácena. Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 88–92. – Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 36–37.

¹⁰¹ CDM XI, s. 374. – Hosák, *Historický místopis* (pozn. 82), s. 55.

i biskupské kopiáře z 15. a 1. poloviny 16. století uvádějí množství českých jmen, která se od roku 1549 nacházejí i mezi purkmistry a radními. V českém jazyce probíhala taktéž komunikace mezi měšťany a některými biskupy a nelze vyloučit, že se čeština částečně používala pro kázání v kostele nebo vyučování na zdejší škole.¹⁰² Náboženská i národnostní skladba obyvatelstva se však mění koncem 16. století za protireformačního postoje biskupa Františka Dietrichsteina (1599–1636) a nejdramatičtější v pobělohorské době.

3 GOTICKÁ ARCHITEKTURA MOHELNICE

3.1 Urbanistická struktura městského jádra

Z ptačí perspektivy má mohelnické městské jádro podobu nepravidelného tvaru připomínajícího obrácený lichoběžník. Ústřední zástavbu přetíná pravoúhlá síť několika ulic, jež narušuje řada lokálních nepravidelností. Městské domy lemují dvojici náměstí – severnější Kostelní náměstí s farním chrámem a náměstí Svobody, situované přímo pod ním. To je od svého severního protějšku odděleno blokem devíti domů a v současnosti slouží jako centrální městský prostor. Z obdélného půdorysu náměstí Svobody vybíhají v rozích čtyři ulice (S. K. Neumanna, Smetanova, Lékárnická a Lazebnická), ze severovýchodního cípu se dále vine ulice U Brány. Jednotlivé městské bloky dále rozdělují směrem od severu k západu ulice Školní, Hřebíkářská, Robotnická a Hradební, přičemž všechny do jisté míry kopírují obvod bývalých hradeb. Zajímavé umístění má ulice Olomoucká, která přetíná blok domů při jižní straně náměstí po jeho severojižní ose – její poloha je daná historickou cestou vedoucí na Olomouc, stejně tak jako severozápadní Třebovská ulice navazuje na komunikaci s Moravskou Třebovou. Všechny tři zmíněné cesty byly v minulosti opatřeny branami, zasazenými do hradebních zdí.

Dnešní městské centrum začalo vznikat zřejmě v první polovině 13. století v místě původní slovanské osady, kam se ze strategických důvodů začalo přesouvat starší osídlení z jihozápadu. Nové sídliště založili osadníci na severní ostrožně nad svahem směrem k Mírovskému potoku. V této lokalitě byl zřízen kostel Panny Marie se hřbitovem a postupně snad také biskupská tvrz, situovaná z východní strany lokality. Poloha okrsku vycházela ze zmíněné severozápadní dálkové trasy.¹⁰³

---

¹⁰² Nasvědčovat by tomu mohla dokumentovaná česká jména mezi školními rektory. František Spurný jmenuje jistého Martina Slivku, zmiňovaného v roce 1570. Spurný, *Stručné dějiny Mohelnice* (pozn. 17), s. 32.

¹⁰³ Líbal – Němec – Koběřská (pozn. 18).

Celý komplex staveb byl patrně v rané fázi vývoje města oddělen nejen severním svahem, ale také hlubokým úvozem z jihu. Antonín Kristen ve svých geofyzikálních průzkumech předpokládá existenci úvozové cesty táhnoucí se od Mírovky přes současnou bránu k náměstí, kostelu i Třebovské ulici.¹⁰⁴

Z doložených archeologických nálezů lze v Mohelnici předpokládat rozvinutou řemeslnou výrobu již před lokací, což s sebou neslo tržní význam a komunikační propojení s okolními centry. Trojice historických cest se křižovala jižně od kostelního návrší, tedy v místě nynějšího náměstí Svobody. Podobně výhodné postavení na křižovatce či podél významných cest je společné řadě menších sídel, jež je možné charakterizovat jako „skromná centra“¹⁰⁵, tedy místa, jejichž hospodářský význam nebyl tak velký jako hlavní opěrné body přemyslovského státu (na Moravě převážně Brno, Znojmo Olomouc, ale i Přerov, Hodonín, Břeclav, v menší míře pak Pustiměř, Strachotín, Bítov a Spytihněv). Tato lokální centra plní nezastupitelnou funkci pro přilehlé okolí – sdružují v sobě ekonomický význam oblasti.¹⁰⁶ Řízeně zakládaná města v průběhu 12. století vznikala často s touto myšlenkou a na starším základu trhových vsí či křižovatek obchodních cest. I ty se promítaly do jejich hmotné struktury a vlastních prostorových vztahů. Od samotné hmoty však nelze oddělit vnitřní život, který determinovala řemeslná výroba. Její ekonomický význam byl dovršen prostřednictvím tržní směny, realizované na centrálních náměstích.

Lokace, jakožto nejvýznamnější impuls pro řízené utváření urbanistické struktury, se v případě Mohelnice datuje do doby před rok 1273, kdy je poprvé uváděna jako město. Lokační proces obvykle spočíval ve vymezení půdorysu, rozmístění hlavních ulic i určení plánované rozlohy budoucího města, v širším významu měla lokace za cíl uspořádání místních poměrů tak, aby ves či město fungovaly jako producent pravidelných dávek svému feudálovi. V případě Mohelnice jsou tyto kroky zdokumentovány v době episkopátu Bruna ze Schauenburku, kdy probíhaly odkupy pozemků a tříbení okolních lesů. Novému městu se tím dostalo zabezpečení okolní půdy pro jeho odpovídající hospodářské zajištění. Samotné vyměření areálu dokumentuje udělení právovérečného privilegia více než sedmdesáti domům.¹⁰⁷ Pivovarnictví bylo vázáno na jednotlivé objekty, bylo tedy v zásadě nepřenositelné, jejich rozmístění i počet pak určoval základní půdorysné rozčlenění

---

¹⁰⁴ MěÚ v Mohelnici, Antonín Kristen, *Mohelnice. Kostel sv. Tomáše. Studie rizik v prostředí*, Olomouc 2000. – Zdeněk Doubravský, Tvrz Viléma z Miličína v Mohelnici, in: *Mohelnický zpravodaj*, duben 2005.

¹⁰⁵ Tak podobné lokality definuje např. Jan Klápště. Klápště (pozn. 56), s. 355–361.

¹⁰⁶ *Ibidem* (pozn. 59), s. 355–361.

¹⁰⁷ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 15.

města dle koncepce lokátora. Toto právo obdržely domy situované kolem dnešního náměstí Svobody i všech z něj vybíhajících ulic.¹⁰⁸ [2]

Brunova zakladatelská aktivita na Moravě vychází ze širokých společensko-historických změn ovlivněných proměnou organizace řemeslné výroby a částečně také probíhající kolonizací. Jde o symptomatický jev širších společenských změn, které stály u zrodu nové středověké strukturalizace společnosti – obyvatelstvo se začalo soustřeďovat z volně roztroušených osídlených oblastí či trhových vsí fungujících na zemědělském základu do vznikajících měst s přidruženou kulturní krajinou.¹⁰⁹ Nové fundace vznikaly jak z iniciativy zeměpána, tak poddanské šlechty nebo církevních subjektů, tedy „pod ochranou hradu, opevněného kláštera či biskupského sídla“.¹¹⁰ Založení poddanských měst však bylo závislé na souhlasu panovníka. Takové celky pak měly speciální postavení s menší ekonomickou silou i rozsahem měšťanských práv, primárně ale sloužily jako forma organizace místních hospodářských celků, podobně jako zeměpanská centra.¹¹¹

Nejstarším příkladem zřízení města podobného typu nejen na Moravě, ale i v celých českých zemích je nejspíše Bruntál, jenž je jako město písemně doložen v roce 1224, jeho vznik je však kladen do doby kolem roku 1210.¹¹² Okolo jeho přibližně čtverhranného náměstí se již vine síť ulic se snahou o pravidelné uspořádání. Tuto ranou fundaci následoval záhy Uničov, jenž se poprvé připomíná jako město založené podle bruntálského vzoru. Centrum Uničova se soustřeďuje okolo protáhlého lichoběžníkového náměstí. Právě tato starší moravská tradice zapříčinila, že zde za vlády Přemysla Otakara II. pokračovalo zakládání měst ve srovnání rakouskými zeměmi i s Čechami (České Budějovice, Klatovy, Domažlice, Písek aj.) s podstatně menší intenzitou. Do otakarské éry spadají moravské fundace Litovle, Přerova, Uherského Hradiště a Uherského Brodu poblíž vnějších hranic území.¹¹³

Právě na tyto zeměpanské fundace navázal biskup Bruno, jenž měl již v tomto směru zkušenosti z dob, kdy jako králův hejtman ve Štýrsku zakládal města Bruck an der Mur a Loeben. Brunova biskupská města vznikala často ve vazbě na staré knížecí hrady, pod nimiž se formovala první sídliště. Biskupovi se podařilo získat hrad

---

¹⁰⁸ Plán právovarečných domů zakreslil Eduard Teichmann. Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 135.

¹⁰⁹ Kejř (pozn. 52), s. 115–137.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 115.

¹¹¹ Rostislav Nový, Poddanská města v předhusitských Čechách, in: *Československý časopis historický* XXI, 1973, s. 73–109.

¹¹² *CDB* II, s. 287–299. – Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 137.

¹¹³ *Ibidem*.

s městem v Kelči (před rokem 1270)¹¹⁴ nebo ve Vyškově (před 1267)¹¹⁵. Městy se staly mimo Mohelnice také Svitavy (kolem 1256)¹¹⁶, Blansko (1277)¹¹⁷, Osoblaha (kolem 1262?)¹¹⁸, Hulín (před 1267)¹¹⁹, Kroměříž, jakožto významné tržní centrum při pravém břehu Moravy (před 1266)¹²⁰ či Ostrava (šedesátá nebo sedmdesátá léta 13. století, poprvé zvaná jako město v roce 1279¹²¹). Sám biskup pak roku 1269 založil Brušperk (*Brunswerh*), jakožto jedno z mála měst vzniknuvších „na zeleném drnu“.¹²² Svrchovaným kulturním i ekonomickým centrem diecéze pak zůstala královská Olomouc.

Půdorysná uspořádání těchto měst vycházejí ze snahy o pravidelnou kompozici uličních sítí podél hlavního náměstí. Snaha organizovat městskou zástavbu vychází ve své podstatě již z antiky, v našich zemích se však rozšiřuje až v průběhu 13. století. Převládalo řešení půdorysně pravidelného náměstí s vybíhající sítí ulic komponovanými do pravého úhlu tak, jak jej na Moravě nalezneme kromě Mohelnice např. u Kroměříže, Kelče, Hulína či Osoblaha aj.

Výrazně protáhlé náměstí sloužící jako tržiště s rovnoběžnými ulicemi podél jeho kratších stran charakterizuje centrum Brušperka. I v tomto případě, podobně jako v Mohelnici, stojí okrsek s kostelem vedle hlavního náměstí.¹²³ Jádro Brušperka rovněž je velmi podobné Osoblaze, v jejímž centru se však silněji uplatňuje pravoúhlá organizace. Rohové ulice situované při pravoúhlém náměstí najdeme také v Hulíně a Svitavách, jejichž protáhlá náměstí však výrazně definuje napojení na historické cesty na Brno z východu. Obdobnou půdorysnou strukturu jako Mohelnice má centrum zeměpanské Litovle s pravoúhlým náměstím a pravidelnou sítí ulic. Litovel vznikla na základech staršího trhového centra v padesátých letech 13. století. Každé město tak bylo ovlivňováno spíše než jeho feudálním vlastníkem především rozložením v okolní krajině, geografickými a terénními podmínkami i vztahem k přilehlým komunikacím. I na půdorysu městského centra v Mohelnici se koneckonců projevuje např. zmiňované napojení na Olomouc.

---

¹¹⁴ CDB V, s. 209–210.

¹¹⁵ CDM III, s. 395.

¹¹⁶ CDB V, s. 167–168.

¹¹⁷ Jirí Doležel, Ke vzniku a vývoji několika měst střední a severozápadní Moravy (Blansko, Ivančice, Velká Bíteš, Vyškov), in: *Archaeologia Historica* XX, 1995, s. 201–217, cit. s. 207.

¹¹⁸ CDB V, s. 533.

¹¹⁹ Oldřich Fiala a kol., *Hulín. Město na křižovatkách*, Brno 2014.

¹²⁰ CDB V, s. 688–689.

¹²¹ *Fontes rerum Bohemicarum* [dále jen FRB] II, s. 337.

¹²² Dochovala se mladší kopie zakládací listiny města. CDB V, s. 190–191.

¹²³ Petr Juřák, *Brušperk. Nahlédnutí do historie města*, Brušperk 2009, s. 114.

Ranou historii městského zřízení v Mohelnici nejvíce připomíná rozvoj městského jádra v Kroměříži, jež se vyvíjelo na podobném historickém základu. V jejím urbanistickém řešení se na jihu projevuje bývalá tržní osada, a to širokou ulicí podél bývalých městských hradeb, v jejímž východním ústí stojí farní kostel. Lokačnímu období Kroměříže odpovídá až centrální náměstí situované severně. Ze stejného období pochází i kostel sv. Mořice severozápadně od náměstí. Drahomír Polách se domnívá, že Mohelnice měla původně dokonce totožně řešené náměstí jako Kroměříž.[3] K tomuto závěru jej vedlo vyjasnění dosud sporného problému umístění původní budovy fojtství. Polách jej klade do prostoru budovy sousedící s dnešním muzeem (dnešní č. p. 122 a 928).¹²⁴ Opírá se o starší označení v kronice Johanna Hornischera, kde je k roku 1786 zaznamenána koupě objektu nad dnešní fortnou (ulice U Brány), jenž sloužil jako městská sýpka nazývaná fojtství.¹²⁵ Pomístní název musel mít dle autora své opodstatnění. Sídlo fojta bylo totiž obvykle kladeno na hlavní náměstí, což při pohledu na současné centrum města nese. Je ovšem možné, že Mohelnice měla původně čtvercové náměstí, protažené až ke kostelu a blok devíti domů při severním obvodu dnešního náměstí Svobody byl dostavěn až dodatečně.¹²⁶ O pozdější přístavbě severního bloku domů uvažoval i kolektiv autorů stavebně-historického průzkumu městského jádra v sedmdesátých letech.¹²⁷ Pokud by tyto domy opravdu byly z pozdější doby, pravděpodobně by se ale jednalo o rozdíl desítek či jednotek staletí – jejich podsklepení nesou stopy středověkého původu.¹²⁸

V dalších staletích se městské centrum nijak výrazněji neměnilo, pouze rozšiřovalo. Doložená je stavební aktivita na ulici Hradební na konci 15. a z počátku 16. století¹²⁹ a stejně tak lze předpokládat růst kamenné zástavby v dalších „okružních“ ulicích (Robotnická nebo Hřebíkářská ulice) a doplnění hradbami. Výsledný stav přetrval přes několik válečných katastrof i požárů v následujících staletích do podoby, jakou vidíme např. na mapě stabilního katastru z roku 1841. [4]

Dosud není zcela vyjasněná otázka stáří jednotlivých domů. Raný původ lze předpokládat u domů na hlavním a Kostelním náměstí, ulici U Brány, Smetanově, Hřebíkářské, Olomoucké, Lazebnické, S. K. Neumanna a Třebovské. [5]

¹²⁴ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 16.

¹²⁵ Kupující Karl Czerwinka jej přestavěl na svůj dům. Müglitzer Häuserchronik (pozn. 19). – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 16.

¹²⁶ Tyto domy však byly šenkovní, což naznačuje původ z nejrannějšího období existence města. Otázka nepřenositelnosti várečného práva je však dosud otevřená, jelikož existují analogické případy o jeho dodatečném udělení. Autoři uvádí obdobný případ z Uherského Brodu. Ibidem, s. 15.

¹²⁷ Líbal – Němec – Koběřská (pozn. 18).

¹²⁸ Ibidem, s. 33–40.

¹²⁹ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 16.

Díličí architektonické prvky se však příliš nezachovaly a z dosud zkoumaných sklepních prostor můžeme vyčíst původní dispozice jednotlivých domů pouze částečně. Objekty podél hlavního náměstí však spojuje totožné dimenzionální řešení v podobě zúžených parcel, jež vedle sebe řadil lokátor v rychlém sledu tak, aby byly obráceny hlavním průčelím do reprezentativního městského prostoru, což z nich činí typické příklady středověkého městského domu.¹³⁰

Z výše popsané parcelace lze odvodit závěr, že ve městě existovalo určité množství kamenných domů již před husitskými válkami. Rozvoj kamenné výstavby v Mohelnici nelze tedy spojovat pouze až s dobou konce 15. století, kdy započalo vedle doplnění fortifikace také rozšíření městského jádra do dnešní podoby.¹³¹ Ačkoliv byla tato přestavba dle dochovaných pramenů výrazná – mírovsko-svitavský urbář v roce 1526 udává pro Mohelnici až 132 domů¹³² – šlo převážně o objekty vznikající podél hradeb.¹³³ I tyto domy však takřka beze zbytku překryly pozdější přestavby. Přibližně v tomto období se také začala jako materiál více uplatňovat cihla, namísto zdiva z lomeného kamene.

Mohelnické městské jádro lze analogicky řadit po bok výše zmíněných a časově spřízněných příkladů menších měst moravských i českých. Za jejich dosud zachovalá středověká jádra vděčíme pozastavenému stavebnímu vývoji v dalších staletích. Podobně jako v jiných českých i moravských městech se totiž lokální přestavby týkaly převážně jednotlivých objektů, nikoliv samotné hmotné struktury. Tyto úpravy korigovaly orgány památkové péče v druhé polovině 20. století.¹³⁴ V této souvislosti nutno zmínit zásadní skutečnost, kterou bylo prohlášení historického centra Mohelnice za památkovou zónu prostřednictvím vyhlášky vydané Ministerstvem kultury České republiky v roce 1992.¹³⁵

3.2 Gotická architektura Mohelnice v souvislostech

Popsané okolnosti spojené s programovým vysazováním měst v jednotlivých panských dominiích, sekundárně zapříčinily také rozvoj výstavby. Dochovaná

---

¹³⁰ Václav Mencl, Měšťanský dům českého středověku, *Zprávy památkové péče* VIII, č. 6, 1953, s. 161–192, cit. s. 166–167.

¹³¹ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 4.

¹³² *Ibidem*, s. 5. – ZAO, pobočka Olomouc, Fond *ÚŘAS Kroměříž*, Urbáře mírovského statku, inv. č. 2630–2632.

¹³³ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 22–30.

¹³⁴ Martin Horáček, *Úvod do památkové péče*, Olomouc 2015, s. 65.

¹³⁵ Vyhláška MK ČR č. 476/1992 Sb. ze dne 10.9.1992 o prohlášení území historických jader vybraných měst za památkové zóny.

mohelnická architektura z období gotiky byla součástí typické tkáně středověkého města, jež bylo potřeba vybavit reprezentativní sakrální stavbou, panským refugiem i dalším fortifikačním systémem.

Nejstarší část města – okrsek farního kostela [kat. 4.1] a opevněného biskupského sídla [kat. 4.2] lze díky archeologickým nálezům (fragменты staršího zdiva pod kostelem i tvrzí nebo karner) řadit již do 13. století. Původní dispozici mariánského chrámu dokládáno k roku 1247 nicméně neznáme a nevíme ani, zda byl v následujících desetiletích nějak rozšiřován či dále upravován. Kamenná stavba ale mohla vzniknout právě v souvislosti s dovršením lokace v období episkopátu biskupa Bruna, jemuž se na Olomoucku podařilo započít jedny ze stylově nejprogresivnějších příkladů gotické architektury na Moravě – přestavbu románské baziliky sv. Václava v Olomouci v moderní gotickou halu s pravoúhlým závěrem a obdobně koncipovaný kroměřížský kostel sv. Mořice. Prostorové rozvržení obou staveb čerpalo z recepce soudobé architektury zemí biskupova původu. Žádné přesvědčivé doklady z této doby však Mohelnici nenalézáme. Jistý je pouze fakt, že tato budova farního kostela fungovala až do jejího poničení husity. Za její fragment lze s jistou opatrností považovat jádro hranolové věže stojící při dnešní pozdně gotické stavbě.

Starší gotické jádro se podařilo zachovat pouze v případě předpokládaného sídla biskupa východně od kostela, v němž je v nynější době situováno mohelnické muzeum. I do zástavby biskupských držav se totiž, podobně jako u zeměpanských měst, promítlo přímé pojitko s feudálním vlastníkem prostřednictvím panské rezidence. O existenci obdobného sídla existují zprávy např. z Kroměříže, kde se takový objekt připomíná již ve 12. století. Předpokládá se, že šlo o hrad, jenž měl být postaven biskupem Brunem a je obvykle lokalizován do severního nároží města, tedy do míst dnešního barokního zámku.¹³⁶ Vzhledem k nejednoznačnosti historického vývoje lokality a nepřesvědčivosti archeologických nálezů je však tato lokalizace značně nejistá. Je totiž stejně tak možné, že ve městě biskupové využívali pouze dům, který stál nedaleko komendy johanitů při kostele sv. Jana Křtitele či v blízkosti kostela sv. Mořice, jak se domnívá např. Jan Štětina. Ani o tomto objektu však rovněž neexistují žádné bližší zprávy.¹³⁷ Další podobné rezidence fungovaly pravděpodobně také v Kelči, Osoblaze nebo ve Vyškově, kde se významný biskupský

---

¹³⁶ Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007, s. 313–316.

¹³⁷ Jan Štětina, *Středověká Kroměříž*, in: Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž: historické město & jeho památky*, Kroměříž 2012, s. 49–109, cit. s. 56–57.

dvorec nacházel k polovině 13. století.¹³⁸ Šlo o objekty s jinou funkcí než hrady. Zatímco hrady byly zpravidla samostatnými opevněnými jednotkami v blízkosti daných měst, v případě biskupských opevněných domů šlo spíše o menší sídla, jež byla integrálními součástmi měst či v jejich bezprostřední blízkosti a jejichž míra fortifikace je často nejasná. Z dochovaného příkladu v Mohelnici víme, že původní dispozice byla pravděpodobně dvojtrakt napojený na širokou hradební zeď, tedy dimenzionální řešení připomínající typově drobnou tvrz. Jeho fortifikační funkci zdůrazňují taktéž dobové listiny, kde je sídlo nazýváno „*castro Mohelnice*“.¹³⁹ Dokazuje ji také posazení sklepních prostor na severní kamennou hradbu.

Přibližně v polovině 15. století byla v prostoru dnešní Hradební ulice – v této době ještě nezastavěné plochy při západním svahu městského jádra – vystavěna Vilémem z Miličína druhá tvrz [kat. 4.3]. Šlo rovněž o drobnější opevněnou architekturu, jejíž dispozice sestávala ze soliterního obytného domu napojeného na hradbu. Světské rezidence obdobného typu se objevují již v druhé polovině 13. století, jakožto sídla privilegovaných manů. Plně se však etablojí až v průběhu dalšího věku. Jedná se typicky o menší objekty, které jejich majitele chránily před drobnějšími konflikty.¹⁴⁰ Starším příkladem je nedochovaný opevněný dům v Osoblaze, vystavěný biskupským leníkem Herbordem již na konci 13. století.¹⁴¹

Mohelnická tvrz zapadá do skupiny podobných staveb v přilehlém okolí, jako je např. původně gotická (snad dvoutraktová?) tvrz v Doubravicích u Moravičan. Ačkoliv byla stavba později renesančně upravována, její gotické jádro ze silných zdí (dispozičně tedy velmi podobné mohelnickému), se zachovalo.¹⁴² Vzhledem k nižšímu statutu objednavatelů těchto staveb a jejich častému zániku se málokdy podařilo zachovat hodnotné architektonické prvky. V nynějším suterénu mohelnické tvrze se však snad vcelku ojediněle dochoval prostý okosený lomený portál, jenž vyrůstá ze zesílených soklů a který patrně sloužil jako hlavní vstup do budovy.

Po husitských válkách, přibližně od 50. let 15. století, probíhala obnova mohelnického farního kostela pobořeného husitskými vojsky. Byla dovršena až ke konci století připojením presbytáře a sklenutím obou hlavních prostor.

---

¹³⁸ Vyškov těžil ze své polohy mezi Brnem a Olomoucí. Dvorec obsahoval pravděpodobně zděný palác v místech pozdějšího biskupského hradu na jižní straně městského půdorysu. Tyto domněnky podporují ve Vyškově vydané listiny papežského legáta Lucina Guida nebo krále Přemysla Otakara II. v roce 1267 a 1268. CDB V, s. 55. – Ibidem, s. 289 – Libor Jan, Vyškov ve 12. a 13. století, in: Karel Mlateček a kol., *Vyškov. Dějiny města*, Vyškov 2016, s. 73–80, cit. s. 78.

¹³⁹ Listina ze 6. června 1302. ČDM V, s. 138–139.

¹⁴⁰ Tomáš Durdík, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 566.

¹⁴¹ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 146–147.

¹⁴² Tvrz se připomíná k roku 1382 v držení Hynka ze Žeranovic a k roku 1446 v souvislosti s Hynkem z Rokytnice jako celá ves Doubravice. Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie* (pozn. 136), s. 197.

V ikonografických detailech vnitřní výzdoby se silně projevuje politická orientace stavebníků biskupa Tase Černoorského (v úřadu 1453–1482) a Jana Filipce, jenž spravoval diecézi v letech 1482–1497. Kamenosochařské dekorace klenby v lodi odráží ikonografii řádu františkánů-observantů, který na Moravě zpopularizovalo kázání Jana Kapistrána.¹⁴³ Skutečností, že se Mohelnice stala jednou z opor moravského františkánského kultu, napovídá i specifická zmínka observantského mnicha Nicolase Glassbergera, který cestoval z Norimberka do Olomouce a ve svém cestovním deníku uvádí, že „poslední místo, kde může sloužit mši na cestě do Prahy z Olomouce je právě v Mohelnici“.¹⁴⁴ V mohelnickém farním kostele se však objevují narážky na konkrétní františkánskou symboliku pouze v detailech vnitřní výzdoby, a nikoliv ozvuk časově spřízněných příkladů řádové architektury. Ta je přitom v Olomouci reprezentována klášterním kostelem františkánů-observantů, který zde byl mezi lety 1454–1468 stavěn jako téměř čtvercová hala. Stejná dispozice přitom našla další uplatnění v kostele v Boskovicích z poslední třetiny 15. století, který postavil rod Černoorských, přesněji Beneš z Boskovic, otec olomouckého biskupa Tase, prvního iniciátora přestavby mohelnického kostela.¹⁴⁵ Absenci reflexe zmíněných staveb však lze vysvětlit čistě prozaicky, a to návazností na starší chrám. Nutno podotknout, že dosud není zcela jasné, do jaké míry existovalo torzo starší stavby před barokizací bočních lodí. Přestavba kostela v Mohelnici byla patrně dokončena až ve Filipcově době. Svědčí o tom síťový klenební vzorec i zpracování kamenických dekorací presbytáře (ostění portálu do bývalé sakristie).

Klenba presbytáře mohelnického farního kostela vychází ještě z parlérovského uvažování o optickém sjednocování interiérů pomocí jednolitých síťových klenebních figurací. Tento systém se od konce 14. století dále rozvíjel v německých zemích a Podunají, kde vykrytalizoval ve dva přístupy – bavorský systém, do nichž byly zpravidla aplikovány hvězdicové obrazce či dynamické zalamování (např. klenby

---

¹⁴³ Kázání bylo silně orientováno proti reformním hnutím. Jak ale upozorňuje Zuzana Křenková, náklonost k observantskému řádu nelze vykládat čistě antiutrakvisticky, neboť sám františkánský řád má k reformním idejím poměrně blízko. I rodina biskupa Tase Černoorského měla jako konvertité koneckonců blízko k oběma církvím. Bernardinské symboly nebyly na stavbách boskovického rodu neobvyklé – např. Kristův monogram na hradě Lomnice (stavebníci Markvart z Lomnice a Markéta z Boskovic) nebo bernardinské slunce v bořitovském kostele sv. Jiří. I dispozice kostela v Boskovicích vycházela zřejmě z olomouckého františkánského chrámu. Křenková (pozn. 27), s. 14.

¹⁴⁴ Petr Hlaváček, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005, s. 139–140. – Antonín Kalous – Jan Stejskal, *The Image of John of Capistrano in Bohemia and Moravia*, in: Letizia Pellegrini, *The Mission of John of Capistrano and the Process of Europe Making in the 15th Century. State of the Art*, Rome 2020, s. 1–28, cit s. 23.

¹⁴⁵ PK [Petr Kroupa], heslo *Kostel sv. Jakuba*, in Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvorná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 141–142.

Hanse von Burghausena v Landshutu)¹⁴⁶ a prostředí švábské, které se naopak vrací k základům paralelního běhu klenebních žebor, jež se multiplikují do statické a husté neprostupné sítě. Za centrum švábského typu je považován hlavní chrám ve Schwäbisch Gmünd, na jehož pozdně gotické fázi se podílel stavitel Aberlin Jörg spolu s Hansem von Urach.¹⁴⁷ Stejný vzorec se ale objevovaly i v menších prostorách jako v předsíni bývalého premonstrátského říšského opatství v Ursbergu (okr. Günzburg)¹⁴⁸ nebo v klášterním komplexu v Thierhauptenu (okr. Augsburg).¹⁴⁹

Zjednodušený síťový vzorec vycházející ze švábského základu základů se opakoval v řadě dalších sakrálních prostor napříč německým, rakouským i moravským teritoriem. Na Moravě se šířil zejména díky návaznosti na Vídeň, a to ponejprve v brněnském prostředí, kde jej nalezneme v reprezentativním prostoru chóru brněnského farního kostela sv. Jakuba jehož výstavba započala pravděpodobně před polovinou 15. století.¹⁵⁰ Na jižní Moravě mělo toto řešení dozvuk také ve venkovském prostředí – kaple Všechn svatých v Kurdějově,¹⁵¹ kostely v Blučině,¹⁵² Hostěradicích¹⁵³ aj. Ozvuk ve venkovském prostředí na střední Moravě najdeme např. v presbytáři kostela sv. Petra a Pavla ve Vřesovicích na Prostějovsku.¹⁵⁴ Podobně je zaklenuta také hradní kaple v Lomnici, financovaná Markvartem z Lomnice a jeho ženou Markétou z Boskovic, sestřenicí olomouckého biskupa Tase Černoorského.¹⁵⁵ Lomnická kaple z šedesátých let 15. století zřejmě sloužila jako předobraz obdobně

---

¹⁴⁶ Václav Mencl, *České středověké klenby*, Praha 1974, s. 87.

¹⁴⁷ Aberlin Jörg je autorem i dalších staveb, např. presbytáře kostela sv. Alexandra v Marbach am Neckar, stavby farního kostela v Markgröningenu či kolegiálního kostela ve Stuttgartu). Švábská produkce má také základ v tvorbě mistrů kolem Urachu. Norbert Nussbaum – Sabine Lepsky, *Das Gotische Gewölbe. Eine Geschichte seiner Form und Konstruktion*, Darmstadt 1999, s. 251.

¹⁴⁸ Georg Paula (ed.), *Georg Dehio – Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler. Bayern Bd. 3. Schwaben*, München 2008, s. 1050–1051.

¹⁴⁹ *Ibidem*, s. 1015–1016.

¹⁵⁰ PK [Petr Kroupa], *Kostel sv. Jakuba*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko*, Brno 1999, s. 90–96.

¹⁵¹ Kaple pochází až z počátku 16. století. PK [Petr Kroupa], *Opevněný farní kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko*, Brno 1999, s. 115–118.

¹⁵² PK [Petr Kroupa], *farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Blučině*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko*, Brno 1999, s. 88–89.

¹⁵³ PK [Petr Kroupa], *Řádový a farní kostel sv. Kunhuty, komendy německých rytířů v Hostěradicích*, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko*, Brno 1999, s. 106–108.

¹⁵⁴ Ozvuk ve venkovském prostředí na střední Moravě najdeme např. v presbytáři kostela sv. Petra a Pavla ve Vřesovicích na Prostějovsku. Více o Vřesovickém kostelu např. viz ŽB [Zdenka Bláhová], *kostel sv. Petra a Pavla*, in: Ivo Hlobil–Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 249.

¹⁵⁵ Spojitost lomnické kaple s presbytářem kostela sv. Jakuba v Brně se projevuje i při pohledu na kamenické detaily. Lze uvažovat o stejné dílně. Aleš Flídr, *Hradní kaple v Lomnici*, in: Michal Konečný (et al.), *Lomnice. Příroda, historie, osobnosti, památky*, Lomnice 2006, s. 8–21.

řešeného prostoru na olomoucké radnici.¹⁵⁶ Spojitost zřejmě nejlépe vysvětlují příbuzenské vztahy obou stavebníků z rodu pánů z Boskovic.

Radniční kaple sv. Jeronýma v Olomouci se přisuzuje projektantovi Jakubovi z Landshutu, který ji vytvářel pravděpodobně od roku 1488 (vysvěcena byla ale až v roce 1491), ještě než odcestoval do huti při štrasburském dómu.¹⁵⁷ Tento stavitel byl obeznámen jak s klenbami švábského typu, tak s bohatšími lámanými hvězdicovými vzorci podle burghausenských předloh a kromě radniční kaple je zřejmě autorem vikářské sakristie při olomouckém svatováclavském dómu.¹⁵⁸ Přízemí této sakristie je zároveň zřejmě nejbližší dosud zachovalou analogií ke kněžišti kostela sv. Tomáše z Canterbury a obě prostory také spojuje stejný stavebník – Jan Filipec. Tyto dvě Filipcem iniciované prostory stylově plynule navazují na stavby započaté jeho předchůdcem Tasem. Takřka stejná návaznost se přitom jeví v architektonickém řešení mohelnického kostela.

Přibližně ke konci 15. století se v Mohelnici započalo s výstavbou městských hradeb [kat. 4.4], které doplnily již dříve opevněné okrsky kolem tvrziště na Hradební ulici a biskupské rezidence při kostele. Hradby byly alespoň v jednom úseku zdvojené parkánem a doplněny o čtveřici bran a půlválcové bašty. Toto řešení se na Moravě objevuje po zkušenostech z husitských válek. Opevnění vznikalo postupně během několika desetiletí a formovalo se z původních příkopů nebo jako doplnění dřevěných palisád, plaňek či roubení. I z dosud provedených archeologických průzkumů v Mohelnici lze vyčíst, že kamenné hradby vznikaly nerovnoměrně, což bylo pro město tohoto typu obvyklé. Stejný vývoj nalezneme i v okolních biskupských městech jako např. v Hulíně, Kelči, Kroměříži, Osoblaze aj.¹⁵⁹

Jednotný vývoj nelze předpokládat ani u mohelnických městských domů. Lepší představě totiž brání nedostatek dochovaných architektonických částí i absentující historická dokumentace. Z pramenů lze rekonstruovat pouze majetkové posuny u jednotlivých objektů, k čemuž nejlépe dopomáhají dochované mírovské urbáře z let 1526 a 1581.¹⁶⁰ Systém jejich zápisu poodhalil průzkum Drahomíra Polácha.¹⁶¹

¹⁵⁶ PK [Petr Kroupa], Hradní kaple v Lomnici, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko, Brno 1999*, s. 120–122.

¹⁵⁷ Irena Kubešová–Helena Richterová, Dóm sv. Václava – sakristie, in: Ivo Hlobil–Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko, Olomouc 1999*, s. 201–203. – Irena Kubešová, Pozdně gotická dómská vikářská sakristie a takzvaná knihovna, in: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci CCLXXX*, 2000, s. 27–38.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ Miroslav Plaček, Feudální sídla a městské fortifikace na Olomoucku 1400–1550, Ivo Hlobil–Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko, Olomouc 1999*, s. 132–137, cit. s. 135

¹⁶⁰ ZAO, pobočka Olomouc, Fond ÚŘAS Kroměříž, Urbáře mírovského statku, inv. č. 2630–2631.

¹⁶¹ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 31–38.

Pomoci by mohla také bližší analýza samotných prostor a původního zdiva, nad nímž po další staletí probíhaly nové stavební úpravy, často s odchylkami od původních středověkých dispozic. Bohatě členěné sklepní prostory jsou zaznamenány u velkého množství domů podél hlavního náměstí i v okolních ulicích. Patrové sklepy z lomového zdiva nalezneme např. pod dnešním č. p. 973/13 (staré č. p. 67) [kat. 4.5], kde je v nejhlubší úrovni patrná také dnes již zasypaná chodba vybíhající směrem do vnitřku náměstí.¹⁶² Složitě je členěn suterén starší budovy dnešního městského úřadu č. p. 916 (staré č. p. 8) i etážovité podzemí domu č. p. 928 (staré č. p. 22) v dnešní ulici U Brány.

V těchto sklepeních se také v některých případech nacházejí pozůstatky kleneb (převážně valené) nebo portály, z nich však byl dosud nalezen pouze jediný, jehož tvarosloví odkazuje na gotické období – náznak lomeného útvaru v kamenném zdivu severní sklepní místnosti domu č. p. 973/13. Relikt zazděného portálu zde zasahuje pod dnešní úroveň terénu. Vzhledem k jeho současnému stavu jej však nelze lépe charakterizovat.

Historické sklepení má rovněž podzemí dnešní starší budovy radnice (č. p. 2/989) na východní domovní linii dnešního Nám. Svobody. Není jisté, kdy budova vznikla, její výstavba se nejčastěji klade do 16. století, případná pozdně gotická rezidua, jež je možné vzhledem k době vzniku u stavby předpokládat, však budova pozbyla přestavbou po třicetileté válce.¹⁶³

4 KATALOG STAVEB

Významné stavby středověké Mohelnice jsou v katalogu prezentovány chronologicky, a to prostřednictvím jednotlivých studií, jejichž širší záběr umožnil zejména relativně malý počet dochovaných gotických objektů ve městě. Každé z hesel v úvodu obsahuje krátký výběr relevantní literatury v podobě stěžejních knih, katalogových hesel či odborných článků, a to věnovaných jak jejich architektonickému řešení, tak k výzdobě. Počáteční shrnutí rovněž zahrnuje orientační dataci objektů, která vychází z dosavadní literatury i z nových poznatků, jejichž rozbor následuje v textu.

---

¹⁶² Již v textech Eduarda Teichmanna se objevuje hypotéza o propojení sklepních prostor jednotlivých domů. Podzemní chodby by se měly rovněž nacházet mezi klíčovými obrannými body města, domy i kostelem. Tyto komunikace však nejsou nijak přesněji prozkoumány. Teichmann, *Geschichte der Stadt Mügglitz* (pozn. 4), s. 133–134.

¹⁶³ Karel Kibic, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska 2. Katalog historických radnic H–Ž*, Praha 2010, s. 176–178, cit. s. 176.

Hesla jednotlivých staveb jsou založena na analýze současného stavu a základní dispozice exteriéru a interiéru s důrazem na prvky pocházející z období gotiky v architektonické skladbě i z hlediska dochovaných kamenosochařských prvků, případně výmalby či interiérového vybavení. Ačkoliv interiérová výzdoba nestojí v popředí zájmu této práce, její analýza v mnoha případech posloužila k lepší představě o chronologii, stavební historii, a především o funkci a významu jednotlivých objektů. Texty pokračují shrnutím dosavadního poznání, dosud řešených badatelských problémů a podrobným rozбором stavební historie. Závěrečné zhodnocení stavby pak slouží jako základní zasazení do kontextu dobové stavební praxe, popřípadě k rozpracování relevantních analogií tak, jak již byly naznačeny v předchozích syntetizujících kapitolách.

Ačkoliv je věž kostela oficiálně samostatným objektem oficiálně podléhajícím městu, je integrována do katalogového hesla věnujícího se kostelu. Stejně heslo pak obsahuje shrnutí problematiky zaniklého mariánského chrámu, který, jak se domnívám, stával ve stejných místech.

Bývalý opevněný biskupský dům je v katalogu nazýván tvrzí, nikoliv hrádkem jako u předchozí literatury. Užití této terminologie vychází z textu Tomáše Durdíka, který jako jeden z klíčových prvků pro tvrz jmenuje zasazení objektu do blízkosti další zástavby.¹⁶⁴ Přesnější klasifikace však v případě těchto drobnějších sídel není dosud zcela jednoznačná. Jistým pokusem o diferenciaci bylo stanovení hrádku jako drobnějšího sídla stojícího mimo hlavní zástavbu a nesplňujícího charakteristiky tvrzí. Jak ovšem podotýká stejný autor, termín nemá přílišnou historickou oporu.¹⁶⁵

Městské domy do katalogu řadím pouze tehdy, pokud se u nich podařilo zjistit gotické prvky jako lomené portály nebo zaklenuť. Jednotlivá hesla doplňují fotografie současného stavu i orientační plánky rozvržení či půdorysného řešení, které mají za cíl usnadnit čtenáři základní orientaci v jednotlivých objektech.

4.1 KOSTEL SV. TOMÁŠE Z CANTERBURY

Lokalita: Kostelní nám. 1

Datace: 13. století, pozdně gotická přestavba okolo 1450–1500; pozdější úpravy v 18.–21. st.

Literatura (výběr):

Gregor Wolny, *Markgraftschafft Mähren. Band V. Brünn*, Brünn 1839, s. 3.

Miroslava Nováková, *Renesanční figurální náhrobky v Mohelnici, Severní Morava XI*, 1965, s. 55–58.

¹⁶⁴ Durdík (pozn. 140), s. 566–567.

¹⁶⁵ *Ibidem*, s. 185.

BS [Bohumil Samek], heslo Mohelnice (okres Šumperk) in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 178–181.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J-N)*, Praha 1999, s. 541–550.

Zuzana Křenková, Kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Otázka ideového konceptu přestavby v druhé polovině 15. století, *Severní Morava* LIII, 2009, s. 12–17.

Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013, s. 57–61.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Lucie Augustinková, *Stavebně historický průzkum Farního kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Mohelnice 2019.

Farní chrám sv. Tomáše z Canterbury (sv. Tomáše Becketa) je situován v centru Kostelního náměstí nacházejícího se na mírné vyvýšenině při severní straně původní středověké hradby města. Jedná se o přibližně orientovanou stavbu (mírně vysunuta k severu) s dlouhým kněžištěm a lodí, ke které se symetricky přimykají nižší podélné boční kaple – severní se zasvěcením sv. Kříži, rozšířená z východu o obdélnou sakristii, a jižní kaple sv. Anny, které ze západu předchází menší novodobý arkádový přístěnek. [6]V prostoru pod jižní kaplí se rovněž nachází valeně sklenutá krypta.¹⁶⁶ Jako výšková dominanta stavby slouží vysoká věž při jejím severovýchodním rohu, tvořící spolu s kostelem významný pohledový akcent mohelnického panoramatu i přilehlého okolí. [7]

Západní průčelí kostela silně poznamenaly regotizační úpravy v 19. století. Tvoří jej obdélná předsíň se dvěma nárožními vchody završená vimperkem s dekorativními prvky vlastní vstup je řešen novogotickým lomeným portálem. [8] Tělo věže doplňuje nevysoký západní válcovitý přístavek s nepravidelnou kuželovou věžicí obsahující točité schodiště. Věž dělí celkem tři úzké římsy v nepravidelném rytmu. Je prolamovaná drobnými obdélnými střílnami a čtveřicí rozměrnějších lomených oken proražených v každé ze čtyř stran, tyto okna v šestém podlaží doplňují novodobé hodiny.

Severní průčelí kostela obestavuje zmíněná barokní kaple, jejíž hmota volně pokračuje do sakristie. Středověká rezidua najdeme až v plášti presbytáře, který osvětlují okna s kružbami (trojice jeptišek, nad nimiž je vepsán motiv čtyřlístů v pyramidálním seskupení). Dvojice oken prolamuje polygonální závěr a osvětluje oltář (ústřední a nejvýhodnější okno bylo při jeho opětovné instalaci zazděno) a další

---

¹⁶⁶ V kryptě jsou uloženy kosterní pozůstatky. Existují také zmínky o druhé kryptě v severní části kostela, její existence se však neprokázala. Augustinková (pozn. 29), s. 65.

dvojice jižní stěnu. Okna lemují kamenné šambrány. Stejný materiál se projevuje v armování jednotlivých odstupňovaných opěráků, přičemž do dvou nejjižnějších jsou ve spodní části zasazeny v různých výškách kamenné reliéfní náhrobky. Líc opěráků dále zdobí římsa s jednoduchou profilací korunovaná vimperky. [9] Jižní průčelí poznamenala barokní přestavba takřka stejně jako jeho severní protějšek. Směrem k západu se zde však nachází dvojice vysokých lomených oken s novogotickými kružbami. Jedná se současně o jediné přímé osvětlení lodi. [10]

Kostel je postaven z kamene a cihel. Stavební materiál je obnažen do úrovně prvního patra věže, zbytek stavby je omítnutý, doplněný o kamenné prvky¹⁶⁷ v armování věže, opěrácích presbytáře či okenních šambránách. Kamenná materiálová skladba se rovněž objevuje v nízkém soklu po obvodu kostela a v kordonové římsě lemující presbytář. Dřevěný krov obaluje plechová střecha s občasnými novodobými zdobnými kovářskými prvky.

Kromě hlavního vstupu řešeného západní předsíní se lze do interiéru kostela dostat skrz malou novodobou přístavbu umístěnou v severovýchodním nároží věže. Téměř symetricky, ovšem bez předsíně, lze do kostela vstoupit z jihu. Městská věž je s interiérem kostela propojena přes krucht, přístup do jejích vyšších pater zajišťuje zmíněné vřetenové schodiště.

Na západní vstupní halu navazuje v interiéru barokizované podkruchtí, jež od hlavního prostoru odděluje široký, segmentový oblouk. Loď završuje křížová žebrová klenba z cihlových tvarovek o čtyřech polích s žebry profilovanými do podoby klínu s výžlabkem. Klenba je posazená na kamenných, reliéfně zdobených konzolách s vegetabilními motivy. [11] Ty na jižní stěně doplňuje podložený zesílený plát stěny. Nejvelkolepější zpracování najdeme u nejzápadnější konzoly při severní straně lodi. Je tvořena nikou zakončenou polygonálním baldachýnem s kružbami a vnitřní iluzivní síťovou klenbou, do níž je umístěna frontálně podaná mužská figura v mnišském rouchu s kapucí přepásaným provazem. Jde nepochybně o františkána. Postavě chybí horní část hlavy i obličejové rysy. Mnich drží v pravici kříž a v levici rozevřenou knihu s nápisem „OMNE DE /UNICA /IA[N]UA [ORITUR]“¹⁶⁸. Jeho bosé nohy spočívají na horizontálně položeném znaku s korunovaným dvouocasým lvem na všech čtyřech (heraldicky kráčí vlevo). [12]

---

¹⁶⁷ Jde z velké většiny o miletínský pískovec. Ibidem, s. 65.

¹⁶⁸ „Vše [pochází] z jediného počátku.“ – „Počátkem“ je myšlen Hospodin. Nápis byl identifikovaný Milénou a Miroslavem Flodrovými, publikoval jej Bohumil Samek. Bohumil Samek, Jan Kapistrán a Jan Filipec v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* LXIII, 2011, s. 120–126, cit. s. 124.

Svorníky klenby hlavní lodě zdobí kamenné reliéfy s erby. Směrem v ose západ–východ jde o kvadrilob s polceným erbem, probraný kvadrilob s kolčím štítem s dvojicí zkřížených dlaní a kruhový svorník se štítem s ptákem posazeným na větvi, pravděpodobně havranem (znak Matyáše Korvína, moravského krále od roku 1479). Poslední svorník je dutý.¹⁶⁹ [13] Loď kostela dělí od presbytáře široce rozevřený vítězný oblouk s lomeným záklenkem. Je profilován hruškovcem s hlubokým výžlabkem.

V klenbě kněžiště se uplatňuje síťový vzorec o dvojici paralelních diagonálně běžících žeber tesaných z pískovce. [14] Nízké klenební kápě kněžiště dále ústí v kalichových konzolách s vegetabilním dekorem (vinná réva) a polygonální krycí deskou. Nejuvýchodnější čtveřice prutů se sbíhá do subtilních poloválcových přípor. Celkem čtyři svorníky klenby zdobí tesané rozety.

Na evangelijní straně kněžiště se směrem ze západu nachází zazděný portál vedoucí do původní sakristie. Jeho ostění, vepsané do pravoúhlého rámce, spočívá na vysokých polygonálních kanelovaných patkách. Sestává z kombinace lomeného oblouku (archivolty s hruškovým profilem) a dvojice prutů s profilem klínu, jež tento oblouk pravoúhle přetínají. Nad portálem je umístěná kamenná deska s mělkým reliéfem biskupského znaku Tase Černoohorského, na který navazuje deska s basreliéfem Ukřižování, jež je ve vrchní části plasticky odstoupena pomocí profilované římsy. [15] Soubor těchto kamenických děl doplňuje poklop tumbly s již renesančním reliéfem zobrazujícím muže s kožešinovým čepcem a fragment odkryté fresky při západní stěně vítězného oblouku, na které je zobrazen muž obdobného vzezření jako na náhrobku. Tento výjev navazuje na již notně rozrušenou fresku nad jeho náhrobkem, kde lze rozeznat pouze drapérie postav.

I na jižní straně kněžiště se dochovala kamenická díla. Jde především o torzo kamenných sedilí.¹⁷⁰ Z obnaženého fragmentu lze usuzovat původní pravoúhlé rámování do kterého byla vsazena paneláž slepých kružeb s vepsanými jeptiškami. Sedile přetíná široká barokní nika, ke které je ze západu osazen figurální náhrobník s ženskou postavou. Je pravděpodobné, že se pod nynější omítkou chóru nacházejí

---

¹⁶⁹ Zřejmě sloužil k odvětrávání, příp. jako průchod lana ke zvonu umístěného v sanktusníku. Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 7–8.

¹⁷⁰ Sedile bylo zničeno při budování široké barokní niky a posléze zazděno. Odkryly jej práce v devadesátých letech 20. st.

další barevné vrstvy – provedené sondy odhalily pozůstatky rudého pásu přibližně do úrovně metru nad současnou podlahou.¹⁷¹

Kostel sv. Tomáše z Canterbury byl v umělecko-historické literatuře poměrně bohatě reflektován. Již v obou knihách Gregora Wolného – *Markgraftschafft Mähren* a *Kirchliche Topographie von Mähren* se nachází zmínka o podzemí kaple sv. Anny, kde měla být kostnice s pozůstatky obětí husitského plenu i popis interiéru kostela. Geneze vzniku stavby však není blíže časově určena. V souvislosti s výzdobou kostela Wolny zmiňuje „*znaky neznámých šlechticů, které zdobí klenbu*“ s vročením do 16. století. Wolny rovněž uvažuje, že nové zasvěcení sv. Tomáši z Canterbury mohl kostel získat roku 1601, kdy je v kronikách zaznamenáno svěcení oltáře biskupem Františkem Ditrichsteinem.¹⁷² Eduard Teichmann zase vyzdvihuje výjimečnou kvalitu interiéru.¹⁷³ Zvonici považuje za původně obrannou věž, jejíž armování s dochovanými drážkami upomíná na proces ostření zbraní původních strážů.¹⁷⁴

Mezi recentnější postřehy týkající se stavby patří texty Bohumila Samka v katalogu *Od gotiky k renesanci*¹⁷⁵ a v jeho *Uměleckých památkách*¹⁷⁶. Samek datuje novostavbu kostela do poloviny 15. st. (sklenutí lodi v letech 1466–1480), v šedesátých letech 15. století vzniká podle autora rovněž portál do původní sakristie.¹⁷⁷ V roce 2003 věnovali Zdeněk Doubravský společně s Markétou Ondruškovou mohelnickému kostelu první samostatný text. Autoři se soustředili na základní analýzu architektury kostela i jeho stavební dějiny na pozadí dějin městských.¹⁷⁸

Nejširší badatelskou pozornost si získala nejen ojedinělá díla sepulkrální plastiky,¹⁷⁹ ale i další architektonická skulptura, zvláště její ikonografický koncept, v čele s figurálním a heraldickým dekorem klenebních konzol a svorníku. Zatímco Bohumil Samek identifikoval kamenickou dekoraci jednoho ze svorníků klenby lodě (dvě zkřížené dlaně) jako znak roku Zoubků ze Zdetína, – což mu mimo jiné

---

¹⁷¹ Sondáž byla provedena po pravé i levé straně presbytáře. ÚOP NPÚ Olomouc, Miroslava Trizuljaková, *Zpráva o restaurování nástěnných maleb v severozápadním rohu prostoru presbytáře farního kostela v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Senice na Hané 1993.

¹⁷² Wolny, *Markgraftschafft Mähren* (pozn. 1).

¹⁷³ „*Wer die Kirche hergestellt hat, wissen wir nicht. Wer immer es gewesen, er gehört zu den besten Meistern mittelalterlicher Innen und Wölbekunst*“. Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 65.

¹⁷⁴ *Ibidem*, s. 66.

¹⁷⁵ Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 541–550.

¹⁷⁶ Samek, heslo Mohelnice (pozn. 25), s. 178–181.

¹⁷⁷ *Ibidem*, s. 180.

¹⁷⁸ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28).

¹⁷⁹ Miroslava Nováková, Renesanční figurální náhrobky v Mohelnici, *Severní Morava XI*, 1965, s. 55–58. – Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013, s. 57–61.

dopomohlo přesněji datovat dokončení klenby (po roce 1450)¹⁸⁰ – článek Zuzany Křenkové nabízí odlišnou identifikaci. Křenková se věnovala pouze přestavbě kostela z druhé poloviny 15. století, již spojuje s osobou biskupa Tase Černoorského z Boskovic, který do ní jako předpokládaný objednatel vtělil svou přízeň k observantskému řádu.¹⁸¹ Současně tím vyvrací předchozí identifikaci zdobení štítu se znakem Zoubků – zde vytesané zkřížené paže z pohledu autorky odkazují k františkánské ikonografii. Jako odkaz na moc světskou naopak dle Křenkové slouží opracování dalšího svorníku s ptákem, ve kterém rozpoznává havrana, tedy symbol Matyáše Korvína. Celou přestavbu zasazuje do první poloviny sedmdesátých let 15. století.¹⁸²

Nové poznatky týkající se historie nejbližšího okolí stavby bylo možné nashromáždit i díky archeologickému průzkumu severní části Kostelního náměstí v roce 2014, při kterém se podařilo objevit kosterní pozůstatky z bývalého hřbitova, ale i samotnou hřbitovní zeď a základy kruhové stavby v areálu náměstí.¹⁸³

Dosud zřejmě nejpodrobnější historickou analýzu kostela přináší stavebně historický průzkum Lucie Augustinkové z roku 2019 opírající se o studium dostupných archiválií. Vzhledem k povaze dochovaných pramenů pomáhá přiblížit zejména celkovou historii farnosti. I autorka v závěru přiznává, že řadu badatelsky otevřených otázek by mohly zodpovědět další průzkumy jako např. snesení omítek a následné obnažení zazděných architektonických článků nebo antropologické průzkumy kosterních pozůstatků v jižní kryptě.¹⁸⁴

Jak již vyplynulo z kapitoly věnující se historii města, doba vzniku ani podoba původního mariánského kostela není dosud zcela jasná. Nelze také s jistotou říci, zda tento kostel stával v místě dnešní stavby či eventuálně v blízkosti tvrziště na dnešní Hradební ulici, jak míní Drahomír Polách.¹⁸⁵ V Mohelnici fungovala sakrální stavba s mariánským zasvěcením zřejmě již v první polovině 13. století, neboť v roce 1247 se

---

¹⁸⁰ Zástava Mohelnice Janu Zoubkovi ze Zdetína trvala pouze dva roky (1466–1468), ozdoby svorníků, tedy finálních prací indikují, že práce na klenbě musely započít dlouho předtím. Samek, heslo Mohelnice (pozn. 25), s. 179. – Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 545.

¹⁸¹ V této souvislosti zdůrazňuje nejen klenební konzolu s vytesanou postavou zpodobňující františkánského kazatele Jana Kapistrána, ale také biskupský znak, i dvojici klenebních svorníků s erbovními štítky. Křenková, (pozn. 27).

¹⁸² Podle Křenkové existuje stylová souvislost se zpracováním kamenné desky Ukřižovaného se znakem Tase z Boskovic v Mohelnickém kostele s dvojicí svorníků s krucifixy z křížové chodby kláštera františkánů observantů v Olomouci. Ibidem, s. 15.

¹⁸³ Táňa Adámková – Peter Kováčik – Petra Veselá, *Archaia Olomouc. Výroční zpráva za rok 2014*, Olomouc 2015, s. 16.

¹⁸⁴ Augustinková (pozn. 29), s. 86.

¹⁸⁵ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 13–15.

kostel připomíná v papežské listině.¹⁸⁶ Vzhledem k tomu, že Mohelnice sloužila jako jediná farnost v oblasti, a to až do zřízení dalších kostelů ve Vyšehorkách, Polici, Lesnici i Zábřehu, se skutečně nabízí myšlenka, že nešlo pouze o dřevěnou stavbu. Tuto domněnku by mohl podpořit fakt, že i v nedalekých a podstatně menších Vyšehorkách stál tou dobou pravděpodobně již kamenný kostel burgundsko-cisterckého stylu.¹⁸⁷

Další zprávy o mohelnickém kostele pochází až z druhé poloviny 14. století, kdy se z pramenů dovídáme o existenci oltáře zasvěceného dvanácti apoštolům (později se udává patroniciem sv. Petra a Pavla), jehož zakladatelem měl být Bernard Hecht ze Slavoňova.¹⁸⁸ Zřejmě šlo o prostor kaple, který byl přistavěn k původnímu mariánskému kostelu, jelikož se nad klenbou nynější barokní kaple dochovaly osekané náběhy klenebních žeber a fragmenty konzol.¹⁸⁹ Podle Zdeňka Doubravského a Markéty Ondruškové se však jednalo o loď staršího kostela Nanebevzetí Panny Marie, což by znamenalo, že se stavba nacházela severně od dnešní lodi a setrvala zde až do pozdější barokizace. Opírají se o fakt, že severní stěna stavby (včetně presbytáře) nenese stopy po žádných opěrácích ani zazděných oknech, a především o údaj z kostelního inventáře z roku 1806, který kapli Božího těla spojuje také s patroniciem Panny Marie.¹⁹⁰ Posledním argumentem je objev staršího sešlapaného prahu pod zazděným portálem do bývalé sakristie, který autoři považují za poslední pozůstatek původního kostela.¹⁹¹ V této souvislosti jsou rovněž zajímavé kamenné fragmenty okenních kružeb, které jsou vystavené v expozici Muzea v Mohelnici, jež existenci dalších oken dokládají, může se však jednat o pozůstatky oken jižní stěny, zaniklé vlivem přístavby kaple sv. Anny. [16]

Při otázce polohy původního kostela se tedy nezbývá než spolehnout na podrobnější archeologické průzkumy. Již proběhlé výkopy v souvislosti s odvodňováním kostelní krypty odhalily starší zdivo, překvapivě však naopak na

---

¹⁸⁶ CDM III, s. 74.

¹⁸⁷ Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 557.

¹⁸⁸ Listina z 18. dubna 1387 potvrzena Joštem, markrabětem moravským ve Znojmě. Bernard měl přispět na oltář 10 hřiven ročního platu od poddaných v Rohli a Třeštíně. V textu nadace je uváděno zasvěcení dvanácti apoštolům, v mladších záznamech se však udává pouze patrocinium sv. Petra a Pavla. CDM XI, č. 425, s. 378. – V původní listině mohlo ovšem dojít k chybné dedikaci. Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 7.

¹⁸⁹ *Ibidem*, s. 6.

¹⁹⁰ „Die Kreuz Corporis Chisti auch Mutter Gottes Kapelle genannt.“ *Ibidem*. – ZAO, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, 1806–1807, inv. č. 20436, sign. O 9/6, č. 1, č. kart. 2703, fol. 7.

¹⁹¹ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 6–7. – Autoři mj. čerpají z absolventské práce V. Kaplové věnované mohelnickému kostelu, která však nebyla v současnosti vzniku tohoto textu k dohledání. V. Kaplová, *Historie kostela sv. Tomáše Becketa a biskupského hrádka v Mohelnici* (diplomní práce), Katedra církevních dějin a církevního práva CMTF UP, Olomouc 1997.

jižní straně, a to pod dnešním přístavkem se sousoším Getsemanské zahrady. Na objevený fragment zdiva z cihel a lomového kamene navazuje ve stejné hloubce oblouk záklenku, sahající až ke stěně kaple sv. Anny.¹⁹² [17] Pro totožnost poloh původního a současného kostela svědčí také archeologické výzkumy provedené na Kostelním náměstí, které prokázaly existenci hřbitova datovaného do 13.–16. století, ohrazeného silnou kamennou zdí.¹⁹³ Hřbitov se rozprostíral na ploše nepravidelného oválu a doplňovala jej objevená stavba kruhového půdorysu s východní apsidou, jež přiléhala k východní linii ohradní zdi.¹⁹⁴ [18] Jedná se nepochybně o karner. Stavební typ karneru, tj. etážovité centrální stavby s kostnicí a kaplí v patře, je specifickou záležitostí typickou pro období románského slohu či rané gotiky. Bývá spojován zejména s německými zeměmi a Podunajím, odkud jej s sebou na Moravu přinesli noví usedlíci mířící do právě zakládáných měst. Tato drobná architektura často doplňovala farní kostely.¹⁹⁵ Nález podobného stavebního typu v Mohelnici je velmi ojedinělým (dosud známým) příkladem na severní Moravě a jistě vychází z pokolonizačních kulturních vlivů.

Dosud nedořešená je také otázka stáří věže přilehlé ke kostelu. Nejasnosti panují rovněž okolo stanovení její původní funkce, neboť majetkově po celou dobu své existence podléhala městu, nikoliv církvi.¹⁹⁶ Mohlo to však znamenat, že město zafinancovalo část výstavby, což není nijak neobvyklé a z hlediska jeho rostoucího vlivu již v raných dobách jeho existence také ne zcela nepředstavitelné.¹⁹⁷ Pro její starší původ svědčí skutečnost, že na ni nynější pozdně gotická stavba navazuje tak, že se sama vychyluje z předepsané orientace východ-západ, ačkoliv pro to nejsou z dnešního pohledu žádné výraznější prostorové, potažmo kapacitní, důvody.¹⁹⁸ Připomeňme však, že terénní situace byla v těchto místech ve 13. století jiná a v blízkosti ležel svah táhnoucí se od biskupského sídla po jižní straně nynějšího Kostelního náměstí. Tato situace mohla zapříčinit vychýlení původního kostela spolu s věží, které se mladší stavba přizpůsobuje. Ze všech nastíněných skutečností lze tedy konstatovat, že nejstarší mariánský kostel opravdu stával v lokalitě Kostelního

---

¹⁹² Zdivo bylo objeveno v hloubce 40–60 cm pod současným povrchem. MěÚ v Mohelnici, Jakub Halama, *Mohelnice. Kostelní náměstí. Děkaný kostel sv. Tomáše Becketa z Cantenbury. Zpráva z archeologického výzkumu*, Mohelnice 2007.

¹⁹³ V lokalitě bylo nalezeno před dvě stovky hrobů. Adámková – Kováčik – Veselá (pozn. 183), s. 9.

¹⁹⁴ *Ibidem*, s. 16.

¹⁹⁵ Václav Paukert, *Románské karnery na Moravě* (disertační práce), Katedra historie FF UJEP, Brno 1976 (strojopis uložen v knihovně FF MÚ v Brně), s. 97–105.

¹⁹⁶ Alespoň se tak uvádí v inventáři kostela z roku 1806. ZAO, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS *Kroměříž*, inv. č. 20 436, sign. O 9/6, č. 1, 1806–1807, kart. 2703.

¹⁹⁷ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 14.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

náměstí, což nejlépe dokazuje poloha hřbitova s karnerem. Jádrem nynější městské věže a snad také základní dispoziční orientace kostela mohou být pokládány za jeho pozůstatek.

Práce na dnešní pozdně gotické přestavbě, jež měla za cíl obnovit kostel po útoku husitů v roce 1424, započaly pravděpodobně zhruba po polovině 15. století. Jejich průběh či dovršení je spojováno s vysvěcením olomouckým sufragánem Vilémem z Kolína v roce 1480.¹⁹⁹ Neobvyklé zasvěcení kostela sv. Tomáši Becketovi pochází pravděpodobně z roku 1498, kdy papež Alexander VI. vyhláší za patrony města Mohelnice Zvěstování Panny Marie, Nanebevzetí Panny Marie a Tomáše z Canterbury. Netypické patronicum může být narážkou na válečné události z roku 1424, které lze paralelně spojit s mučednickou smrtí světce.²⁰⁰

Důležitou osobností působící v Mohelnici byl zdejší farář Valentin Schwarz (psán též jako Nigrýn/Niger (ve farních kronikách veden v letech 1547–1559)²⁰¹. Schwarz byl původem z olomoucké měšťanské rodiny, získal však další vzdělání a zařadil se k okruhu humanistů okolo biskupa Stanislava Thurza (1497–1540). Díky svému rozhledu dokázal později do Mohelnice dostat kvalitní, již renesančně orientované umělce, kterým zadal především zhotovení kamenných tumb příslušníků své rodiny, jež jsou nyní osazeny ve zdech mohelnického kostela. Jedná se o epitaf Valentinovy sestry Anny (†1521), matky Agnes (†1530), otce Václava (†1430) a samotného faráře (†?).²⁰²

Kostel byl poničen za třicetileté války při dobytí města švédskými vojsky. Tyto škody, jak bývají popisovány v pramenech, jsou však s největší pravděpodobností nadnesené,²⁰³ jelikož obnova kostela, byla poměrně rychlá – již z roku 1651 již pochází zpráva o instalaci nových zvonů.²⁰⁴ Dnešní dispozici, která díky dvojici protáhlých bočních kaplí připomná trojlodí získal mohelnický kostel až v 18. století. V roce 1727 dal Leopold Friedrich von Eghk (1758–1760) vystavět kapli sv.

---

¹⁹⁹ Augustinková (pozn. 29), s. 20.

²⁰⁰ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 9. – Sv. Tomáš Becket (sv. Tomáš z Canterbury) (1118–1170) byl kanonizován záhy po své mučednické smrti v roce 1174. Působil jako kancléř anglického krále Jindřicha II. (1155–1162) a posléze jako arcibiskup v Canterbury (1162–1170). Becket byl zavražděn poté, co se postavil proti korunovaci králova dědice, Jindřicha zv. Mladíka, v Yorku, a to exkomunikací prováděcích biskupů z Yorku, Londýna a Salisbury. Becket byl rytíř z okolí Jindřicha II. zavražděn přímo v canterburské katedrále. Helena Krischke, *Církev a anglické království*. Thomas Becket, *Historický obzor* X, 1999, č. 9/10, s. 199–207.

²⁰¹ Augustinková (pozn. 29), s. 59.

²⁰² Rok Valentinova úmrtí nebyl na náhrobku odtesán. Deska však vznikla za jeho života ve třicátých letech 16. století. Myslivečková (pozn. 179), s. 58.

²⁰³ Kubíček (pozn. 2), s. 43. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 47.

²⁰⁴ Eduard Syrczek, *Geschichte der dem Herrschaft Mürauer Schutze unterstehenden Munizipalstadt Müglitz in Mähren*. *Olmützer Kresises*, Müglitz 1914, s. 16. – František Spurný a kol., *700 let města Mohelnice*, Mohelnice 1974, s. 41–42.

Anny při jižní straně lodi.²⁰⁵ Severní kaple sv. Kříže vznikla v roce 1734 s nákladnou barokní výzdobou, následovalo pořízení varhan související s přestavbou kruchty a západní předsíně a rekonstrukce hlavního oltáře kostela v roce 1736. K věži bylo zřejmě v tomto období přidáno také válcové schodiště.²⁰⁶

Další úpravy nastaly až počátkem následujícího věku. Zásadnějších úprav se kostel dočkal až od roku 1876, kdy vypracovává plán nového zastřešení kostela a dalších úprav Gustav Meretta, puristicky orientovaný architekt pracující pro olomoucké arcibiskupství. Nová střecha i úprava fasády spěly k dokončení roku 1889, práce pokračovaly zastřešením střež barokních kaplí a osazením sanktusníku nad sakristií v roce 1894 (původně byl vztyčen nad kněžištěm). Nedostatečné finance však zapříčinily pozměnění Merettova původního návrhu.²⁰⁷ [19]

Počátkem 20. století byly doplněny kružby a vitráže v presbytáři a v prostoru kůru, barevně vymalována loď i kněžiště, odhaleny náhrobky²⁰⁸ a opraveno průčelí kněžiště i kaplí. K podstatné součásti těchto úprav patřilo také osazení novogotického portálu do západní předsíně.²⁰⁹ Zásadnějších prací se kostel dočkal až v době normalizace (další oprava fasády a střechy v sedmdesátých a osmdesátých letech) a po revoluci, kdy proběhlo množství konzervačních či udržovacích zásahů: restaurování nástěnných maleb v presbytáři (1993),²¹⁰ úprava konstrukce krovu věže (1999),²¹¹ regulace vlhkosti krypty (2001),²¹² konzervátorský zásah týkající se fasády a odvodnění obvodního zdiva (2005),²¹³ restaurování kamenných prvků a omítek věže (2007),²¹⁴ restaurování kamenného vřetenového schodiště ke věži (2015).²¹⁵

Dochované pozdně gotické jádro je dispozičně poměrně nekomplikovanou stavbou, jejíž podobu silně ovlivnily pozdější barokní přestavby. V lodi se uplatňuje

---

²⁰⁵ Podnětem bylo zřejmě Eghkovo působení v Mohelnici od roku 1721, tedy v době, než se stal proboštem v Kroměříži, odkud pokračoval na církevní post olomouckého biskupa. Dochovala se smlouva s Mathiasem Kniebandlem z roku 1726 včetně návrhu nástropní fresky v podobě lavírované kresby. ZOA Opava, pobočka Olomouc, fond *Metropolitní kapitula Olomouc*, inv. č. 4584, sig. Ch a 17, 1726.

²⁰⁶ Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 544.

²⁰⁷ Korespondenci mezi architektem, arcibiskupstvím a farností publikovala Lucie Augustínková. Augustínková (pozn. 29), s. 40–51.

²⁰⁸ Pamětní kniha farního úřadu Mohelnice (pozn. 81), s. 11.

²⁰⁹ Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 544.

²¹⁰ Trizuljaková (pozn. 171).

²¹¹ ÚOP NPÚ Olomouc, Jaroslav Jelínek, *Restaurátorský záměr na věž kostela v Mohelnici*, Praha 2005.

²¹² MěÚ Mohelnice, Raslan s. r. o, *Hodnotící zpráva o provedení stavebně technického posouzení objektu kostnice kostela „sv. Tomáše“ v Mohelnici z hlediska vlhkosti a vlhkostních projevů, analýza salinity a možní postupy a návrhy řešení*, Liberec 2006.

²¹³ MěÚ Mohelnice, Karel Lón, *Zpráva o provedení stavebně technického posouzení objektu kostela sv. Tomáše v Mohelnici*, Liberec 2005.

²¹⁴ Jelínek (pozn. 211). – MěÚ v Mohelnici, René Seifried, *Návrh na restaurování kamenných prvků na fasádě věže kostela sv. Tomáše Canterburského v Mohelnici*, Olomouc 2005.

²¹⁵ ÚOP NPÚ Olomouc, Martin Parobek, *Dokumentace k restaurování schodiště v kostelní věži – kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Šternberk 2015.

prostá křížová klenba, v presbytáři síťový vzorec vycházející z dalšího vývoje parléřovské síťové klenby, který byl dále modifikován v německých zemích a Podunají. V Mohelnickém kněžišti se uplatňuje švábský typ klenby a její nejbližší analogií je forma zaklenutí přízemí vikářské sakristie ve svatováclavském dómu v Olomouci, která pochází z doby po roce 1484 a byla iniciovaná Janem Filipcem. [20]

I některé zdobné prvky v interiéru kostela, především ikonografie kamenosochařských ozdob, napovídají, že byla stavbě přisuzována zvláštní pozornost. Klenební svorníky lodi zjevně nebyly tesány totožnou dílnou a snad ani ve stejné době, neboť kvadrilob s dvojicí dlaní je evidentně dodatečně dosazen na klasický terčový podklad. Je však nepravděpodobné, že by časová prodleva byla velká a svorník byl dodán až po sundání lešení.²¹⁶ Jeho identifikace s rodem Zoubků se historicky nabízí, avšak není zdaleka jednoznačná – Zoubkové měli tradičně ve znaku dvě sepjaté ruce v brnění²¹⁷ a ani tvrzení, že jde o jediný rod v jehož erbu se nachází podobný motiv, příliš neobstojí.²¹⁸ Františkánsko-observantská ikonografie, kterou ve výzdobě hlavní lodě kostela rozpoznává Zuzana Křenková, se tedy zdá být přesvědčivější.²¹⁹ Dvojice zkřížených rukou na svorníku má představovat ruku Krista a stigmatizaci sv. Františka. Přesný výklad není dosud znám, je však možné, že jde o reakci na dobové reformní texty či identifikaci řádu s Kristovým utrpením.²²⁰ Představitelé světské moci tak v lodi zastupují především svorník s Korvínovým štítem a erb půlený, jenž je ztotožňován s osobou Jana z Jezera, který v roce 1471 koupil purkrabství na hradě Mírov i další panské pozemky.²²¹

Ještě silněji observantskou ikonografii odráží konzola s františkánským mnichem. Jedná se nepochybně o narážku na bernardinské hnutí, které vzniklo v Itálii díky kultu sv. Bernarda Sienského, a které na Moravě rezonuje právě s příchodem Jana Kapistrána. Výmluvné umístění znaku českého lva pod bosýma nohama františkána může odkazovat na porážku Čechů, zde chápaných jako utrakvisté, tedy na politickou misi,²²² na které se sám Kapistrán svými sugestivními kázáními výrazně podílel.

---

²¹⁶ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 8.

²¹⁷ Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, Velehrad 2004, s. 42–43.

²¹⁸ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 8.

²¹⁹ Křenková, (pozn. 27). – Cesare Tinelli, Überlegungen zum franziskanischen Wappen, in: Harry Kühnel – Hanna Egger (edd.), *800 Jahre Franz von Assisi: franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters*, Wien 1982, s. 376–381.

²²⁰ Křenková, (pozn. 27), s. 15. – Jan Chlíbač, *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*, Praha 2016, s. 131.

²²¹ Doubravský–Ondrušková (pozn. 28), s. 8.

²²² Ačkoliv zastával Kapistrán, hojně propagující myšlenky Bernardina Sienského, na straně katolicismu, nelze říci, že by se jejich kázání a texty s původním utrakvistickým pojetím víry v ničem neshodovaly. Naopak sdílejí podobný základ, co se týká např. funkce umění jako didaktického nástroje pro běžný lid, důrazu na absolutní morální čistotu nebo odporu k sílící popularitě antických humanistických textů a filozofie. Nově se šířící observantský řád tedy pro utrakvisty mohl svým

Bernardinské symboly nebyly od počátku druhé poloviny 15. století na Moravě ani Olomoucku nijak ojedinělé a reflektovaly mimo jiné příklon k politické korvínovské linii, kterou Kapistránovo působení podporovalo. Jak Bernardina, tak Jana nalézáme na nástěnné kresbě popisující bitvu u Bělehradu ve františkánském kostele Neposkvrněného početí Panny Marie v Olomouci (datována do sedmdesátých až osmdesátých let 15. století).²²³ Asi nejpodobnější ikonografickou analogií k mohelnickému reliéfu je však výzdoba klenební konzoly v lodi kaple domu na Wurmově ulici č. 13 v Olomouci. [21] Také tento reliéf představuje polopostavu mnicha též držícího kříž a fragment knihy. Oproti konzole v kostele sv. Tomáše je však olomoucká figura dochována fragmentárněji. Bohumil Samek, jenž na spojitost obou skulptur upozornil jako první, ji datuje do let 1483–1492 a spojuje s Janem Filipcem, jakožto jejím pravděpodobným objednavatelem.²²⁴

Je však otázkou, zda tyto památky zobrazují právě Kapistrána, jak se domnívá většina dosavadní literatury. Odtesaná svrchní část mohelnické konzoly napovídá, že postava mohla mít svatozář.²²⁵ Vzhledem k dále nekonkretizovaným rysům se může stejně tak jednat sv. Františka z Assisi a koneckonců také o Bernarda Sienského, svatořečeného shodou okolností již v roce 1450 papežem Mikulášem V. Jak upozornil Jan Chlíbaec, identifikaci ztěžuje fakt, že existují rovněž současná nimbovaná vyobrazení Kapistrána, samotného kanonizovaného až na sklonku 17. století.²²⁶ Pro Kapistrána by však hovořily historické okolnosti a jeho působení v Olomouci i fakt, že se dochovaly velice podobná „kazatelská“ Kapistránova zobrazení jako např. v severní zdi lodě kostela sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci z konce padesátých let 15. století. I zde se kazatel objevuje s nimbem (jde zároveň o jedno z nejstarších zobrazení Kapistrána jako světce v českých zemích).²²⁷ [22] Schematické frontální provedení a zobecňující stylizace však znesnadňují jakákoliv konkrétnější určení.

Zásadnější než přímá identifikace postavy je pro nás ale vztah konzoly k další výzdobě kostela. Právě ta pomáhá blíže určit jeho předpokládané stavebníky. V této souvislosti lze odvodit dva potencionální objednavatele přestavby. Jedním

---

způsobem působit jako jistá konkurence, což vyvolalo řadu vzrušených polemik mezi čelními představiteli obou hnutí. Chlíbaec (pozn. 220), s. 90–110.

²²³ Kapistrán stál u zrodu olomouckého františkánského kláštera. Jeho vysvěcení se v roce 1468 účastnil sám Matyáš Korvín. *Ibidem*.

²²⁴ *Ibidem*, s. 131–132. – Samek, Jan Kapistrán (pozn. 168), s. 120–126.

²²⁵ Není známo, kdy k tomuto odtesání došlo, ze záznamu ve farní kronice však víme, že město v roce 1643 napadli Švédové pod vedením generála Torstenssona. Zapálili několik mohelnických domů a požár poškodil rovněž kostel. Kronika rovněž líčí zavraždění kostelníka a pokus zcizit farní poklad. Pamětní kniha farního úřadu Mohelnice (pozn. 81), s. 99.

²²⁶ Chlíbaec (pozn. 220), s. 117.

²²⁷ Kalous – Stejskal (pozn. 144), s. 19–20.

z Kapistránových úspěchů na Moravě byla bezesporu konverze utrakvisty Beneše Černohorského z Boskovic, otce olomouckého biskupa Tase, v roce 1451. Tas samotný prošel studií v Itálii, byl observantským kazatelem podporován ve svém svěcení, a dokonce se jako biskup přimlouval za Kapistránovo svatořečení u papeže. Černohorského úctu k řádovým myšlenkám demonstruje také fakt, že byl v roce 1482 pohřben v řádovém rouchu.²²⁸

Text Bohumila Samka otevírá s ohledem na olomouckou analogii konzoly možnost ještě jednoho objednavatele, a to pozdějšího biskupského administrátora Jana Filipce (1482–1497), který Mohelnici vykoupil ze světské správy v roce 1484.²²⁹ Filipec, narozený v Prostějově, se stal postupně písařem ve službách Ctibora Tovačovského z Cimburka a jedním z nejdůležitějších diplomatů²³⁰ na dvoře Matyáše Korvína. Postupně se vypracoval až do úřadu biskupa ve Velkém Varadíně. Olomouckým biskupem byl zvolen, papež jej však nikdy nepotvrdil. Šlo bezesporu o muže širokého rozhledu s přímou zkušeností s aktuálními uměleckými proudy, které se na Moravu šířily právě díky korvínskému dvoru. Podobně jako Tas podporoval Jan Filipec silně františkány a také se na sklonku života uchyluje k řeholi.²³¹

Ohledně přesnějšího určení chronologie pohusitské přestavby mohelnického kostela a jeho konkrétního stavebníka lze v této souvislosti nabídnout následující hypotézu – byla-li přestavba započata již v padesátých letech biskupem Tasem, mohly být obě klenby, včetně alespoň části jejich kamenosochařských dekorací, dokončeny až po česko-uherských válkách (1468–1478) a Tasově episkopátu za Jana Filipce, kdy se vlastnická situace v Mohelnici stabilizovala a kdy korvínovská linie, podporovaná bernardinským řádem, definitivně triumfovala, což bylo v roce 1479 stvrzeno uzavřením míru přímo v Olomouci. Osazení biskupského znaku zakladatele přestavby Tase Černohorského v kněžišti (zde je žádoucí poukázat na spojení s krucifixem), jehož přestavbu řadíme vzhledem k tvarosloví zazděného portálu a odlišné materiálové skladbě až do Filipcovy epochy, není v tomto kontextu až tak překvapivé. Za dřívějšího biskupa Tase se totiž patrně nepodařilo pokročit příliš, neboť završení lodi vykazuje podobné stylové tvarosloví jako jiné kamenické prvky v presbytáři. Pro podobné stáří kleneb mluví totožné kamenické zpracování konzoly s mnichem a Tasova znaku (zejména figury Krista na kříži), osazení svorníku se štítem

---

²²⁸ Ibidem, s. 86.

²²⁹ Samek, Jan Kapistrán (pozn. 168), s. 126.

²³⁰ Antonín Kalous, Jan Filipec v diplomatických službách, in: *Časopis Matice moravské* CXXV, 2006, s. 3–32.

²³¹ Filipec vstoupil do konventu františkánů-bosáků ve Vratislavi. Chlábec (pozn. 220), s. 86.

Matyáše Korvína, i Samkem načrtnutá analogie mezi konzolou ve Filipcově olomouckém sídle. Filipec se jako stavebník angažoval jak v dalších biskupských dominiích, např. i na nedalekém Mírově, tak v samotné Olomouci, kde mj. zafinancoval výstavbu zmíněné sakristie při svatováclavském dómu. Do Filipcovy doby je možné uvažovat o provizorním dřevěném zastřešení kostela pro účel jeho vysvěcení v roce 1480. V této souvislosti ale zdůrazňujeme skutečnost, že udávaný letopočet se objevuje poprvé až u Jana Březiny, jenž údajně vychází z mohelnické děkanské kroniky sepsané až v novověku.²³²

Vročení presbytáře do Filipcovy doby napovídá také tvarosloví kamenného portálu do bývalé sakristie s přetínanými pruty. Stejná typologie je například patrná u portálu farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Vyškově, jehož výstavbu sice započal již olomoucký biskup Tas, dokončen byl však až v roce 1496. [23] Stejný přetínaný portál se nachází také v severní stěně farního kostela sv. Mořice v Olomouci.²³³ Všechny lze datovat do doby konce 15. století nebo přelomu dalšího věku, což napomáhá vročení portálu mohelnického. Jeho nejbližší stylovou analogií je portál v severovýchodní stěně kaple sv. Jiří v Litovli z počátku 16. století, jehož přetínané pruty vyrůstají z rovněž z vysoko posazených patek.²³⁴ [23]

Kamenické dekorace kostela v Mohelnici doplňuje unikátní soubor náhrobků, jež společně pocházejí až z 16. století. Čtveřice z desek bývá spojována se zmíněným Valentinem Schwarzem. Jeho humanistickou orientaci odráží rovněž některá konkrétní emblematika, jako např. kniha pod Valentinovou hlavou. Nápisy jednotlivých desek zdůrazňují olomoucký původ rodiny.²³⁵ Sám Valentin působil jako oltářník při olomouckém dómu.²³⁶

---

²³² Březina (pozn. 31), s. 287.

²³³ ZB [Zdenka Bláhová], Kostel sv. Mořice, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko, Olomouc 1999*, s. 172–173.

²³⁴ LM [Leoš Mlčák], Kaple sv. Jiří, zvaná Moravská, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko, Olomouc 1999*, s. 172–173.

²³⁵ „M.D.XXX Am Dinstag vor Palmtag ist der Erbere Christliche Man[n] meis / ter Wenzel Schwarz Schmi[e]d / t von Holomuncz christlich aus diesem Ja[m]mertall verschieden Her[r] Vale[n]tin[us] pharer alhie / Seinem Li[e]ben Vater Beleget.“ – „Valentinus Nigri Olomucensis Parochus Miglicen[is] sue peregrinaciosus terminu / Ergastulique sui ergessum semper / expectans In monume[n] tu cotti[diane] mor...sibi suisque posuit. Obiit / Anno domini M. D...“ Česky „Léta Páně 15.. zemřel Valentin Schwarz z Olomouce, farář Mohelnický, vytvořil (tento náhrobek) ještě za svého života sobě a svým blízkým jako (pozemské) pouti a odchod (duše) z tohoto vězení (těla).“ Myslivečková (pozn. 179), s. 58.

²³⁶ Propojenost s okruhem umělců olomouckého biskupa Stanislava Thurza vykazují zejména náhrobky Anny a Agnes Schwarzových, které jsou osazeny v exteriéru na pilířích jižní kostelní zdi. Všechny desky rodiny Schwarzů vykazují více či méně rozvinutější ukázky renesanční ornamentiky, která se na naše území dostává filtrací přes záaplské řezbářské, kamenické a grafické práce. Objednavatelský záměr Valentina Schwarze tak ukazuje na jeho široký rozhled i budovanou síť kontaktů. Ivo Hlobil – Eduard Petrů, *Humanismus a raná renesance na Moravě, Praha 1992*, s. 195

Skupinu renesančních sepulchrálních památek v mohelnickém kostele²³⁷ završují mladší náhrobky mírovského písaře Jakuba Haladiho (+1563) z dílny Jana Milíče a Laury, mírovského úředníka Kašpara Siesla (+1577).²³⁸ S náhrobky zřejmě souvisí také dochovaná freska na rozhraní vítězného oblouku a severní stěny kněžiště zobrazující muže se sepjatýma rukama s fragmentárním nápisem. Josef Maliva se domnívá, že zobrazeným je otec Jakuba Bruse, pozdějšího mohelnického purkmistra, objevuje se však i názor, že jde o malovaný epitaf Václava Schwarze, jemuž odpovídá obdobný postoj i kabátec a kožešinový klobouk.²³⁹ Další freska nad Václavovým náhrobkem je silně poškozená. Lze na ní pozorovat pouze fragmentární drapérii již nedochovaných dvou postav na rumělkovém pozadí, na pravé figuře se objevují andělská křídla. Ačkoliv všechny nástěnné malby v kněžišti řada dosavadních autorů²⁴⁰ stylově ztotožňuje s renesanční nástěnnou malbou v budově dnešního muzea, při bližším pohledu se malby (alespoň fragmentárně zachovaný výjev dvou andělů při severní stěně kněžiště) jeví v traktování drapérií dynamičtěji než rytmický a kresebně přesný výjev *Hostiny bohatcovy* v muzeu. Na základě tohoto pozorování jej lze považovat za starší dílo či za výsledek práce odlišné dílny, která vychází ještě z pozdně gotické typiky. [24]

4.2 BÝVALÁ BISKUPSKÁ TVRZ

Lokalita: Kostelní náměstí, čp. 938
Datace: 13. stol. (suterén); pozdější úpravy v 16.–21. st.

Literatura (výběr):

- Gregor Wolny, *Markgrafschaft Mähren. Band V. Brünn*, Brünn 1839, s. 601.
Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Abt. I., Bd. IV., Olmützer Erzdiocese*, Brünn 1862, s. 3.
Eduard Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*, Olmütz 1942, s. 70.

---

²³⁷ V mohelnickém bývalém hřbitovním kostele se dochovaly ještě dvě náhrobní desky Anny a Michaela Hagendornových, pravděpodobně z 80. let 16. století. Myslivečková (pozn. 179), s. 57–58.

²³⁸ *Ibidem*, s. 55–59.

²³⁹ *Ibidem* s. 57–58. – JM [Josef Maliva], Hostina Bohatcova, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 427.

²⁴⁰ *Ibidem*.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Slavomíra Kašpárková, *Mohelnice – muzeum* (stavebně historický průzkum), Olomouc 1992, nečíslovaný strojopis.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J-N)*, Praha 1999, s. 542–543.

Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007, s. 397–398.

Sledovaný objekt bývalého děkanství, v němž v současnosti sídlí městské muzeum, sestává ze dvou objektů odlišného stáří. Patrová budova je situována při vnitřní straně severní linie městských hradeb, severovýchodně od farního kostela. Ze západu ji kolmo doplňuje klasicistní křídlo zalamující se v ostrém úhlu směrem k jihu, čímž bylo mezi budovami vytvořeno malé nádvoří. Toto zalomení nesjipíše zapříčinila poloha kostela a těsná prostorová dispozice východní části Kostelního náměstí.

Severnější dům již časově náleží středověku. Je vystavěn na obdélníkovém půdoryse a k městské hradbě přiléhá rovnoběžně. Jeho severní zeď dokonce s hradbou částečně splývá, což je patrné v dnešním suterénu, který je zároveň půdorysně menší než současné přízemí i první patro s půdním prostorem. Původní úroveň terénu byla patrně nižší a současný suterén sloužil jako přízemí.

Suterén v současnosti sestává ze čtyř vodorovně uspořádaných a různě širokých prostorových jednotek na půdoryse nepravidelného obdélníku spojených průchody. Nejvýchodnější sklep je situován výše než zbylé tři. Jako současný přístup slouží jižní cihelné schodiště orientované do nádvoří, které ústí do největšího sklepa. Původní vstup byl však zřejmě navázán na jižní zalomenou předsíň, která je situována při jihozápadním rohu této místnosti [25 – na plánu s č. 0.0]. Prostor prvního sklepa (v ose západ-východ) [25 – na plánu č. 0.1] se nachází z části pod klasicistní přístavbou. Je vyzděn z lomového kamene kladeného do nerovných řádků v silné vrstvě malty. Místnost je zaklenutá valenou klenbou. V jižní stěně je proražen úzký větrací otvor, v západní stěně širší okno se segmentovou špaletou zužující se směrem vzhůru (lomový kámen je ve vrchní části zdiva doplněn o cihlu). V těsné blízkosti jihovýchodního rohu prostory se nachází výklenek s lomeným vrcholem, patrně pozůstatek zazděného portálu do bývalé předsíně.²⁴¹

Průchod do hlavního sklepního prostoru [25 – na plánu č. 0.2] je veden přes silnou kamennou stěnu (o tloušťce 115 cm)²⁴² skrz hluboký otvor se segmentovým zakončením, na jehož východní straně je druhotně osazen široký lomený portál.

²⁴¹ Spáry zazdívky odkryla sonda provedená v prostoru předsíně. Kašpárková (pozn. 21).

²⁴² Ibidem.

Jeho jednoduché kamenné ostění sestává z pískovcových okosených kvádrů, které v dolní části soklu přecházejí do drobné trojúhelníkové fasety. Druhotné osazení portálu spolehlivě dokládá odlišná materiálová skladba zdiva a použitých malt. Původní sprašový terén se nachází přibližně 30–40 cm pod dnešní úrovní.²⁴³ [26] Nad portálem je osazen drobný výklenek.

Také klenba sklepa č. 2 je valená, je však vyžděna z cihlových tvarovek a posazena na starším zdivu z lomového kamene – materiálový přechod je patrný přibližně v úrovni jedno metru nad současnou úrovní podlahy. Severní stěna spočívá přímo na městské hradbě. Novodobé je točité schodiště v jižní stěně, zděný oblouk zpevňující klenbu (vyčnívá kolmo k příčným obvodovým stěnám ve východní části místnosti) a zmíněný současný vstup výrazně zasahující do prostoru sklepa. Z východu přetíná prostoru další zděná příčka (datovaná do 14. století),²⁴⁴ v níž je proražen druhý, užší, lomený portál, tentokrát již bez ostění, jenž vede do menší místnosti [25 – na pláncu č. 0.3] se stropní přízdívkou a fragmentem schodiště v jižní stěně. Poslední, terénně vyvýšená, prostora je situovaná na východě sklepního křídla. Její mladší původ dokládá nízká úroveň původního lomového zdiva.

Současné přízemí domu tvoří jednotrakt, přepůlený silnou zděnou příčkou (toto dělení kopíruje obdobné řešení v suterénu), k němuž jsou přidány další dvě místnosti se slabšími obvodovými stěnami – v jejich případě se nepochybně jedná o mladší přístavbu.²⁴⁵ Místnost situovanou nad prvním sklepem završují barokní plackové klenby posazené na cihelných přízdívkách.²⁴⁶ Dodatečné zaklenutí se uplatnilo také ve vedlejším sálu s nástěnnými malbami, který je opět dispozičně totožný se sklepem č. 2 a je završen novodobým trémovým stropem. Lunety barokních klenb jsou dosud rozeznatelné v negativních plochách fragmentární fresky na severní stěně. Tématem výjevu je 25. a 26. verš 16. kapitoly evangelia sv. Lukáše, pojednávající o podobenství o bohatcovi a Lazarovi. V horní části výjevu se objevuje text: „(FILI) RECORDARE OVIA RECIPISTI / BONA IN VITA TUA LAZARUS SIMILITER MALA / NUNC AUTEM HIC CONSOLATUR / TU VERO CRUCIARIS ET SUPER HEC OMNIA INTER NOS ET VOS CHAOS MAGNUM FIRMATUM EST / Luc XVI.“²⁴⁷ [27]

²⁴³ Tuto skutečnost doložila sonda vedená podél portálového soklu. Ibidem.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ I tento závěr potvrdila provedená sondáž. Ibidem.

²⁴⁶ Ibidem.

²⁴⁷ „[Synu], vzpomeň si, že se ti dostalo všeho dobrého už za tvého života a Lazarovi naopak všeho zlého. Nyní se tu raduje a ty trpíš. A nadto jest mezi vámi velká propast.“ Uvedený překlad se nachází ve stavebně historickém průzkumu Slavomíry Kašpárkové s uvedeným autorstvím J. Bistřického. Dále jej však necituje. Ibidem.

Pozůstatky výmalby se zachovaly také na jižní stěně, kde lze pozorovat reliktní postavy zbrojnoše s kopím a textem „*HUIUS MISERUM TEMPORIS / TIRANUS* [...]“²⁴⁸ Po pravé horní straně se nachází menší fragment vyobrazení křížovce. Východní stěna nesla výjev Piety.²⁴⁹

Je možné, že existovalo ještě další podlaží, jak se domnívá např. Bohumil Samek. Muselo být však dřevěné, jelikož se po něm nezachovaly žádné pozůstatky.²⁵⁰ Ze sledovaného domu rovněž pocházejí fragmenty středověkých kamenných kachlí, jež jsou v současnosti součástí expozice mohelnického muzea. [28] Úlomky gotických kamen nalezi při odstraňování navážek v suterénu Vladimír Kapl. Soubor sestává z několika desítek úlomků s různou ikonografickou výzdobou. Reliéfní výzdobu charakterizuje čtveřice různých motivů – dva heraldické s výjevy dvouocasého lva a štítu a dva ikonografické s výjevem Adama a Evy a christologickou alegorií pelikána. Dochovala se také zdobná štítová akroteria určená na korunní římsu. Průzkum ryteckých technik, způsob výpalu a povrchové úpravy jednotlivých kachlí prokázal totožnou dobu zhotovení i dílnu. Lze je tedy pokládat za součást jednoho souboru kamen, která pocházejí z druhé poloviny 15. století (jejich novodobá rekonstrukce se v současnosti nachází ve freskovém sále muzea).²⁵¹

Budova městského muzea je v nynější literatuře obvykle identifikována jako vzpomínaná biskupská tvrz. Hledání tohoto sídla se stalo jednou z hlavních nezodpovězených otázek mohelnické historie. Eduard Teichmann je nacházel v prostorách dnešní starší budovy městského úřadu (stavebníkem tohoto domu z 16. století byl však Jakub Brus). Svá tvrzení zakládal na vyobrazení Brusova domu s výraznou rohovou věží na vedutě z roku 1664, což jej vedlo k závěru, že šlo o opevněnou stavbu, tedy s největší pravděpodobností o hledané biskupské sídlo.²⁵² Později převážila logická snaha lokalizovat tvrz do větší blízkosti farního kostela, pro což se sledovaný objekt, vzhledem ke svému stáří, přímo nabízel.²⁵³ Dům ale definitivně označil za prelátské sídlo až Vladimír Kapl, jenž zde prováděl vlastní průzkum již od druhé poloviny 80. let. V roce 1991 se mu v prvním podlaží domu, v místech nad druhotně zřízenou klenbou, podařilo objevit rozsáhlou

²⁴⁸ „*Ten nejhorší čas [...]*“. Opět se jedná o překlad J. Bistřického. Ibidem.

²⁴⁹ Maliva (pozn. 239), s. 427.

²⁵⁰ Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 543.

²⁵¹ Zdeněk Hazlbauer – Milan Heidenreich – Josef Lamr, Stavební rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen v Muzeu Mohelnice, okr. Šumperk, *Archaeologia historica* XXVI, 2001, č. 1, s. 387–402, cit. s. 392.

²⁵² Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 70.

²⁵³ Líbal – Němec – Koběrská (pozn. 18).

nástěnnou malbu.²⁵⁴ Následné restaurování malby vedené Františkem Syslem a Miroslavou Trizuljakovou²⁵⁵ a stavebně-historický průzkum Slavomíry Kašpárkové Kaplovy závěry potvrzují.²⁵⁶ Kašpárková se zde opírá o několik argumentů, a to zejména o polohu v blízkosti farního kostela na návrší, výjimečnou kvalitu zmíněné fresky, tloušťku zdí i předpokládanou velkorysost původní dispozice, kterou dokládají dochované architektonické prvky v suterénu. Dnešní podzemí je v průzkumu Slavomíry Kašpárkové datováno do 13. století na základě užití řádkového lomového zdiva a způsobu zdění původních vstupů.²⁵⁷ Jak ovšem podotýká Drahomír Polách, nešlo o zdaleka jediný příklad podobného prostoru s dochovanými architektonickými prvky v celé Mohelnici. Stejně tak mohla být budova děkanství pozůstatkem původní budovy fary, která byla od svého vzniku významná a zřejmě i poměrně bohatá.²⁵⁸ Základním předpokladem Poláchova průzkumu je odlišná lokalizace tvrze, kterou nachází v Hradební ulici, nikoliv u nynějšího farního kostela. Lákavou hypotézou o existenci sakrální stavby v blízkosti tvrziště v Hradební ulici (podle autorů by zde mohl stát dokládáný raně gotický kostel Panny Marie) se autoři vypořádávají s logickým argumentem existence biskupského sídla v blízkosti hlavního městského svatostánku.²⁵⁹ Poláchovo situování rezidence do prostředí Hradební ulice však v literatuře zůstalo dosud osamoceno, další autoři ji rovněž spatřují v základech dvorního křídla domu při Kostelním náměstí.²⁶⁰

První důkazy o existenci sídla nalézáme skrze doložené aktivní pobyty jednotlivých biskupů přímo ve městě – listina biskupa Roberta podepsaná „*in Mohilniz*“ pochází již z roku 1238.²⁶¹ Mohlo se jednat o základní dům, příbytek či dvůr, který se v následujících desetiletích dále rozšiřoval a opevňoval. Svědčí o tom formulace písaře biskupa Dětricha „*in castro Mohelnice*“ stvrzující listinu z roku 1302.²⁶² Do tohoto data lze tedy počítat s již fungujícím sídlem, není však jisté, kde se nacházelo. Domu, situovanému při východní straně stávajícího kostela, by nasvědčovala předpokládaná datace zdiva v suterénu odkazující již ke 13. století.²⁶³

---

²⁵⁴ Téměř legendární okolnosti průzkumu místního historika Vladimíra Kapla, který v budově dnešního muzea prováděl průzkumy ještě před revolucí a v poloilegalitě, popisuje práce jeho vnučky, Alžběty Kaplové. Alžběta Kaplová, *O biskupském hrádku v Mohelnici* (diplomní práce), Katedra historie PdF MÚ, Brno 2009, s. 22–23.

²⁵⁵ Sysel–Trizuljaková (pozn. 21).

²⁵⁶ Kašpárková (pozn. 21).

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 12.

²⁵⁹ *Ibidem*, s. 11–13.

²⁶⁰ Samek, heslo Mohelnice (pozn. 25), s. 179. – Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 542–543.

²⁶¹ CDM II, s. 345.

²⁶² Listina ze 6. června 1302. CDM V, s. 138–139. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 12.

²⁶³ Kašpárková (pozn. 21).

Velmi zajímavá zpráva pochází z roku 1305, kdy je biskupský dům darován Janem VI. z Valdštejna do rukou rychtáře Jindřicha.²⁶⁴ Z pramenů není jasné, jak dlouho město tento objekt vlastnilo. Potřeba existence sídla pro biskupa však definitivně ustala přesunem hlavní správy dominia na Mírov v polovině 14. století. Dosud se také neví, kdy přechází dům do vlastnictví mohelnické farnosti a je dále nazýván děkanstvím.²⁶⁵

Další úpravy lze doložit až v první třetině 16. století, kdy vzniká freska v prvním patře. V listině olomouckého opata Leopolda von Eghka z dvacátých let 18. století se dovídáme o rozšiřování budovy fary,²⁶⁶ které dokumentuje mapa stabilního katastru z roku 1841, na níž lze v jižní části dnešního dvora pozorovat objekt nepravidelného půdorysu s konkávním prohnutím, jehož přístavbou byla vytvářena dispozice reprezentativního dvora [29]. Toto křídlo však zaniklo při velkém požáru města v roce 1841. Několik let nato vzniká nynější východní klasicistní přístavba. V průzkumu Slavomíry Kašpárkové se objevuje také zhodnocení autorkou nalezených historických plánů přízemí a prvního patra. Jsou datovány do doby po roce 1841 a zřejmě zamýšleny jako plány dostavby budovy (nejsou však nijak blíže popsány).²⁶⁷

Ke konci 19. a v počátku 20. století probíhaly další drobnější úpravy areálu.²⁶⁸ V roce 1957 přešlo vlastnictví opět do rukou státu a novým majitelem se stal Místní národní výbor v Mohelnici, který interiéry upravil pro potřeby zamýšlené expozice městského muzea.²⁶⁹ Město také roku 1967 zafinancovalo opravy dvorního křídla – byla provedena betonová dlažba, zazděny velké otvory pro vrata, probourán nový vstup ze dvora a proraženo nové okno. Fasádu obou budov obrácenou do dvora doplnily historické kamenné fragmenty, převážně již renesančního tvarosloví.²⁷⁰ V roce 1996 byl objekt prohlášen za kulturní památku.²⁷¹

S přihlédnutím k výhodnému umístění domu na strategické vyvýšenině při svahu k potoku Mírovce a vzhledem k nedaleké poloze farního kostela Panny Marie se lze opravdu přiklonit k teorii Vladimíra Kapla a ztotožnit nynější budovu muzea se vzpomínaným biskupským sídlem. Vzhledem k dochovaným historickým zmínkám

²⁶⁴ Listina ze 4. dubna 1305. CDM V, s. 182–183.

²⁶⁵ Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 543.

²⁶⁶ ZAO, pobočka Olomouc, fond *Metropolitní kapitula Olomouc*, inv. č. 4584, sig. Ch a 17, 1726.

²⁶⁷ Kašpárková (pozn. 21).

²⁶⁸ V roce 1891 byl rovněž vypracován plán výstavby dvorní kůlny v podobě přízemí na čtvercovém půdorysu, tato budova však zanikla, nebo nebyla nikdy postavena. ZAO, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Franz Jenisch, Bau Plan für die Pffar-Scheuer in Müglitz. – V následujícím staletí (roku 1913) byly obě budovy elektrifikovány. Kašpárková (pozn. 21).

²⁶⁹ Miloš Melzer, Muzeum v Mohelnici, *Vlastivědné zajímavosti*, č. 252, 1994, s. 1–4.

²⁷⁰ Fragmenty pocházejí např. z budovy mohelnické radnice.

²⁷¹ Prohlášení za kulturní památku je datováno ke dni 22. 10. 1996. Další dokumentace je uložena na MěÚ v Mohelnici.

a charakteru nejstarších částí v dnešním suterénu je možné dům datovat již do 13. století, což z něj činí nejstarší dosud existující stavbu v Mohelnici.

O obdobně koncipovaných sídlech biskupů ze stejné doby máme zprávy i z ostatních měst dominií, z drtivé většiny však taková sídla později zanikla absorpcí okolní zástavbou. Vrchnostenský dvorec blíže nespecifikovaného typu je předpokládán v Kroměříži již v době 12. století.²⁷² Z písemných pramenů se dovídáme o existenci panského sídla ve středisku dalšího manského obvodu biskupství – v Kelči (k roku 1282 se v souvislosti s městem zmiňuje kastelán). Toto sídlo se však rovněž nedochovalo a jeho poloha není zcela jasná. Mohlo však být situováno v severovýchodní části městského jádra, v blízkosti kostela sv. Kateřiny.²⁷³ Komplikovaně hovoří písemnosti také o opevněném domě v Osoblaze, který byl zřejmě vystavěn bez svolení biskupa jeho leníkem Herbordem.²⁷⁴ Také v Blansku stávala údajně biskupská tvrz, později přestavěná na zámek.²⁷⁵

Jak podotýká např. Petr Nisler, tato biskupská tvrz musela již v průběhu 14. století kvůli přesunu biskupů na Mírov postupně pozbyť svůj původní význam a stát se tak postupně součástí ordinérní městské zástavby.²⁷⁶ Zde je však třeba se pozastavit nad otázkou dalších vlastníků domu. Ačkoliv neexistují žádné další spolehlivé doklady, lze poskytnout několik základních hypotéz odvozených od dochované výzdoby objevené Vladimírem Kaplem. Nejen fresku, ale také unikátní soubor kachlů z nedochovaných gotických kamen, musel jistě nechat zhotovit zámožný objednavatel. V takovém případě by přicházel v úvahu některý z olomouckých biskupů, pokud by jím byl ovšem dům v průběhu 15. století využíván, pro což neexistují žádné doklady (např. podpisy listin.). Naopak z historických dokumentů víme, že po husitských válkách Mohelnice přecházela opakovaně do rukou feudálů. V této souvislosti je velmi zajímavá heraldická výzdoba jednotlivých kachlů. Podobně jako v kostele se zde objevuje dvouocasý korunovaný lev, zde je však v pozici krácejícího heraldicky vpravo. Druhý kachel obsahuje šikmo položený štít se třemi příčnými břevny. Totožný menší štítek je obsažen v horní části, přičemž mezi oba je vložena kolčí přilba (heraldicky hledí vpravo). Erby doplňují rozviliny, jež v ploše kachle zabírají poměrně výraznou část. Samotný štít bývá ztotožňován s pány z Kunštátu a Poděbrad či Slavaty z Chlumu a Košumberka,

---

²⁷² Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30).

²⁷³ Po roce 1455 vzniká na jihovýchodní straně města nová tvrz, která je základem dnešního zámku. *Ibidem*, s. 134.

²⁷⁴ *Ibidem*, s. 244.

²⁷⁵ Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie* (pozn. 136), s. 101–102.

²⁷⁶ Petr Nisler, *Byla v Mohelnici druhá tvrz?*, *Hláška* XI, č. 4., s. 60–61, cit. s. 61.

toto pojítka však dosud nebylo nijak dále rozvedeno.²⁷⁷ Připomeňme, že páni z Kunštátu získávají Mohelnici roku 1475. Přesné zobrazení jejich erbu však obsahuje povětšinou tři břevna posunutá k hlavě štítu, tak, jak je vidíme např. na pozůstatku kachlí nyní uložených v Muzeu jihovýchodní Moravy (2. pol. 15. století).²⁷⁸ Konkrétní zpodobnění však zpravidla záviselo od znalosti řemeslníků.²⁷⁹ Proček Opatovický z Kunštátu (†1479?) stál v průběhu česko-uherských válek na straně Jiřího z Poděbrad, což by vysvětlovalo užití českého znaku na druhém z dochovaných kachlů, jež je v moravském prostředí jinak poměrně ojedinělé. V době, kdy již v prostoru Hradební ulice probíhá (?) výstavba tvrze vybudované Vilémem z Miličina (pakliže byla následně poničena při útoku uherských vojsk, jak hypoteticky předpokládá např. Polách²⁸⁰), je logické, že se nový vlastník v neklidné době česko-uherských konfliktů uchyluje do další mohelnické opevněné stavby, tedy do bývalé biskupské tvrze. Faře tedy dům mohl připadnout až po těchto majetkových posunech, tedy po vykoupení města v roce 1484 biskupem Janem Filipcem.

Měnilo-li se vlastnictví stavby, která snad majetkově opravdu přechází do správy farnosti, a která, jak opět upozornil Polách,²⁸¹ byla v rámci panství dosti významná i bohatá, je potenciální objednavatel malířské výzdoby snadno odvoditelný. V době předpokládaného vzniku fresky (čtyřicátá léta 15. století) působil na faře Valentin Schwarz [viz kat. 4.1], jehož síť uměleckých kontaktů z prostředí olomouckého biskupa Stanislava Thurza, byla (alespoň soudě podle dochovaných náhrobků ve zdech farního kostela) využívána s nemalou ambiciózností. Stejně jako u reliéfních tumb v kostele rodiny Schwarzů, tak i u nástěnné malby v bývalé biskupské tvrzi lze z největší pravděpodobnosti hledat východiska námětů u dobových grafických předloh.²⁸²

---

²⁷⁷ Hazlbauer – Heidenreich – Lamr (pozn. 251), s. 388.

²⁷⁸ Čeněk Pavlík – Michal Vitanovský, *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*, Praha 2004, s. 275.

²⁷⁹ Plaček–Futák (pozn. 90), s. 9–11.

²⁸⁰ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 20.

²⁸¹ *Ibidem*, s. 11–13.

²⁸² Maliva (pozn. 239). – Myslivečková (pozn. 179), s. 58–61.

4.3 BÝVALÁ TVRZ VILÉMA Z MILIČÍNA

Lokalita: Hradební ulice, 958/17

Datace: polovina 15. století – 1. pol. 16. století; pozdější úpravy v 17.–20. st.

Literatura (výběr):

Městský úřad Mohelnice, Karel Čundrle – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Šumperk 1998.

Zdeněk Doubravský, Libivá přišla o středověkou tvrz, *Moravský sever*, č. 18, 2. 5. 2000.

Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, *Mohelnický zpravodaj*, červen 2000, s. 12–13.

Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, *Mohelnický zpravodaj*, červenec 2000, s. 9.

Zdeněk Doubravský, Tvrz Viléma z Miličína v Mohelnici, in: *Mohelnický zpravodaj*, duben 2005.

Petr Nisler, Byla v Mohelnici druhá tvrz?, *Hláška* XI, č. 4., 2000, s. 60–61.

Bývalá tvrz je situována přibližně v polovině severojižní osy západní linie městského jádra, v zadním traktu rodinného domu na dnešní Hradební ulici. Jedná se o dvoupodlažní stavbu na půdorysu do písmene L završenou sedlovou střechou. Západní průčelí spočívá přímo na dochovaném fragmentu městské hradby. Ze severu je stavba napojená na sousední dům (č. p. 155) hospodářským zázemím. Užitý materiál je smíšeného charakteru. Převažuje lomový kámen, ve svrchní části domu se uplatňuje cihla. Až na drobné fragmenty původní omítky v jižním a západním průčelí je zdivo obnažené. [30]

Do spodní části severního průčelí zasahuje vedlejší hospodářské zázemí sousedního domu, do štítu jsou proražena obdélná okna, která doplňují menší větrací otvory v krovu. Cihlové zdivo nejvyšší části je druhotně doplňováno – přesahuje směrem dopředu o několik centimetrů. Východní průčelí se napojuje na vedlejší dům. V úrovni přízemí je proražen široký otvor přibližně čtvercového tvaru pro vjezd. Z jihu je patrné napojení domu na hradbu, jejíž kamenné zdivo dosahuje tloušťky necelého metru a končí přibližně v úrovni prvního patra, kde na něj materiálově navazuje zdivo cihelné. V pultové části průčelí se nachází hlavní vstup do budovy s menším okenním otvorem po pravé straně. Konečně západní část domu tvoří téměř v celé jeho výši dochovaná hradební zeď, v patře je do této zdi probouráno malé okno.

Suterén domu je vyplněn dvěma dimenzionálně podobnými místnostmi zaklenutými valenou klenbou z cihlových tvarovek. Je přístupný schodištěm, vedoucím z přízemí do jižnějšího sklepa [31 – na plánu sklepa č. 0.01]. Schodiště zde ústí v lomeném portálu tvořeném opracovanými pískovcovými kvádry s okosením.

[32] Vlastní stěny pod klenbou jsou vyzděné lomeným kamenem a jsou v nich patrné stopy po bývalých větracích otvorech. První místnost navazuje na druhou dalším portálem s lomeným záklenkem (vyzděný cihelnými tvarovkami) s výraznou lunetou.

[33] Druhý sklep je z větší části zanesen sutí. V jeho východní stěně je proraženo menší, dnes již zazděné okno.

Také přízemí tvoří dvojtrakt, který je doplněný o přístup z východu. Tato komunikace sestává ze dvou výškově od sebe oddělených chodeb – nová přechází směrem z jihu do starší, valeně sklenuté chodby (na cihelné klenbě jsou patrné lunety). Starší chodba končí proraženým otvorem s náznakem lomeného oblouku a vchodem do hlavní obdélné místnosti s trémovým stropem [31 – na plánu č. 1.02]. Do její severní a východní stěny jsou proraženy obdélné okenní otvory (dnes zazděny), západní je neporušena a napojena na hradbu. V jižní zděné příčce, oddělující další místnost, se nachází průduch s napojením na pec a obdélný vstup do druhého pokoje, jehož interiér [31 – na plánu č. 1.03] byl výrazně přestavěn (betonová podlaha). Rezidua původní stavby lze ale rozpoznat v masivní obvodové zdi na jihu.

První patro je přístupné šnekovým schodištěm ze vstupní chodby s portálem se segmentovým záklenkem. Tato komunikace ústí v předělové příčné chodbě, která půlí prostor patra na dvě výškově rozdílné místnosti (580–750 mm)²⁸³. [31 – na plánu č. 2.01b] Severní pokoj [31 – na plánu č. 2.03] je širší díky odbourání vrstvy kamenné hradby na západě a prosvětluje jej dvojice oken ze severu, kde jsou rovněž rozeznatelné menší větrací otvory. Průzkum provedený pomocí sondy v jižní stěně místnosti odhalil zhruba 6 m dlouhou roubenou příčku.²⁸⁴

Místnost na jihu [31 – na plánu č. 2.02] má tři okna (jedno po východní a dvojice oken z jižní strany). Zleva při vstupu je situovaná zazděná nika. Její segmentový záklenek pokračuje nad úroveň dnešního stropu. Stavebně historický průzkum v patře zmiňuje starší vrstvy maleb pod současnou omítkou.²⁸⁵

Jediným souborným textem, který se stavbě věnuje, je stavebně-historický průzkum Karla Čundrleho, Evy Kösslerové a Drahomíra Polácha z roku 1998, který však svým širokým záběrem historických rešerší přesahuje výzkum objektu.²⁸⁶ Jejich studie totiž prokázala několik zásadních poznatků pro celou středověkou historii města. Předně si autoři všímají, že lokalita domu je v gruntovních knihách

²⁸³ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 62–64.

²⁸³ Doubravský, Je tzv. Brusův dům (pozn. 24).

²⁸⁴ Dle dendrochronologického průzkumu pochází příčka z 18. století. Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 64–65.

²⁸⁵ Ibidem, s. 60.

²⁸⁶ Ibidem.

označována jako „Haus auf der Vesten“, „Duom na Tvrzy“, „die Vesten“ nebo „Vestunghaus“.²⁸⁷ Již toto označení napovídá, že nešlo pouze o místo blízké hradbám, ale spíše na jakési pevnosti či tvrzi. Dalším argumentem je nepravidelnost městské části v okolí domu, patrně např. z mapy stabilního katastru (dnes je již plocha zastavěna) a cenné dochované architektonické prvky v suterénu zkoumaného domu. Průzkum vedený Poláchem datuje nejstarší části domu již do 14. století a předpokládá, že jde o pozůstatek v pramenech vzpomínané biskupské tvrze. Jinou identifikaci objektu nabídl pouze Zdeněk Doubravský. Dům ztotožňuje s pozůstatkem tvrze, vystavěné za Viléma z Miličina přibližně v letech 1454–1456, kdy město držel v zástavě.²⁸⁸ Tato stavba byla v minulosti kladena do nedaleké Libivé, šlo však o závěr založený na nesprávném výkladu archiválií. Tvrz v této lokalitě navíc není dále nijak dokumentovaná. Listina z roku 1466 biskupa Tase Černoohorského podle čtení Zdeňka Doubravského zmiňuje Viléma z Miličina jako muže, který „tvrz tu v Mohelnici jest vstavil“.²⁸⁹

Nejstarší historie objektu ovšem není nijak doložena. Původní části dochovaného domu ale nejspíše opravdu pocházejí z doby před výstavbou městského opevnění v druhé polovině a ke konci 15. století, čemuž napovídá provázanost zdiva. Jeho rozdílnost je nejlépe patrná v suterénu [26 – sklep č. 0.2], v jehož západní části postupně mění materiálová skladba. Předpokládaný stavebník, Vilém z Miličina, příslušník původně českého rodu, který se v 15. století usazuje na Moravě, držel Mohelnici zástavou celkem dvakrát, a to ve čtyřicátých letech 15. století a od roku 1454. Již v roce 1456 je tvrz dokládána v pramenech.²⁹⁰ Z roku 1460 pak pochází zmínka o stavebních pracích (resp. o osvobození mohelnických od roboty na základě budování tvrze). Z uvedených skutečností vyplývá, že Vilém musel mít ke stavbě biskupovo svolení, což je vzhledem k dřívějšímu episkopátu jeho prastrýce Pavla z Miličina (1434–1450) pochopitelné.²⁹¹ Sám Pavel z Miličina pak zadal stylově podobnou úpravu i přestavbu budovy při čelní hradbě mírovského hradního jádra.²⁹²

---

²⁸⁷ Na nesprávný překlad německého označení ulice upozornil již Březina. Březina (pozn. 31), s. 273.

²⁸⁸ Doubravský, Je tzv. Brusův dům (pozn. 24).

²⁸⁹ Především autoři se při výkladu listiny soustředili pouze na shrnující popis, který je zavádějící, bližší studium listiny napovídá, že je objekt situován přímo v Mohelnici a Libivou je myšlen pouze další statek k zástavě. Spojení Mohelnice s touto tvrzí přitom načrtnul již Kubíček, na kterého později navázal Doubravský. Kubíček (pozn. 2), s. 81. – Doubravský, Tvrz Viléma z Miličina (pozn. 104).

²⁹⁰ V listině ze 7. dubna 1456 potvrzuje olomoucký biskup Bohuš ze Zvole svému bratrovi Janovi a jeho stejnojmennému synovi zástavu mírovského hradu. Na hrad mají být odváděny dávky z polí pod Květínem kromě „té čtorti [pole], jak k tvrzi do Mohelnice má být přikoupena“. Ibidem.

²⁹¹ V latinské listině z roku 1460 osvobozuje biskup Tas z Boskovic Mohelnické od robot, které vykonávali při tvrzi, která je zde označena „munitione sive castellum“, tedy „tvrz neboli hrádek“. Ibidem.

²⁹² Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie* (pozn. 136), s. 390–392.

O Vilémovi je dále známo pouze to, že držel město Blansko.²⁹³ Z dochovaných architektonických detailů lze vyčíst, že nejstarší podoba tvrze měla jedno patro a její přízemí bylo pravděpodobně částečně zapuštěno do terénu (pozdější navážky z přízemí učinily sklep). Součástí této nejstarší stavební etapy je pískovcový lomený portál v dnešním suterénu. Je možné, že sem byl osazen druhotně a jeho původní umístění je nutné hledat při centrálním vstupu z jihu.²⁹⁴

Stavbu výrazně poznamenaly další úpravy. Ty lze částečně rekonstruovat pouze pomocí doložených či předpokládaných budoucích vlastníků. Tradovaný údaj, že se v domě v první třetině 16. století narodil budoucí pražský arcibiskup Antonín Brus nelze prozatím bezpečně doložit, ačkoliv to můžeme předpokládat. Tak ostatně činí i Poláchova rekonstrukce historie objektu. Text nastiňuje možnost koupě tehdy již zchátralé tvrze mohelnickým farním učitelem Tomášem Brusem, Antonínovým otcem.²⁹⁵ Nejstarším bezpečně doloženým majitelem je ovšem až jistý Štefan Ondra (†1601?), zapsaný v urbáři z roku 1581 i v mladší gruntovní knize.²⁹⁶ Roku 1594 je doložena Štěpánova koupě sousedního domku (bývalé čp. 140, tedy dnešní Hradební 17), se kterým bývalou tvrz spojil.²⁹⁷ Ve stejném období byl dům pravděpodobně navýšen, rozšířil se také o chodbu a schodiště do prvního patra, čímž byla dovršena základní dispozice, která přetrvala bez větších změn dodnes.²⁹⁸

Z dalších kupních záznamů lze vyčíst i cenu 800 marek, která řadí objekt k nejdražším ve městě. Budova na dnešní Hradební 17 nebyla součástí celku původních právozárečných domů, tedy nejlukrativnějších objektů v Mohelnici. Z tohoto důvodu je částka o to zajímavější. Jak navýšení ceny, tak přehled dobře situovaných vlastníků napovídá, že objekt musel být přestavěn nebo přinejmenším výrazně upravován.²⁹⁹

---

²⁹³ Pilnáček (pozn. 217), s. 84.

²⁹⁴ Drahomír Polách se však také domnívá, že byla tvrz nedlouho po době její výstavby porušena za česko-uherských válek. Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 20, 67.

²⁹⁵ Za rodný dům arcibiskupa objekt označuje poprvé Hornischer, který sám přiznává, že čerpá z ústní tradice. Spřízněnost s Brusovými dokládají ale také pozdější vlastníci (příbuzný Brusů Štěpán Ondra). Opomenutí jména Antonínova otce Tomáše v urbáři z roku 1526, lze vysvětlit osvobozením od daně. Polách předpokládá, že tomu tak mohlo být na základě závazání se k přestavbě staré tvrze. *Ibidem*, s. 22–40.

²⁹⁶ Ondra byl pravděpodobným příbuzným rodiny Brusů a švagrem dalšího z budoucích mohelnických arcibiskupů Martina Medka. SOKA, pobočka Šumperk, inv. č. 119, fol. 352. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 22–40.

²⁹⁷ Toto řešení si vyžádalo úpravu terénu a zaslepení sklepních větracích oken ve východní stěně dnešního suterénu a přízemí. Müglitzer Häuserchronik (pozn. 19), s. 8–9. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 29–30.

²⁹⁸ *Ibidem*, s. 68.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 44–45.

Zkoumané prameny současně nenasvědčují, že by se domu dotkly některé další válečné katastrofy či požáry. Větší úpravy jsou zaznamenány až k roku 1781, kdy se dvojdům rozdělil na dvě samostatné jednotky. V následujícím století objekt pravděpodobně zasáhly městské požáry v letech 1841 a 1857, míra poškození však není jasná.³⁰⁰ Novodobé úpravy výrazněji ovlivnilo až prohlášení objektu za kulturní památku v červenci 1998. Prohlášení bylo učiněno na základě poznatků z Poláchova stavebně historického průzkumu.³⁰¹

Fragment bývalé tvrze z poloviny 15. století lze analyzovat pouze z hlediska jeho základní dispozice. Původní podoba tvrze měla zřejmě charakter drobné stavby ze silných obvodových zdí. Svým řešením zapadala do skupiny podobných staveb lokální šlechty. Podobnou koncepci jako mohelnická tvrz měla kupříkladu tvrz v Doubravících u Moravičan, vystavěna Hynkem ze Žeratovic a Hynkem z Rokytnice.³⁰²

4.4 MĚSTSKÉ OPEVNĚNÍ

Datace: konec 15. století – 1. pol. 16. století; pozdější úpravy v 18.–20. st.

Literatura (výběr):

Gregor Wolny, *Markgraffschaft Mähren. Band V. Brünn*, Brünn 1839, s. 601.

Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Abt. I., Bd. IV., Olmützer Erzdiöcese*, Brünn 1862, s. 3.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J-N)*, Praha 1999, s. 103–107.

BS [Bohumil Samek], heslo Mohelnice (okres Šumperk) in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 178–181.

Vladislav Razím, *Středověká opevnění českých měst. Díl 3. Morava a Slezsko*, Praha, 2019, s. 182–186.

Fortifikační systém v Mohelnici se skládá z několika prvků. Primárně se jedná o terénní situaci městského jádra na mírné vyvýšenině, chráněné ze severu svažitém terénem směrem k řece Mírovce, jež v samo o sobě skýtá jistou výhodu z hlediska obrany před potenciálním útokem. Samotné kamenné opevnění věrně kopíruje obvod městského jádra v podobě nepravidelného obráceného lichoběžníku. Do současnosti se dochovaly pouze dílčí části, později zřejmě výrazně upravované, zbylé partie byly buď zbořeny či je absorbovala pozdější městská zástavba. Nejvíce dochovaný severní

³⁰⁰ Ibidem, s. 69.

³⁰¹ Dokumentace je uložena na MěÚ v Mohelnici.

³⁰² Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie* (pozn. 136), s. 197.

pás hradby protíná zadní trakty dnešních domů severně od farního kostela. Další, místy přerušovaný segment přiléhá k západní zástavbě centra podél dnešní Hradební ulice,³⁰³ a to včetně jejího zalomení směrem k jihu. Ve vnějším líci této části hradby se zachovala část příkopu. Další fragmenty se nacházejí na jihovýchodě, kde se kromě vlastní hradební zdi ojediněle dochovala také část parkánu. Poslední nejvýchodnější úsek opevnění rozděluje prázdný prostor po zaniklé bráně, tzv. Loštické. Další dvě nedochované brány byly zřejmě situovány při výjezdu z dnešní Třebovské ulice (tzv. Horní brána) a Olomoucké ulice (tzv. Dolní brána). Hradba je tvořena neomítaným lomeným kamenem kladeným do řádků. V několika úsecích je doplněna o novodobé cihelné pultové stříšky. Tloušťka zdí se pohybuje v rozmezí 100–180 cm.

Z bývalých půlválcových parkánových bašt se dochovala pouze vysoká severní, doplněná o novodobé okno (srůstá s městským domem) [34] a nižší jihovýchodní s novodobou jehlancovou stříškou, která má dvě střílny. [35] Jediná dosud existující věžovitá brána stojí severovýchodně od kostela. [36] Její hranolovou hmotu obestavil z vnitřní strany hradby klasicistní dům, zasahující do prvního patra. Z vnitřní strany hradby směrem do města je průjezd ukončen segmentově, z vnější širokým lehce hrotitým obloukem prolamovaným ve vpadlině. Nad vlastním otvorem průjezdu je gotickou minuskulou vyveden nápis „DOMINUS CUSTODIERIT CIVITATEM FRUSTRA VIGILAVIT QUI CUSTODIT EAM“³⁰⁴ [37] Do úrovně vrcholu průjezdu se průčelí fortny z větší části obnažuje na lomový kámen, první patro v celé jeho ploše zabírá komunikační místnost (prosvětlená okny v ose). V omítce jsou uvedeny reliéfní letopočty 1841,³⁰⁵ 1941 a 1540 ve zdobné kartuši.

Nevyjasněnost posloupnosti výstavby mohelnického opevnění s sebou nese množství badatelských otázek. Již Gregor Wolny spojuje výstavbu kamenných hradeb s rokem 1322, tedy s listinou krále Jana Lucemburského, v níž údajně biskupu Konrádovi povoluje opevnit město.³⁰⁶ Stejnou informaci nalezneme i u Syruczka,³⁰⁷ Teichmanna³⁰⁸ a Březiny³⁰⁹. Tento údaj problematizoval Ladislav Hosák, který upozorňuje na nesprávný výklad dokumentu. Sám výstavbu opevnění časově kladl

³⁰³ Etymologie názvu Hradební ulice není přesná. V minulosti se ulice nazývala „Festungsgasse“, prostor se označoval jako „Festen“ či „Vesten“ odkazující spíše na označení tvrze nebo pevnosti. O věrnější překlad se pokusil Březina („Pevnostní ulice“), označení je dále rozváděno ve stavebně historickém průzkumu věnovaném domu č. 17 na zmíněné ulici. Březina (pozn. 31), s. 273. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 4.

³⁰⁴ Jedná se o výňatek z biblického žalmu 127:7. V ekumenickém překladu: „Nestřeží-li město Hospodin, nadarmo bdí strážný“

³⁰⁵ Rok 1841 upomíná opravu brány po požáru města, pozdější letopočet pak na nejmladší úpravy.

³⁰⁶ Wolny, *Markgraffschaft Mähren* (pozn. 1), s. 598.

³⁰⁷ Eduard Syruczek, *Geschichte der Munizipalstadt Muglitz, Jungbunzlau 1841*, s. 4.

³⁰⁸ Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz* (pozn. 4), s. 41.

³⁰⁹ Březina (pozn. 31), s. 267.

až do konce 14. století, přičemž se domníval, že jistou primitivnější formu fortifikace mělo město pravděpodobně již dříve.³¹⁰ Odkazuje se na privilegium odúmrti z roku 1389 biskupa Mikuláše, které měšťanům uděluje pod podmínkou, že musí Mohelnici opevnit.³¹¹ Obdobně uvažuje i Bohumil Samek, který opevnění vročil do konce 15. století, vzhledem k půlválcovému půdorysu bašt.³¹² Stejná datace se nachází i v seznamu nemovitých kulturních památek šumperského okresu.³¹³ Drahomír Polách se ztotožňuje s Hosákovou představou, k níž přidává již etablovanou periodizaci tvaru hradebních věží.³¹⁴

Nejrecentnější text věnoval mohelnickému opevnění Vladislav Razím v podobě katalogového hesla ve 3. díle *Středověkých opevnění českých měst*. Z hlediska jednotlivých vývojových etap považuje za neprůkazné obě starší vročení – ani listina biskupa Mikuláše totiž podle autora samotné výstavbě hradeb nijak nenasvědčuje. Šlo totiž o sérii dokumentů, kterou vyslovil biskup privilegia více městům (Svitavy, Kroměříž, Kelč, Osoblaha aj.) s prakticky stejnými podmínkami i formulacemi. Parkánové části hradeb i zabezpečení bran spojuje Razím s pohusitskou etapou, sám však přiznává nemožnost jakýchkoliv přesnějších závěrů.³¹⁵

Na fakt, že výstavba podobného typu opevnění byla v období středověku záležitostí desítek let a zasahovaly do ní často historické události v podobě válečných konfliktů či nepříznivých ekonomických podmínek, upozorňuje stejný autor již ve svých starších textech.³¹⁶ Mohelnice v tomto ohledu nebyla jistě výjimkou. Ačkoliv lze předpokládat existenci jednodušší formy hrazení již v rané historii města v podobě příkopů, valů či dřevěných nebo dřevohliněných palisád, neexistují o ní žádné doklady. Naopak zděné opevnění existovalo v oddělených úsecích, přinejmenším u biskupské tvrze. Nasvědčovalo by tomu také napojení dnešních sklepních prostorů zadní budovy dnešního muzea na městskou hradbu.

---

³¹⁰ Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 14.

³¹¹ Z listiny Mikuláše z Rýznburka ze 7. prosince 1389 se dovídáme, že „město v této době postrádalo lepšího opevnění a mohlo se lépe opevnit věžemi, hradbami, branami a příkopy.“ CDM XI, s. 502–505. – Hosák, *Vývoj mírovského panství* (pozn. 42), s. 14.

³¹² Při tomto časovém zařazení vychází z dochované veduty z přibližně třetiny 18. století, která věžice zobrazuje. Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 542.

³¹³ Marek Perůtka (ed.), *Seznam nemovitých kulturních památek okresu Šumperk*, Olomouc 1994, s. 87.

³¹⁴ Dobroslava Menclová, O středověkém opevnění našich měst, *Zprávy památkové péče* X, 1950, s. 193–221, cit. s. 212–213. – Vladislav Razím, Fortifikace českých měst jako indikace jejich významu a postavení. Vladislav Razím. In: *Archaeologia historica. Sborník příspěvků přednesených na 26. konferenci k problematice archeologie středověku s hlavním zaměřením na nové výsledky výzkumu středověkých měst*, Brno 1994, cit. s. 9–10. – Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 17.

³¹⁵ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 185.

³¹⁶ Razím, Fortifikace českých měst (pozn. 314), s. 15.

Do hradebního obvodu byla začleněna také starší tvrz Viléma z Miličina. Spolehlivě to dokazuje etymologický rozbor lokality dnešního domu č. 17.³¹⁷ Její vztah k hradbě však není zcela jasný. Mladší záznamy z pozemkových knih o domu v této lokalitě mluví jako o „pevnosti u hradeb“ („Vestung an den Mauer“), což jednoznačně dokládá odlišení zřejmě staršího samostatného fortifikačního celku a samotné hradby. Předložka „an“ však sama o sobě naznačuje, že bývalá tvrz (pozdější dům) byla situována v blízkosti hradeb.³¹⁸ Míra návaznosti se tedy zřejmě lišila od bývalé biskupské tvrze. V této lokalitě bylo i v době výstavby ostatně obvyklé nechávat volný prostor mezi městskou zástavbou a opevněním, kvůli přístupu k obraně.³¹⁹

Ze zmíněné listiny z roku 1389 však lze usuzovat, že ještě v této době dokonalejší (kamenná) hradba podél celého města s největší pravděpodobností neexistovala, což bylo ostatně u řady poddanských měst obvyklé.³²⁰ Otázkou je, zda byl v době markraběcích válek prostor k vybudování tak náročného projektu jako je kamenné městské opevnění, které ostatně následně muselo být výrazně poničeno za husitského útoku ve dvacátých letech 15. století. Pravděpodobněji se zdá, že opevnění bylo dostavováno postupně – na nejednotný stavební vývoj ostatně poukazují i sondážní průzkumy, které byly provedeny při severozápadním úseku hradby na rozhraní dnešní Třebovské a Okružní ulice. Dva výkopy realizované přibližně ve stejné lokalitě zde odhalily zcela jinou situaci z hlediska stáří vrstev podloží.³²¹ Pokud tedy byla výstavba opravdu započata již na konci 14. století, musela být vzhledem k husitským válkám a následným složitým majetkovým poměrům dokončována velmi pozvolna. Jediným zachytným bodem se tedy zdá být datum 1540 na městské bráně, které může odkazovat k úplnému dokončení stavebních prací. Pro tento fakt svědčí v pramenech zaznamenaný vzrůst stavební aktivity na počátku 16. století.³²²

Opevnění města je přímo dokumentováno až v dalších staletích, např. v nejranější mapě Jana Kryštofa Müllera z roku 1720 [38]. Z dochovaných vedut i dalších historických záznamů, jako je například popis městského kronikáře Johanna Kellera

---

³¹⁷ Čundrle – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 4–5.

³¹⁸ Ibidem, s. 5.

³¹⁹ Ibidem, s. 40.

³²⁰ Razím též upozorňuje na rozdílnost v rychlosti opevňování poddanských a královských měst, která hradby získávala podstatně rychleji a už v průběhu 14. století u nich nebylo ohrazení výjimkou, na rozdíl od měst vlastněných církví či šlechtou. Razím, *Fortifikace českých měst*, (pozn. 314), s. 14.

³²¹ Martin Baják, *Sondážní výzkum na mohelnických hradbách*, Vlastivědné muzeum v Šumperku, dostupné z: <http://www.muzeum-sumperk.cz/domains/muzeum-sumperk.cz/index.php/cs/publikace/odborne-clanky?layout=edit&id=234>, vyhledáno: 1. 10. 2020.

³²² Po roce 1561 vznikla v městě cihelna, pro kterou uvolnil místo na farním pozemku biskup Marek Khuen privilegiem ze stejného roku. ZAO, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, inv. č. 20432, sign. O 9/5–2, kart. 2702.

v roce 1727, se dozvídáme, že město bylo chráněno „sedmi prašnými věžemi“.³²³ Tyto věže zobrazují v odlišném vzhledu také nejstarší dochované veduty. Na nejstarší z vedut, nesignovaném vyobrazení města ze severu s popisem vybraných staveb přibližně z třetiny 18. století,³²⁴ jsou zakresleny půlválcové věže se střílnami. [1] Pozdější zobrazení od Fridricha Bernarda Wenera ukazuje věže na obdélném půdorysu s cimbuřím. Toto zobrazení není však příliš přesné, současné fragmenty hradeb odpovídají spíše starší vedutě. Válcovité věže nalezneme také na vyobrazení z roku 1848, které je údajně kopií starší kresby z počátku 17. století.³²⁵ [39]. Na drobném výjevu z roku 1731 se žádné věže nenachází, vzhledem k jeho schematickému provedení jej však nelze považovat za věrohodný.³²⁶ [40] Při pochopení původní podoby mohelnického opevnění se lze tedy spoléhat nejspíše pouze na nejstarší vedutu. Dochovaná fortna s vročením 1540 je na výjevu doplněna o předbraní v podobě dvojice kolmo přiléhajících staveb. Loštická a Horní brána jsou na vedutě zakresleny jako hranolové útvary s průjezdem a cimbuřím. Na kresbě jsou současně patrné dnes nedochované střílny, perforující předprseň hradebního pásu.

Kamenné městské opevnění tedy zřejmě sestávalo z hlavní a parkánové hradby, (o šířce asi 7 metrů),³²⁷ kterou doplňoval příkop (dochoval se v několika výškových propadlinách) a pravděpodobně i násep. Není zcela jisté, zda se parkán uplatňoval po celém obvodu opevnění. Vzhledem k terénní situaci severně od kostela lze však zde jeho existenci spíše vyloučit.³²⁸

Podobně jako výstavba byl i zánik městských hradeb patrně postupným procesem, který započal již za třicetileté války a byl urychlen v letech 1739 a 1841, kdy město postihly velké požáry.³²⁹ Mapa prvního vojenského plánování z let 1764–1768 zobrazuje Mohelnici jako město se schematickou průběžnou hradbou bez věží a téměř bez bran. Jediná dvě přerušování linie hradeb jsou patrná v místech Loštické a Horní brány. [41] Obdobně jsou hradby zakresleny také v mapách stabilního katastru. [4] Ke konci 18. století se dokládá zpráva o rozprodávání částí hradeb jednotlivým

³²³ ZAO, pobočka Olomouc, fond *ÚŘAS Kroměříž*, Kellersova kronika, inv. č. 2726.

³²⁴ Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského 1400–1900 (1956), *sbírka vedut D. J. I. Hoffera*, sign. A 260, č. 27/7.

³²⁵ Vedutu překreslil v roce 1848 R. Schimonský. Vlastivědné muzeum Šumperk, inv. č. H 2462.

³²⁶ Veduta se nachází na mapě přiložené ke spisům týkajícím se sporu Mírovského panství s panstvím Zábřeh o privilegium rybolovu na řece Moravě (průvodní dopis s podpisy k mapě datován 23. 8. 1731). ZAO, pobočka Opava, pobočka Olomouc, fond *ÚŘAS Kroměříž*, inv. č. 20346, sign. 0 8/2-2, kart. 269.

³²⁷ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 184.

³²⁸ *Ibidem*, s. 184.

³²⁹ Spurný, 700 let města Mohelnice (pozn. 204), s. 37–55.

měšťanům jako stavební materiál.³³⁰ V následujících desetiletích opevnění dále zaniká postupným rozšiřováním města.

Další příklady opevněných biskupských měst na Olomoucku či Šumpersku, potažmo na celém moravském území, by mohly sloužit k přesvědčivější představě o celistvé podobě mohelnické fortifikace. Analogií k rané fázi vývoje mohelnických hradeb je příklad opevnění Hulína, kde se kamenné hrazení nikdy nevyvinulo, město však využívalo přirozených překážek v podobě vodního toku doplněných o dřevohliněné fortifikační prvky.³³¹ Opevnění zde nejspíše existovalo pouze v blízkosti kostela a nedalekého panského sídla³³² – v Hulíně je historicky doložena jeho přestavba na hrad k roku 1294.³³³ Podobná situace nastala v Kelči. Hulín i Kelč zmiňují privilegia biskupa Mikuláše z konce 14. století jako města určená k vybudování hradeb. Na rozdíl od Mohelnice a Hulína však o zdejším opevnění neexistují žádné další průkazné indicie, snad kromě toponym.³³⁴ Hradby existovaly také okolo městského jádra Osoblahy a pocházejí snad již z druhé poloviny 13. století. Tato raná geneze je poměrně ojedinělá a byla zapříčiněna konkrétním záměrem místní šlechty. Do současnosti se však osoblažské hradby nedochovaly a není možné je blíže specifikovat.³³⁵

Pozdně středověká „předthurzovská“ etapa opevnění Kroměříže pochází z doby po husitských válkách.³³⁶ Většina dosavadního bádání se přiklonila k myšlence existence raně gotického opevnění tak, jak jej popisuje *Granum catalogi praesulum Moraviae*,³³⁷ jak však upozorňuje Jan Štětina, tato dispozice však při bližším pohledu neodpovídá. O takovém hradebním systému také neexistují kromě zmíněného pramene žádné další zprávy.³³⁸ Kroměřížské opevnění je tedy pravděpodobně výrazně mladší. Jeho jednoduchá hradba téměř bez bašt a pouze s jedinou věží ve východním

---

³³⁰ Ibidem, s. 25.

³³¹ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 80–81.

³³² Hulín daroval Přemysl Otakar II. v roce 1261 olomouckému biskupovi Brunovi ze Schaenburku. Ibidem.

³³³ CDM V, s. 1.

³³⁴ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 134–135.

³³⁵ Podle biskupské listiny z roku 1275 si přímo v Osoblaze postavil Herbord z Fulštejna, biskupský leník, vlastní tvrz u hradeb. CDB V, s. 453–454. – Razím, Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 244–248.

³³⁶ Ibidem, s. 149.

³³⁷ Jedná se o vylíčení historie olomouckého biskupství od Cyrila a Metoděje po dobu Pavla z Miličína (1434–1451). Dokument byl sepsán anonymním olomouckým kanovníkem přibližně v polovině 15. století a následně přepracován Augustinem Olomouckým. Zmiňuje se zde fundace Bruna ze Schauenburku a opevnění s věžemi a baštami. Joseph Loserth, *Granum catalogi praesulum Moraviae. Nach der Handschrift des Olmützer Domkapitelarchivs*, in: *Archiv für österreichische Geschichte* LXXVIII, 1892, s. 41–97.

³³⁸ Na tento rozpor upozornil Jan Štětina. Srov. Vilém Jůza – Ivo Krsek – Jaroslav Petřů – Václav Richter, *Kroměříž, Kroměříž 1963*, s. 14. – Samek, *Umělecké památky* (pozn. 26), s. 222. – Štětina, *Středověká Kroměříž* (pozn. 137), s. 60.

nároží hradebního obvodu se skládala z průběžné předprsně se střílnami. Jde o podobné řešení, které lze podle vedut předpokládat i v Mohelnici. U jedné ze zaniklých bran je doložen barbakán, u další předbraní.³³⁹ Rozvinutější formy rondelového opevnění se město dočkalo až po návratu do biskupského vlastnictví po roce 1500.³⁴⁰

Přibližně stejné době zřejmě začalo vznikat i opevnění Svitav.³⁴¹ Z 15. století patrně pochází opevnění Modřic, je však nejasné podoby. Archeologické a historické průzkumy potvrdily existenci bran, dochovaly se také střílny na hřbitovní zdi při kostele sv. Gotharda. Modřice však v této době byly opakovaně zastavovány a hospodářsky se rozvíjely až v 16. století.³⁴²

Z uvedených srovnání vyplývá, že raná výstavba opevnění v rámci statků olomouckého biskupství je spíše ojedinělá (Osoblaha). V rámci nejstaršího vývoje moravských měst se kamenných hradeb dočkala pouze ta nejvýznamnější (královská) města jako byla např. Olomouc (opevnění z druhé poloviny 13. a první poloviny 14. století)³⁴³ a Uničov (opevnění se systémem bran ze 14. století)³⁴⁴ nebo nejdůležitější obranné body u územních hranic jako např. Uherské Hradiště a Uherský Brod, tedy města založená Přemyslem Otakarem II. ve druhé polovině 13. století. I dvojice posledně jmenovaných fundací ale získala kamenné hradby až v průběhu století nadcházejícího.³⁴⁵ Příznivější historická situace nastala až ke konci 15. století, tedy v období, do kterého s největší pravděpodobností spadá také vybudování hradeb v Mohelnici. Dataci ke 15. století nasvědčuje taktéž válcový tvar věží, zdvojení hradební linie a užití bašt, které si vyžádal posun ve válečné obléhací taktice i zavedením palných zbraní v pohusitské době.³⁴⁶

4.5 MĚSTSKÝ DŮM č. p. 973/13

Lokalita: Nám. Svobody, 973/13

Datace: 13.–16. století (?)

Literatura (výběr):

³³⁹ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 149.

³⁴⁰ František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Díl 1.*, Kroměříž 1913, s. 103–136.

³⁴¹ Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 313–316.

³⁴² *Ibidem*, s. 182.

³⁴³ *Ibidem*, s. 212–231.

³⁴⁴ *Ibidem*, s. 381–388.

³⁴⁵ Štětina, *Středověká Kroměříž* (pozn. 137), s. 61. – Razím, *Středověká opevnění českých měst* (pozn. 30), s. 368–369, 379.

³⁴⁶ Razím, *Fortifikace českých měst*, (pozn. 314), s. 9–10. – Plaček, *Feudální sídla* (pozn. 159), s. 134.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Dobroslav Líbal – Josef Němec – Ludmila Koběrská et al., *Mohelnice – historické jádro. Stavebně historický průzkum pro podrobný asanační plán* (stavebně historický průzkum), Brno 1976, nečíslovaný strojopis.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Johann Hornischer, Müglitzer Häuserchronik (Kronika mohelnických domů) 1816, inv. č.: 5a – 5b, Signatura: B-I-15, s. 66.

Dům nad úrovní dnešního terénu byl barokně i klasicistně přestavěn, z původního gotického stavebního substrátu se zachovaly snad pouze obvodové zdi a sklepení. Gotický suterén zabírá téměř celou část pravého bloku domu. Je složen z několika výškových úrovní. Jako hlavní přístup do suterénu slouží segmentově klenuté schodiště ústící do drobné chodby s valenou klenbou (v severní stěně tohoto schodiště se nachází zazděná kamenná arkáda – patrně šlo široký segmentový portál) [42 – na plánu č. 0.0]. V severní zdi této komunikace je osazen segmentový portál s okosem, který vede do prostornějšího sklepa obdélného půdorysu [42 – na plánu č. 0.1], orientovaného kolmo směrem k náměstí. V západní stěně je do úrovně současného terénu částečně zapuštěn zazděný útvar prostého úzkého lomeného portálu. [43] Celá prostora je sklenutá valenou klenbou s mladšími přízdívkami. Ze vstupní chodby lze dále sejít do níže položeného sklepa [42 – na plánu č. 0.2]. Místnost obsahuje přístup do klesající chodby. Ta je rozšířena o menší prostoru s valenou klenbou [42 – na plánu č. 0.3]. Zajímavá je zazdívka průchodu v čelní straně chodby, která je obrácena směrem k dnešní silnici a kostelu.

Dosud se přímo domu věnoval pouze stavebně-historický průzkum městského jádra vedený Dobroslavem Líbalem v sedmdesátých letech 20. století.³⁴⁷ Složitý systém sklepů a dochované gotické architektonické prvky v podobě lomeného portálku si však zasluhují větší badatelskou pozornost

Vzhledem k poloze domu muselo jít o lukrativní lokalitu, což s sebou v dalších staletích neslo řadu přestaveb. Nejstarší doložené majitele je možno rekonstruovat až z mírovského urbáře z roku 1526, kde je jako majitelka uvedena jistá Markéta Kubová, která údajně platila vrchnosti dva groše jako činži. Z mladšího urbáře (z roku 1581) lze vyčíst majitele Jana Strniska s činží celých šestnácti grošů.³⁴⁸ Jeho jméno se objevuje o čtyři roky později v záznamech Hornischerovy kroniky.³⁴⁹ Otázka stáří sklepení je

³⁴⁷ Autoři považují za nejstarší část suterénu sklep s portálkem při náměstí. Líbal – Němec – Koběrská (pozn. 18).

³⁴⁸ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, Urbáře mírovského statku, inv. č. 2630–2632. – Čundrlé – Kösslerová – Polách (pozn. 19), s. 36.

³⁴⁹ Müglitzer Häuserchronik (pozn. 19), s. 66.

vzhledem k nedostatku jednoznačných důkazů značně nejasná. Popsaný lomený zazděný portál, i když v dosti fragmentární podobě, však může ukazovat na gotický základ.

ZÁVĚREM

Těžištěm tohoto textu byl průzkum mohelnické architektury z období gotiky. Podařilo se blíže osvětlit stavební historii stěžejních mohelnických architektonických objektů a s tím spojený proces formování městského jádra. Princip jeho utváření je srovnatelný s ostatními državami olomouckého biskupství. Feudální příslušnost sama o sobě totiž nemůže být pokládána za charakteristický rys, který ovlivňuje vlastní městskou strukturu, jelikož na celém území českých zemí v průběhu 13. století vznikala města podobného charakteru. Jejich organizované zakládání i další rozvoj zapříčinila postupná reorganizace středověké společnosti napříč vlastnickou strukturou.

Stejně tak jako městské jádro, i jednotlivé architektonické památky je možné řadit po bok dalších lokálních příkladů. Z dosavadních archeologických výzkumů se lze domnívat, že v Mohelnici existoval okrsek kamenných staveb již ve 13. století. V jeho centru stál kamenný mariánský kostel neznámého půdorysu, který doplněn hřbitovem s karnerem. Východně umístěné sídlo pro biskupa v podobě menší tvrze mělo raně gotický základ, jenž se zachoval v suterénu budovy dnešního muzea.

Další stavební etapa proměnila město až po husitských válkách. Přibližně v polovině 15. století nechal vystavět Vilém z Miličína další opevněnou stavbu, drobnou tvrz v západní části městského jádra. V téže době probíhala pozdně gotická přestavba kostela (dovršena na sklonku 15. století) se silným důrazem na užití františkánské symboliky dané konkrétní politickou příslušností biskupských stavebníků. Zmíněná ikonografie se, spíše než v samotné architektuře, odrazila v ojediněle zpracovaných kamenických detailech. V presbytáři kostela se objevují stylové paralely k dobové architektuře Podunají, kterou zprostředkovaly dílny působící na jižní Moravě a v Olomouci. Pozdně gotickou stavební etapu v Mohelnici završilo vybudování kamenného opevnění. Následná dostavba městských domů propojila dosud oddělené západní tvrziště se zbytkem městského jádra do jednoduše zastavěné plochy.

Stylově se v jednotlivých stavbách přirozeně odráží vazba na okolní lokality, jímž vévodí Olomouc, jakožto kulturní centrum celé oblasti. Konkrétní analogie s olomouckými stavbami nalézáme v architektuře farního kostela i v jeho kamenické

výzdobě. Ostatní mohelnické památky lze zase spojit s dobovou stavební praxí v menších městech na sever od Olomouce. Jedná se o fragment mladší mohelnické tvrze či městské opevnění. Torzální dochování těchto staveb však značně znesnadnilo přesnější stylovou analýzu.

Větší prostor by si v práci jistě zasloužil důkladnější průzkum podsklepení jednotlivých městských domů. Právě v něm spočívá potenciál dalšího bádání, které by mohlo pomoci přesněji zmapovat jak rozsah dochovaných gotických prvků, tak stav jejich zachování. Tak jako u ostatních mohelnických staveb by v tomto případě mohly napomoci až konkrétně zacílené archeologické průzkumy. Tato snaha vyžaduje pečlivou kooperaci orgánů státní památkové péče i jednotlivých vlastníků. Vzhledem k různorodosti vlastnické struktury se totiž při vzniku této práce podařilo fyzicky navštívit pouze několik málo objektů. V tomto ohledu lze zde předkládané poznatky považovat spíše za hypotézy, nikoli nutně za závěry. Tato práce si však primárně klade za cíl sloužit jako začátek další kapitoly bádání o architektonickém dědictví města Mohelnice i jeho širších přesahů do regionu střední a severní Moravy.

RESUMÉ

Magisterská práce se věnuje gotické architektuře Mohelnice, města na pomezí severní a střední Moravy. Hlavní část textu se soustřeďuje na shrnutí dějin města v období od 13. století do konce 16. století, analýzu urbanistické struktury městského jádra, jejích dobových paralel a stěžejních charakteristik jednotlivých mohelnických architektonických objektů z období gotiky.

Katalogová část mapuje dosud dochované stavby s gotickými prvky a sestává ze shrnutí dosavadní literatury ke každé z památek, historické rekonstrukce jejich stavebního vývoje a konečně ze samotné analýzy jejich stavebního substrátu, potažmo vnitřní výzdoby. Stěžejní je také vytyčení kontextuálních vazeb k dalším příkladům měst a architektonických objektů vázaných na olomoucké biskupství. Součástí práce je zasazení těchto aspektů do kontextu dobové lokální architektury.

SUMMARY

This master's thesis deals with the gothic architecture of Mohelnice, a north-central Moravian town in the Czech Republic. The main focus of the text is to summarize the history of the town from the 13th century to the end of 16th century, present an overview of the urbanistic structure of the town's centre and analyse the architectonic character of each of the pivotal gothic objects in Mohelnice.

The catalogue section consists of studies of extant objects with gothic elements. It also consists of a brief critical summarization of the existing literature, the history of its completion, and it is closing with the analysis of its architectural base and stonemason works in the interiors. An essential part of this thesis is also outlining the contextual relations to the examples of other towns and their architecture. These towns are often connected to the diocese of Olomouc. An important component of the thesis is planting the architecture of Mohelnice in the architectural context of north-central Moravia.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CDB	<i>Codex diplomaticus Bohemiae</i>
CDM	<i>Codex diplomaticus Moraviae</i>
FRB	<i>Fontes rerum Bohemicarum</i>
MěÚ v Mohelnici	<i>Městský úřad (v Mohelnici)</i>
NPÚ	<i>Národní památkový ústav</i>
SOkA Olomouc	<i>Státní okresní archiv</i>
ÚOP	<i>Ústřední odborné pracoviště</i>
ÚŘAS	<i>Ústřední ředitelství arcibiskupských statků</i>
ZAO	<i>Zemský archiv v Opavě</i>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA

Klára **Benešová** a kol., *Deset století architektury II. Architektura gotická*, Praha 2000.

Johann Blaschke, Müglitz in der ältesten geschichtlichen Zeit, in: *Unsere Heimat. Blätter für die Heimatskunde der Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg V*, 1936, s. 47–59.

Klement Borový, *Antonín Brus z Mohelnice. Arcibiskup pražský. Historicko-kritický životopis*, Praha 1873.

Antonín Breitenbacher, Die Müglitzer Stadtchronik aus dem Jahre 1727, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, Brunn 1927, s. 1–39.

Jan Březina, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963.

Klára Bučinová, *Nástěnné malby v kostele svatého Jana Křtitele v Jindřichově Hradci (diplomní práce)*, Seminář dějin umění FF MU, Brno 2013.

Jiří **Doležel**, Ke vzniku a vývoji několika měst střední a severozápadní Moravy (Blansko, Ivančice, Velká Bíteš, Vyškov), in: *Archaeologia Historica XX*, 1995, s. 201–217.

Zdeněk Doubravský, Libivá přišla o středověkou tvrz, *Moravský sever*, č. 18, 2. 5. 2000.

Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, *Mohelnický zpravodaj*, červen 2000, s. 12–13.

Zdeněk Doubravský, Je tzv. Brusův dům i zapomenutou mohelnickou tvrzí?, *Mohelnický zpravodaj*, červenec 2000, s. 9.

Zdeněk Doubravský – Markéta Ondrušková, *Mohelnice. Kostel sv. Tomáše z Canterbury*, Velehrad 2003.

Zdeněk Doubravský, *Církevní umění gotiky a renesance na Šumpersku, Zábřezsku a Mohelnicku*, Šumperk 2005.

Zdeněk Doubravský, Tvrz Viléma z Miličína v Mohelnici, in: *Mohelnický zpravodaj*, duben 2005.

Vlastimil Dražan, Gotický a renesanční městský dům z jižních Čech a Moravy, *Zprávy památkové péče X*, 1950, s. 129–160.

Tomáš Durdík, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999.

Oldřich Fiala a kol., *Hulín. Město na křižovatkách*, Brno 2014.

Aleš Flídr, Hradní kaple v Lomnici, in: Michal Konečný (et al.), *Lomnice. Příroda, historie, osobnosti, památky*, Lomnice 2006, s. 8–21.

Vladimír Goš, Archeologický výzkum staré Mohelnice, *Severní Morava XVIII*, č. 14, 1966, s. 60–61.

Vladimír Goš, Nález červené malované středověké nádoby v Mohelnici, *Severní Morava XIV*, 1967, s. 60–61.

Vladimír Goš, Severní Morava za vlády Přemyslovců, *Severní Morava XXII*, 1972, s. 15–24.

Vladimír Goš, Osada hrnčírů v Mohelnici, *Archeologické rozhledy XXVII*, 1975, s. 338–340.

Vladimír Goš, Středověká cesta v Mohelnici, *Vlastivědný věstník moravský XXVII*, 1975, č. 3, s. 291–294.

Vladimír Goš, hledání neznámých staletí. Poznámky k slovanskému osídlení a velké kolonizaci severní Moravy, *Severní Morava LVI*, 1988, s. 26–32.

Vladimír Goš – Miroslav Pojsl, Archeologický výzkum kostela ve Vyšehorkách, *Severní Morava LXXVIII*, 1999, s. 3–16.

Vladimír Goš, Vladimír Kapl. Zemřel archeolog amatér (16. 5. 1926 – 30. 1. 1999), *Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů*, 2000, s. 471.

Vladimír Goš – Jakub Halama, Počátky Mohelnice a její opevnění, in: Josef Unger (ed.) *Archeologie a vlastivěda. PhDr. Pavlu Michnovi k sedmdesátým narozeninám*, Brno 2014, s. 30-34.

Franz **Harrer**, *Dějiny města Šumperka*, Praha 2020.

Zdeněk Hazlbauer – Milan Heidenreich – Josef Lamr, Stavební rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen v Muzeu Mohelnice, okr. Šumperk, *Archaeologia historica* XXVI, 2001, č. 1, s. 387–402.

František Hekele – Ladislav Hosák, *Z nejstarších dějin Mohelnicka. Z minulosti města Mohelnice*, Mohelnice 1953.

František Hekele, Místní vlastivědné muzeum v Mohelnici, *Severní Morava* IV, 1959, s. 61.

Petr Hlaváček, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

Ivo Hlobil – Eduard Petruš, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992.

Ivo Hlobil, Bernardinské symboly jména Ježíš v Českých zemích šířené Janem Kapistránem, *Umění* XLIV, 1993, s. 223–233.

Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999.

Martin Horáček, *Úvod do památkové péče*, Olomouc 2015.

Ladislav Hosák, Vývoj mírovského panství do válek husitských, *Severní Morava* XI, 1965, s. 9–19.

Ladislav Hosák, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004.

Libuše Hrabová, Biskup Bruno ze Schauenburgu a hospodářské přeměny na Moravě ve XIII. století, in: *Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*, Olomouc 2006 s. 145–152.

Kaliopi **Chamonikola** (ed.), *Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brněnsko*, Brno 1999.

Jan Chlíbaec, Pozdně gotická a renesanční figurální plastika na Olomoucku, *Historická Olomouc a její současné problémy III*, 1980, s. 86–89.

Jan Chlíbaec, *Bernardinské slunce nad českými zeměmi*, Praha 2016.

František Chupík, Čtyři pozdně středověká městská opevnění na střední Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov (1. část), *Střední Morava: kulturněhistorická revue VIII*, 1999, s. 4–16.

František Chupík, Čtyři pozdně středověká městská opevnění na střední Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov (dokončení), *Střední Morava: kulturněhistorická revue IX*, 1999, s. 9–21.

František Chupík, Pozdně středověké opevnění města Šumperka, *Vlastivědný věstník moravský LIII*, 2001, č. 2, s. 166–172.

František Chupík, Fortifikační stavitelství mezi gotikou a renesancí, [editor] *Pro arte: sborník k počtě Ivo Hlobila*, Praha 2002 s. 239–245.

František Chupík, Moravské záblesky renesance ve fortifikacích, in: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (eds.), *Historická Olomouc. Úsvit renesance na Moravě za vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského (1479–1416) v širších souvislostech*, Olomouc 2009, s. 323–331.

Libor **Jan**, Vyškov ve 12. a 13. století, in: Karel Mlateček a kol., *Vyškov. Dějiny města*, Vyškov 2016, s. 73–80.

Petr Juřák, *Brušperk. Nahlédnutí do historie města*, Brušperk 2009.

Vilém Jůza – Ivo Krsek – Jaroslav Petru – Václav Richter, *Kroměříž*, Kroměříž 1963.
Antonín Kalous, Jan Filipec v diplomatických službách, in: *Časopis Matice moravské* CXXV, 2006, s. 3–32.

Antonín Kalous – Jan Stejskal, The Image of John of Capistrano in Bohemia and Moravia, in: Letizia Pellegrini, *The Mission of John of Capistrano and the Process of Europe Making in the 15th Century. State of the Art*, Rome 2020, s. 1–28.

Vladimír Kapl, *Vyšehorky. K dějinám kostela Všech svatých a obce*. Mohelnice 2000.

Alžběta Kaplová, *O biskupském hrádku v Mohelnici* (diplomní práce), Katedra historie PdF MU, Brno 2009.

Věra Kaplová, *Historie kostela sv. Tomáše Becketa a biskupského hrádku v Mohelnici* (diplomní práce), CMTF UP, Olomouc 1997.

Jiří Kejř, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

Karel Kibic, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska 2. Katalog historických radnic H–Ž*, Praha 2010, s. 176–178.

Jan Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

Štěpán Kohout, Pobyť Jana Kapistrána v Olomouci, *Ročenka státního okresního archivu v Olomouci* III, 1995, s. 117–140.

Miloš Kouřil, Diplomat a humanista Tas Černohorský z Boskovic, *Osobnosti moravských dějin I*, Brno 2006, s. 155–162.

Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny koruny zemí české. Architektura*, Praha 2009.

Helena Krischke, Církev a anglické království: Thomas Becket. *Historický obzor* X, 1999, č. 9/10, s. 199–207.

Zuzana Křenková, Kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici. Otázka ideového konceptu přestavby v druhé polovině 15. století, *Severní Morava* LIII, 2009, s. 12–17.

Václav Křupka (ed.), *Mohelnice včera a dnes. Sborník o minulosti a současnosti Mohelnice*, Mohelnice 1973.

Václav Křupka – Zdeněk Trunda – Marek Wilhelm, *Hrad Mírov. Od založení po současnost*, Mírov 2008.

Irena Kubešová, Pozdně gotická dómská vikářská sakristie a takzvaná knihovna, in: *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci CCLXXX*, 2000, s. 27–38.

Václav Kubíček, *Z dějin města Loštic*, Brno 1910.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV. díl. Ml–Pan*, Praha 1997, s. 93–100.

Jiří Kuthan, Král Přemysl Otakar II. a jeho zakladatelské dílo v někdejších babenberských zemích, in: Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 245–263.

Jiří Kuthan, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl první. Král a šlechta*, Praha 2010.

Jiří Kuthan, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl druhý, Města, církve, korunní země*, Praha 2013.

Darina **Lehotská**, Vývoj mestského práva na Slovensku, *Sborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica X*, Batislava 1959, s. 65–114.

Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001.

Joseph Loserth, Granum catalogi praesulum Moraviae. Nach der Handschrift des Olmützer Domkapitelarchivs, in: *Archiv für österreichische Geschichte LXXVIII*, 1892, s. 41–97.

Josef **Maliva**, Mohelnický epitaf matky Valentina Nigra, *Severní Morava XLVIII*, 1984, s. 31–37.

Josef Maliva, Objev fragmentu renesanční malby v Mohelnici, *Památková péče* LII, 1992, č. 3, s. 20–21.

Josef Maliva, Objev nástěnných maleb v kontextu renesančních památek v Mohelnici, *Severní Morava* LIIV, 1992, č. 3, s. 3–10.

Miloš Melzer – Jindřich Schulz a kol., *Vlastivěda Šumperského okresu*, Šumperk 1993.

Miloš Melzer, Muzeum v Mohelnici, *Vlastivědné zajímavosti*, č. 252, 1994, s. 1–4.

Václav Mencl, Románská a gotická hlavice jako prostředek k datování české architektury, *Zprávy památkové péče* X, Praha 1950, s. 1–24.

Václav Mencl, Měšťanský dům českého středověku, *Zprávy památkové péče* VIII, č. 6, 1953, s. 161–192.

Václav Mencl, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, *Zprávy památkové péče* XX, č. 5–6, Praha 1960, s. 1–24.

Václav Mencl, Vývoj okna v architektuře českého středověku. *Zprávy památkové péče* XX, č. 5–6, 1960, s. 181–232.

Václav Mencl, *České středověké klenby*, Praha 1974.

Dobroslava Menclová, O středověkém opevnění našich měst, *Zprávy památkové péče* X, 1950, s. 193–221.

Zdeněk Měřínský, Otázky kolonizace a interetnických vztahů na středověké Moravě, in: *Archaeologia historica* XVIII, 1993, č. 1, s. 99–118.

Zdeněk Měřínský – Eva Zumpfe, Jihomoravská a dolnorakouská města, jejich místo v kulturním vývoji a odraz v hmotné kultuře, in: *Archaeologia historica* XXII, 1997, č. 1, s. 145–158.

Zdeněk Měřínský – Miroslav Plaček, Opevnění moravských zeměpanských a biskupských středověkých měst, in: *Forum urbes medii aevi*. 5. *Městské fortifikace ve vrcholně středověkých zeměpanských městech střední Evropy*, Brno 2008 s. 6–33.

Hana Myslivečková, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2013.

Petr **Nisler**, Byla v Mohelnici druhá tvrz?, *Hláška* XI, č. 4., 2000, s. 60–61.

Miroslava Nováková, Renesanční figurální náhrobky v Mohelnici, *Severní Morava* XI, 1965, s. 55–58.

Miroslava Nováková, Tři málo známé středověké plastiky na Šumpersku, *Severní Morava* XV, 1967, s. 56–57.

Zdeněk Nejedlý, Česká mise Jana Kapistrána, *Časopis muzea království českého* LXXIX, 1900, s. 264.

Jiří Nekvasil, O výzkumu raně středověkého pohřebiště v Moravičanech, *Severní Morava* VII, 1961.

Rostislav Nový, Poddanská města v předhusitských Čechách, in: *Československý časopis historický* XXI, 1973, s. 73–109.

Norbert Nussbaum – Sabine Lepsky, *Das Gotische Gewölbe, Eine Geschichte seiner Form und Konstruktion*, Darmstadt 1999.

Georg **Paula** (ed.), *Georg Dehio – Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler. Bayern Bd. 3. Schwaben*, München 2008.

Václav Paukert, *Románské karnery na Moravě* (disertační práce), FF UJEP, Brno 1976 (strojopis uložen v knihovně FF MU v Brně).

Čeněk Pavlík – Michal Vitanovský, *Encyklopedie kachlí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*, Praha 2004.

Josef Pilnáček, *Staromoravší rodové, Velehrad* 2004.

Marek Perůtka (ed.), *Seznam nemovitých kulturních památek okresu Šumperk*. Olomouc 1994.

František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže. Díl 1.*, Kroměříž 1913.

Miroslav Plaček – Peter Futák, *Páni z Kunštátu: rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, 2006.

Miroslav Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007.

Miroslav Pojsl, Náhrobníky v kostele Všech svatých ve Vyšehorkách, *Severní Morava* LXVIII, 1999, s. 6–16.

Vladislav **Razím**, Fortifikace českých měst jako indikace jejich významu a postavení. Vladislav Razím. In: *Archaeologia historica. Sborník příspěvků přednesených na 26. konferenci k problematice archeologie středověku s hlavním zaměřením na nové výsledky výzkumu středověkých měst*, Brno 1994, s. 9–22.

Vladislav Razím, Středověká městská opevnění, in: Věra Horová – Tomáš Karel – Helga Kozelská Bencúrová et al., *Urbanistické dědictví České republiky* (kat. výst.), České Budějovice 2015, s. 159–165.

Vladislav Razím, *Řeč středověké fortifikační architektury. Terminologie a její souvislosti*, Praha 2018.

Vladislav Razím, *Středověká opevnění českých měst. Díl 3. Morava a Slezsko*, Praha, 2019.

Bohumil **Samek**, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J-N)*, Praha 1999.

Bohumil Samek, Jan Kapistrán a Jan Filipec v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* LXIII, 2011, s. 120–126.

Karl Schirmeisen, *Müglitz und seine Umgebung zur Vorzeit*, Brünn 1941.

František Spurný a kol., *700 let města Mohelnice*, Mohelnice 1974.

Heinz Stoob, Bruno von Olmütz. Das mährische Städtenetz und die europäische Politik von 1245 bis 1281, in: Heinz Stoob (ed.), *Die mittelalterliche Städtebildung im südöstlichen Europa*, Köln 1977, s. 90–133.

Eduard Syruczek, *Geschichte der Munizipalstadt Müglitz*, Jungbunzlau 1841.

Eduard Syruczek, *Geschichte der dem Herrschaft Mürrauer Schutze unterstehenden Munizipalstadt Müglitz in Mähren*, Olmützer Kresises, Müglitz 1914.

Jan **Štětina**, Počátky osídlení a vymezení raně středověkého města, in: Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž: historické město & jeho památky*, Kroměříž 2012, s. 27–49.

Jan Štětina, Středověká Kroměříž, in: Marek Perůtka (ed.), *Kroměříž: historické město & jeho památky*, Kroměříž 2012, s. 49–109.

Ctirad Štípl, *Z kroniky města Mohelnice*, Mohelnice 2003.

Eduard **Teichmann**, *Die Hussiten in Müglitz. Eine geschichtliche Skizze*, Hohenstadt 1932.

Eduard Teichmann, *Renaissance und Hexenwahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lauttners in Müglitz*, Hohenstadt 1932.

Eduard Teichmann, *Die Müglitzer Stadtprivilegien*, Müglitz 1936.

Eduard Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*, Olmütz 1942.

Eduard Teichmann, Die Schweden in Müglitz und Mürau 1642 und 1643, in: *Unsere Heimat. Blätter für die Heimatskunde der Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg V*, 1936, s. 47–59.

Eduard Teichmann, *Die Müglitzer Hauserchronik*, Niedermährenland 1943.

Cesare Tinelli, Überlegungen zum franziskanischen Wappen, in: Harry Kühnel – Hanna Egger (edd.), *800 Jahre Franz von Assisi: franziskanische Kunst und Kultur des Mittelalters*, Wien 1982, s. 376–381.

Eduard Teichmann, *Cesty, silnice a mýta města Mohelnice*, Mohelnice 2002.

Josef **Válka**, *Dějiny Moravy. Díl 1. Středověká Morava*, Brno 1991.

Gregor **Wolny**, *Markgraffschaft Mähren. Band V. Brünn*, Brünn 1839.

Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Abt. I., Bd. IV., Olmützer Erzdiöcese, Brünn 1862.*

Zbyněk Žouželka, 500. výročí narození Antonína Brusa, *Sborník Státního okresního archivu Šumperk LXII*, 2018, s. 73–76.

ONLINE ZDROJE

Martin Baják, Sondážní výzkum na mohelnických hradbách, *Vlastivědné muzeum v Šumperku*, dostupné z: <http://www.muzeum-sumperk.cz/domains/muzeum-sumperk.cz/index.php/cs/publikace/odborne-clanky?layout=edit&id=234>, vyhledáno 1. 10. 2020.

Oldmaps Geolab,

http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo, vyhledáno 1. 4. 2021.

Wikipedia Commons, Kaple sv. Jiří, portál v severovýchodní stěně kaple, [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_\(Litovel\)#/media/Soubor:Chapel_of_Saint_George_Litovel_\(7404\).jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_(Litovel)#/media/Soubor:Chapel_of_Saint_George_Litovel_(7404).jpg), vyhledáno 10. 3. 2021.

Friedrich Bernard Werner, Mohelnice, polovina 18. století, https://www.hrady-zrizeniny.cz/img/stare6/FB_Werner/Mohelnice_FB_Werner_pol_18_stol.jpg, vyhledáno 5. 2. 2021.

PRAMENY

Státní okresní archiv Olomouc

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Římskokatolický farní úřad Mohelnice*, Pamětní kniha farního úřadu Mohelnice, 1899–1946. Mohelnice.
Nepodepsaný strojopisný překlad do češtiny.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Farní úřad Mohelnice*, Pamětní kniha 1896–1946, *Gedenkbuch der Pfarre Müglitz*, 1896.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Merettův návrh, karton 336, inv. č. 3109F.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, inv. č. 120, fol. 308, 404)

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, inv. č. 121, fol. 143.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, inv. č. 118, fol. 47.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, inv. č. 118, fol. 123.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, inv. č. 119, fol. 178.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Johann Hornischer, Müglitzer Häuserchronik (Kronika mohelnických domů) 1816, inv. č.: 5a – 5b, Signatura: B-I-15.

Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, Gedenkbuch 1883–1926, inv. č. 173, I. díl,

Zemský archiv v Opavě

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, inv. č. 20432, sign. O 9/5–2, kart. 2702.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, Urbáře mírovského statku, inv. č. 2630–2632.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Metropolitní kapitula Olomouc*, inv. č. 4584, sig. Ch a 17, 1726.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, inv. č. 21 079, sign. O20/1–10, 1803–1847, kart. 2764.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, inv. č. 20 436, sign. O 9/6, č. 1, 1806–1807, kart. 2703.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, inv. č. 21 163, sign. O 1/120–3, kart. 2773.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, Kellerova kronika, inv. č. 2726.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, urbáře mírovského statku, inv. č. 2630–2631.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond *Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž*, inv. č. 20346, sign. O 8/2-2, kart. 269.

Archiv města Brna

Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského 1400-1900 (1956), *sbírka vedut D. J. I. Hoffera*, sign. A 260, č. 27/7.

Archaia Olomouc

Peter Kováčik – Petra Veselá, *Archaia Olomouc. Výroční zpráva za rok 2013*, Olomouc 2014.

Taňa Adámková – Peter Kováčik – Petra Veselá, *Archaia Olomouc. Výroční zpráva za rok 2014*, Olomouc 2015.

Hana Lafková, *Archaia Olomouc. Výroční zpráva za rok 2015*, Olomouc 2016.

Městský úřad Mohelnice

Městský úřad Mohelnice, Karel Čundrle – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici (stavebně historický průzkum)*, Šumperk 1998.

Městský úřad Mohelnice, Jakub Halama, Mohelnice. *Kostelní náměstí. Děkanský kostel sv. Tomáše Becketa z Cantenbury. Zpráva z archeologického výzkumu*, Mohelnice 2007.

Městský úřad Mohelnice, Jaroslav Jelínek, *Restaurátorský záměr na věž kostela v Mohelnici*, Praha 2005.

Městský úřad Mohelnice, Jaroslav Jelínek – David Ritschel, *Getsemanská zahrada kostela sv. Tomáše Cantenburského. Mříž. Restaurátorská zpráva*, Kamenice 2009.

Městský úřad Mohelnice, Antonín Kristen, *Mohelnice. Kostel sv. Tomáše. Studie rizik v prostředí*, Olomouc 2000.

Městský úřad Mohelnice, Karel Lón, *Zpráva o provedení stavebně technického posouzení objektu kostela sv. Tomáše v Mohelnici*, Liberec 2005.

Městský úřad Mohelnice, Karel Lón, *Hodnotící Zpráva o provedení stavebně technického posouzení objektu kostela sv. Tomáše v Mohelnici z hlediska vlhkosti a vlhkostních poměrů. Analýza salinity a možné postupy a návrhy řešení*, Liberec 2006.

Městský úřad Mohelnice, René Seifried, *Návrh na restaurování kamenných proků na fasádě věže kostela sv. Tomáše Canterburského v Mohelnici*, Olomouc 2005.

Městský úřad Mohelnice, Petr Slezák, *Věž kostela sv. Tomáše v Mohelnici. Restaurátorský průzkum*, Praha 2007.

Městský úřad Mohelnice, David Ritschel, *Restaurátorská zpráva. Restaurování kovových proků věže kostela sv. Tomáše v Mohelnici*, Praha 2015.

Městský úřad Mohelnice, Dušan Rohlík, *Restaurování nástěnných maleb kaplí přiléhajících k jižní stěně kostela sv. Tomáše v Mohelnici*, Rosice nad Labem 2010.

Městský úřad Mohelnice, Dušan Rohlík, *Restaurování vnějších omítek kaplí přiléhajících k jižní stěně kostela sv. Tomáše v Mohelnici*, Rosice nad Labem 2010.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Lucie Augustinková, *Stavebně historický průzkum Farního kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Mohelnice 2019.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Jaroslav Jelínek – Petr Slezák, *Věž kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (restaurátorský průzkum), Praha 2007.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Slavomíra Kašpárková, *Mohelnice – muzeum* (stavebně historický průzkum), Olomouc 1992, nečíslovaný strojopis.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Dobroslav Líbal – Josef Němec – Ludmila Koběrská et al., *Mohelnice – historické jádro. Stavebně historický průzkum pro podrobný asanační plán* (stavebně historický průzkum), Brno 1976, nečíslovaný strojopis.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Martin Parobek, *Dokumentace k restaurování schodiště v kostelní věži – kostel sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Šternberk 2015.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, František Sysel – Miroslava Trizuljaková, *Zajišťovací a restaurátorské práce na nástěnné malbě v půdním prostoru muzea v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Olomouc 1991.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Miroslava Trizuljaková, *Průzkum maleb na klenbě boční kaple farního kostela v Mohelnici* (restaurátorský průzkum), 1992.

Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Miroslava Trizuljaková, *Zpráva o restaurování nástěnných maleb v severozápadním rohu prostoru presbytáře farního kostela v Mohelnici* (restaurátorská zpráva), Senice na Hané 1993.

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Fotografie byly pořízeny autorkou textu, není-li uvedeno jinak.

1. Mohelnice, veduta ze třetiny 18. století (?). Zdroj: Archiv města Brna, Knihovna Mitrovského 1400–1900 (1956), *sbírka vedut D. J. I. Hoffera*, sign. A 260, č. 27/7.
2. Plánek nejstarších (právozárečných) mohelnických domů. Zdroj: Eduard Teichmann, *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur Heimkehr ins Reich*, Olmütz 1942, s. 135.
3. Kroměříž na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834. Zdroj: *Oldmaps Geolab*, http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo, vyhledáno 1. 4. 2021.
4. Mohelnice na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834. Zdroj: *Oldmaps Geolab*, http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo, vyhledáno 1. 4. 2021.
5. Orientační plánek domů s předpokládanými středověkými (gotickými) sklepy. Vypracováno na základě podkladů ze stavebně-historického průzkumu z roku 1976. Ústřední odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Olomouci, Dobroslav Líbal – Josef Němec – Ludmila Koběřská et al., *Mohelnice – historické jádro. Stavebně historický průzkum pro podrobný asanační plán* (stavebně historický průzkum), Brno 1976.
6. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, orientační plánek půdorysu s vyznačenými hodnotnými prvky vnitřní kamenné výzdoby, 13.–16. století.
7. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled ze severozápadu, 13.–16. století.
8. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, západní průčelí, 13.–16. století.
9. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled na presbytář z jihovýchodu, 13.–16. století.
10. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled z jihu, 13.–16. století.
11. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenba lodě, druhá pol. 15. století (?).
12. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenební konzola s mnichem, druhá pol. 15. století (?).
13. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenební svorníky v lodi, druhá pol. 15. století (?). Zdroj: Lucie Augustinková, *Stavebně historický průzkum Farního kostela sv. Tomáše z Canterbury v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Mohelnice 2019, ÚOP NPÚ Olomouc, obr. 251–253.

14. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenba presbytáře, konec 15. století.
15. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, zazděný portál do sakristie s biskupským znakem, konec 15. století.
16. Mohelnice, Muzeum Mohelnice, kamenné fragmenty okenních kružeb z kostela sv. Tomáše z Canterbury, druhá pol. 15. století (?). Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.
17. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, starší zdivo pod přístavkem u kaple sv. Anny. Zdroj: Městský úřad Mohelnice, Jakub Halama, *Kostelní náměstí. Děkanský kostel sv. Tomáše Becketa z Cantenbury. Zpráva z archeologického výzkumu*, Mohelnice 2007,
18. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, areál bývalého hřbitova s pozůstatky karneru, 13. století. Zdroj: Archaia Olomouc, Taňa Adámková – Peter Kovačik – Petra Veselá, *Výroční zpráva za rok 2014*, Olomouc 2015, s. 16.
19. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, návrh novogotické přestavby Gustava Merrety, 1876. Zdroj: Státní okresní archiv Olomouc, pobočka Šumperk, fond *Archiv města Mohelnice*, Merettův návrh na přestavbu mohelnického kostela, karton 336, inv. č. 3109F.
20. Olomouc, vikářská sakristie při dómu sv. Václava, půdorys, po roce 1484. Zdroj: Ivo Hlobil – Marek Perůtka (edd.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko*, Olomouc 1999, s. 201.
21. Olomouc, městský dům ve Wurmově ulici č. 13, konzola s polopostavou kázajícího Jana Kapistránského 1483–1492. Zdroj: Bohumil Samek, Jan Kapistrán a Jan Filipec v Olomouci, *Vlastivědný věstník moravský* LXIII, 2011, s. 120—126, cit. s. 123.
22. Jindřichův Hradec, kostel sv. Jana Křtitele, nástěnná malba na severní stěně lodi s kázajícím Janem Kapistránem, 50. léta 15. století. Zdroj: Klára Bučinová, *Nástěnné malby v kostele svatého Jana Křtitele v Jindřichově Hradci* (diplomní práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2013, s. 63.
23. Litovel, kaple sv. Jiří, portál, počátek 16. století. Zdroj: *Wikipedia Commons*, Kaple sv. Jiří. Portál v severovýchodní stěně kaple, [https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_\(Litovel\)#/media/Soubor:Chapel_of_Saint_George_Litovel_\(7404\).jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaple_svat%C3%A9ho_Ji%C5%99%C3%AD_(Litovel)#/media/Soubor:Chapel_of_Saint_George_Litovel_(7404).jpg), vyhledáno 10. 3. 2021.
24. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, nástěnná malba na severní stěně presbytáře, konec 15. století.
25. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, orientační plán suterénu s vyznačenými hodnotnými architektonickými prvky.
26. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, druhotně osazený gotický portál v suterénu, 14. století (?).

27. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, nástěnná malba v severní stěně sálu, první polovina 16. století. Zdroj: Alžběta Kaplová, *O biskupském hrádku v Mohelnici* (diplomní práce), katedra historie PdF MU, Brno 2009, s. 50.
28. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, fragmenty gotických kachlových kamen, druhá polovina 15. století. Zdroj: Zdeněk Hazlbauer – Milan Heidenreich – Josef Lamr, *Stavební rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen v Muzeu Mohelnice, okr. Šumperk, Archaeologia historica XXVI*, 2001, č. 1, s. 387–402, cit s. 390.
29. Mohelnice na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834 (detail). *Oldmaps Geolab*, http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo, vyhledáno 1. 4. 2021.
30. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, 15. – 20. století, pohled ze severozápadu.
31. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, orientační plán obou podlaží. Zdroj: Městský úřad Mohelnice, Karel Čundrlé – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Šumperk 1998, s. 58, 60.
32. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, lomený portál v dnešním suterénu, kolem poloviny 15. století. Zdroj: Městský úřad Mohelnice, Karel Čundrlé – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Šumperk 1998, Městský úřad Mohelnice, foto. č. 9.
33. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, portál v dnešním suterénu. Zdroj: Městský úřad Mohelnice, Karel Čundrlé – Eva Kösslerová – Drahomír Polách, *Stavebně historický průzkum domu Hradební ulice č. 17 (staré čp. 52) v Mohelnici* (stavebně historický průzkum), Šumperk 1998, Městský úřad Mohelnice, foto. č. 10.
34. Mohelnice, městské opevnění, druhá polovina 15. století – první polovina 16. století, severní bašta.
35. Mohelnice, městské opevnění, druhá polovina 15. století – první polovina 16. století, jihovýchodní bašta.
36. Mohelnice, městské opevnění, druhá polovina 15. století – první polovina 16. století, severní brána.
37. Mohelnice, městské opevnění, severní brána, kolem roku 1540, nápis minuskulou (detail).
38. Mohelnice, městské opevnění na mapě Kryštofa Müllera z roku 1720 (detail). Zdroj: Historický ústav Akademie věd České republiky, *Mapová sbírka*, Müllerova mapa Čech z roku 1720, sign. VII/ 4/ A-2587.

- 39.** Mohelnice, pohled na město od severu. Zdroj: Friedrich Bernard Werner, Mohelnice, polovina 18. století, https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare6/FB_Werner/Mohelnice_FB_Werner_pol_18_stol.jpg, vyhledáno 5. 2. 2021.
- 40.** Mohelnice, pohled město od severovýchodu, anonymní kresba. Zdroj: ZAO pobočka Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, inv. č. 20346, sign. 0 8/2-2, kart. 269.
- 41.** Mohelnice, I. vojenské mapování (1764–1768).
- 42.** Mohelnice, městský dům 973/13, orientační plán suterénu s vyznačenými hodnotnými architektonickými prvky.
- 43.** Mohelnice, městský dům 973/13, zazděný lomený portál v suterénu.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

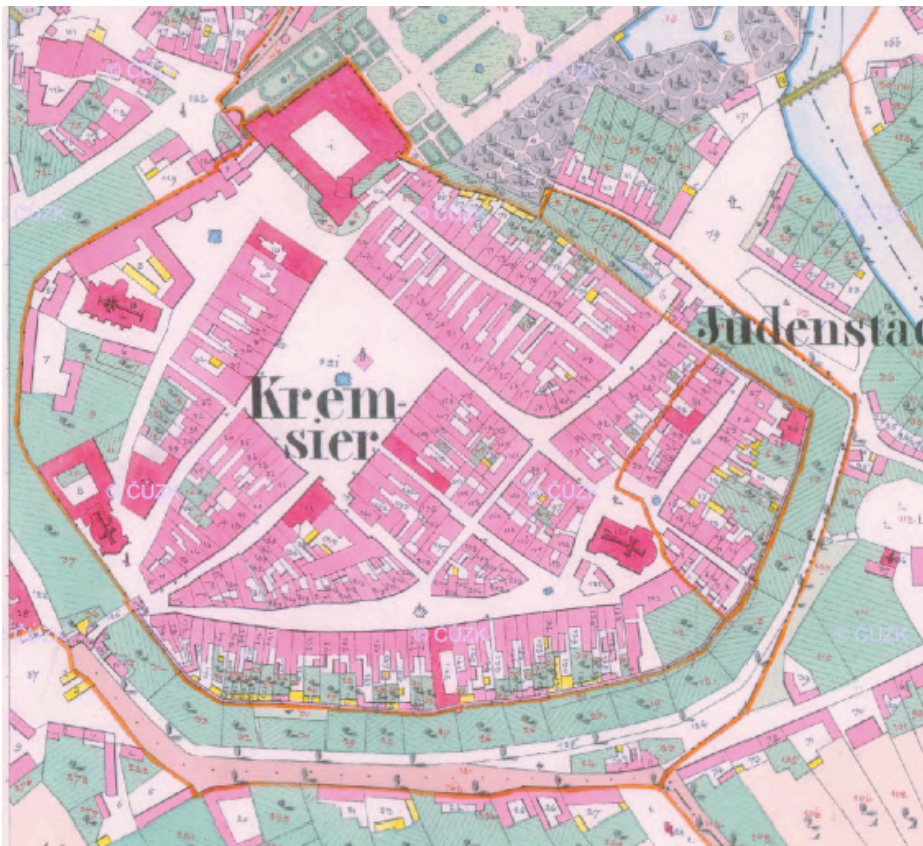
1. Mohelnice, veduta ze třetiny 18. století (?).

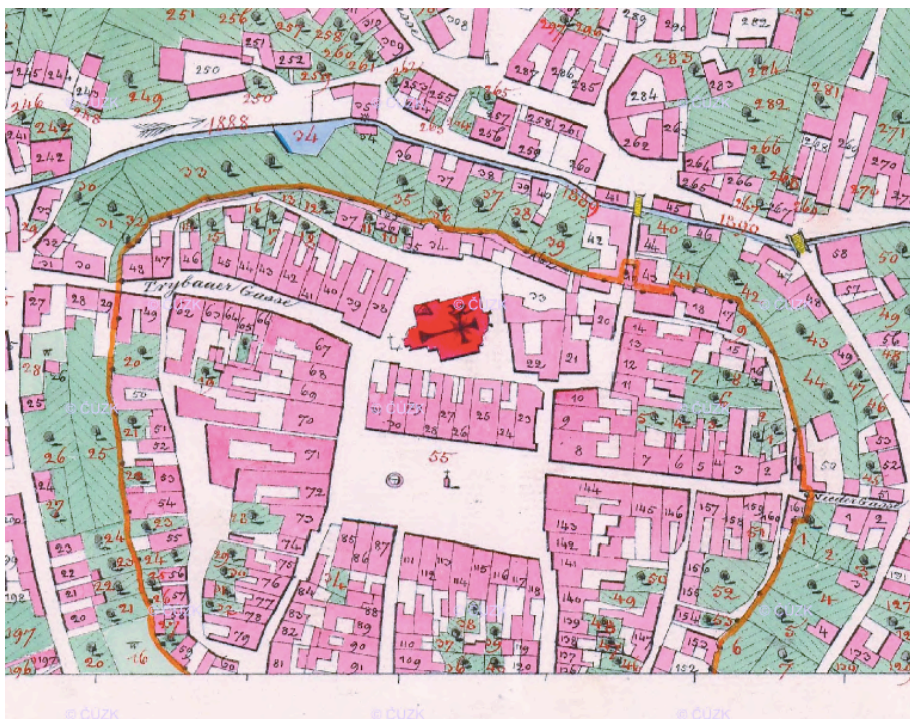
2. Plánek nejstarších (právozárečných) mohelnických domů.

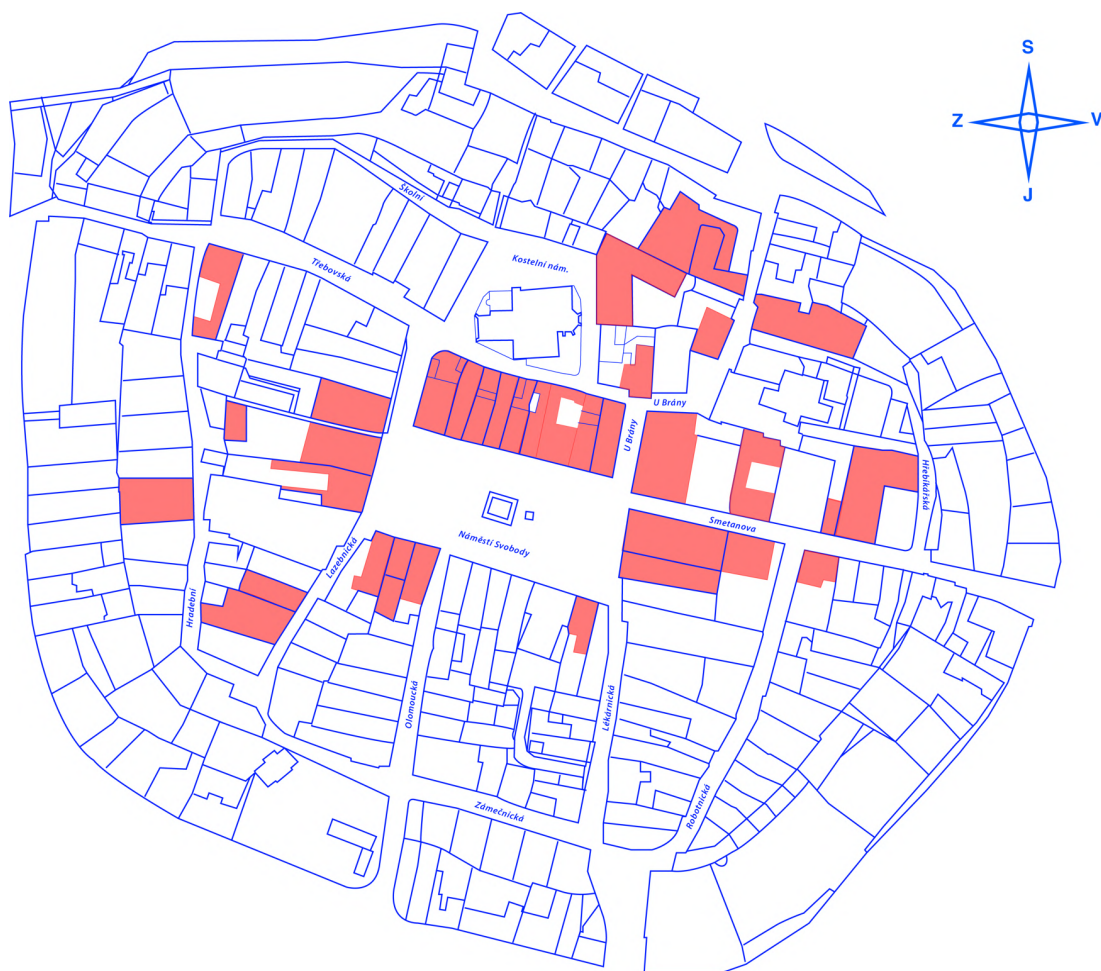
3. Kroměříž na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834.

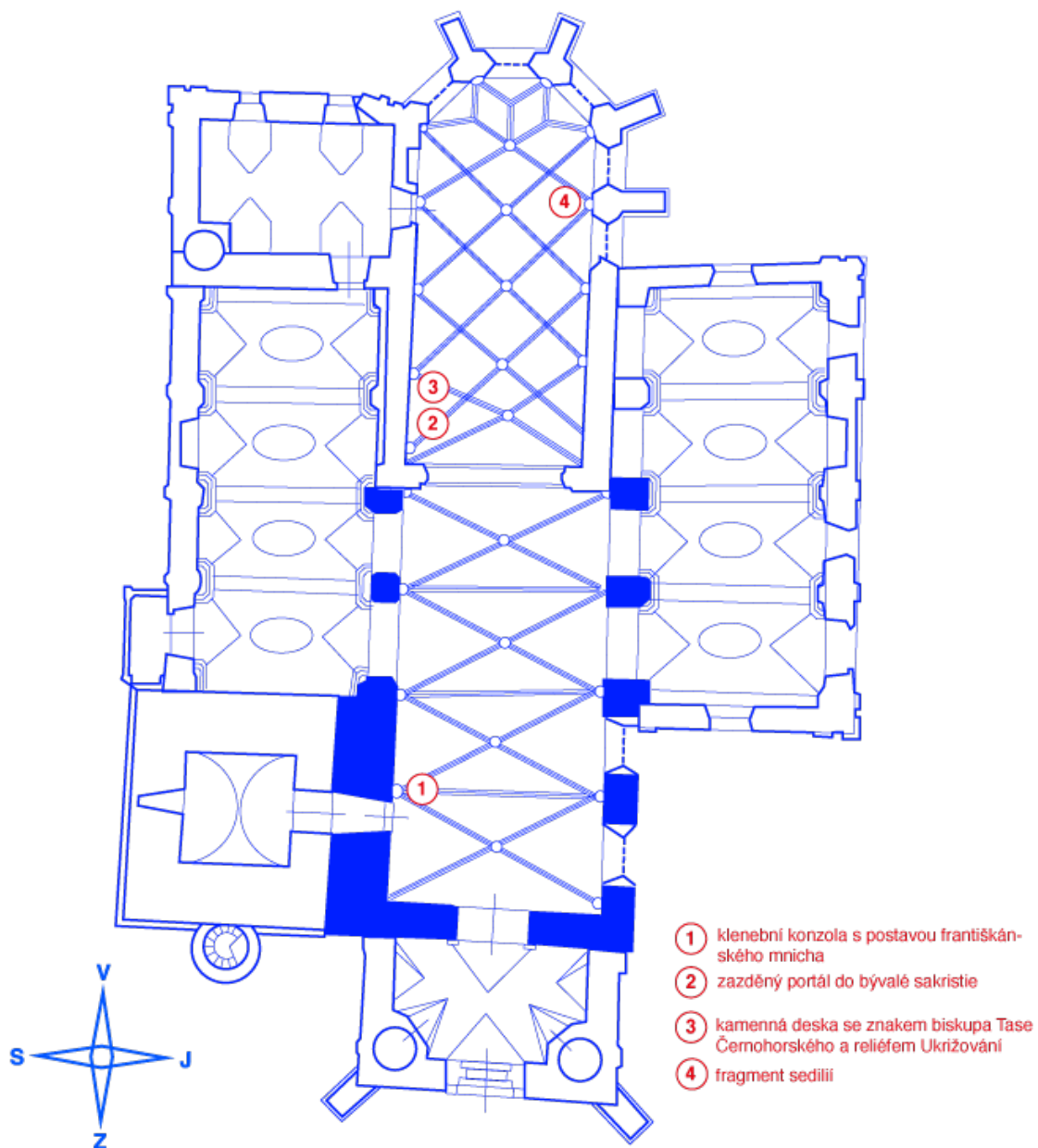
4. Mohelnice na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834.

5. Orientační pláněk domů s předpokládanými středověkými sklepy.

6. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, orientační pláněk půdorysu s vyznačenými hodnotnými prvky vnitřní kamenné výzdoby, 13.–16. století.

7. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled ze severozápadu, 13.–16. století.

8. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, západní průčelí, 13.–16. století.

9. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled na presbytář z jihovýchodu, 13.–16. století.

10. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, pohled z jihu, 13.–16. století.

11. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenba lodě, 15. století

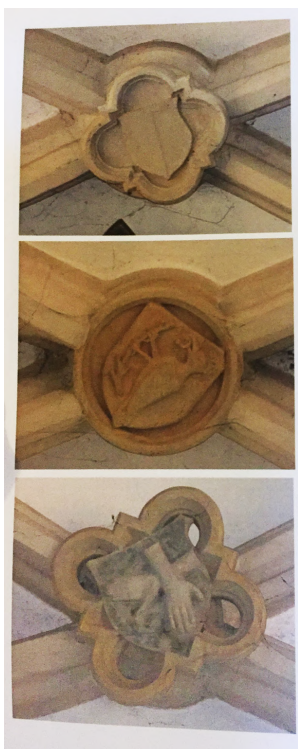

12. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenební konzola s mnichem, druhá pol. 15. století (?).

13. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenební svorníky v lodi, druhá pol. 15. století (?).

14. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, klenba presbytáře, konec 15. století.

15. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, zazděný portál do sakristie s biskupským znakem, konec 15. století.

16. Mohelnice, Muzeum Mohelnice, kamenné fragmenty okenních kružeb z kostela sv. Tomáše z Canterbury, druhá pol. 15. století (?).

17. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, starší zdivo pod přístavkem u kaple sv. Anny. Jakub Halama, Mohelnice.

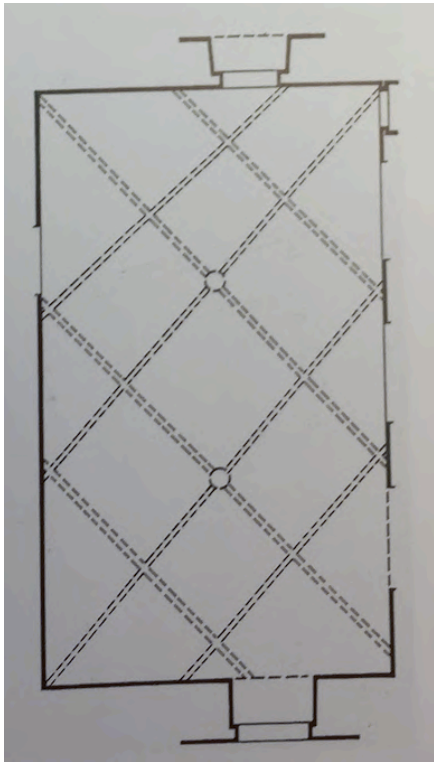
18. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, areál bývalého hřbitova s pozůstatky karneru, 13. století.

19. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, návrh novogotické přestavby Gustava Merrety, 1876.

20. Olomouc, vikářská sakristie při dómu sv. Václava, půdorys, po roce 1484.

21. Olomouc, městský dům ve Wurmově ulici č. 13, konzola s polopostavou kázajícího Jana Kapistrána, 1483–1492.

22. Jindřichův Hradec, kostel sv. Jana Křtitele, nástěnná malba na severní stěně lodi s kázajícím Janem Kapistránem, 50. léta 15. století.

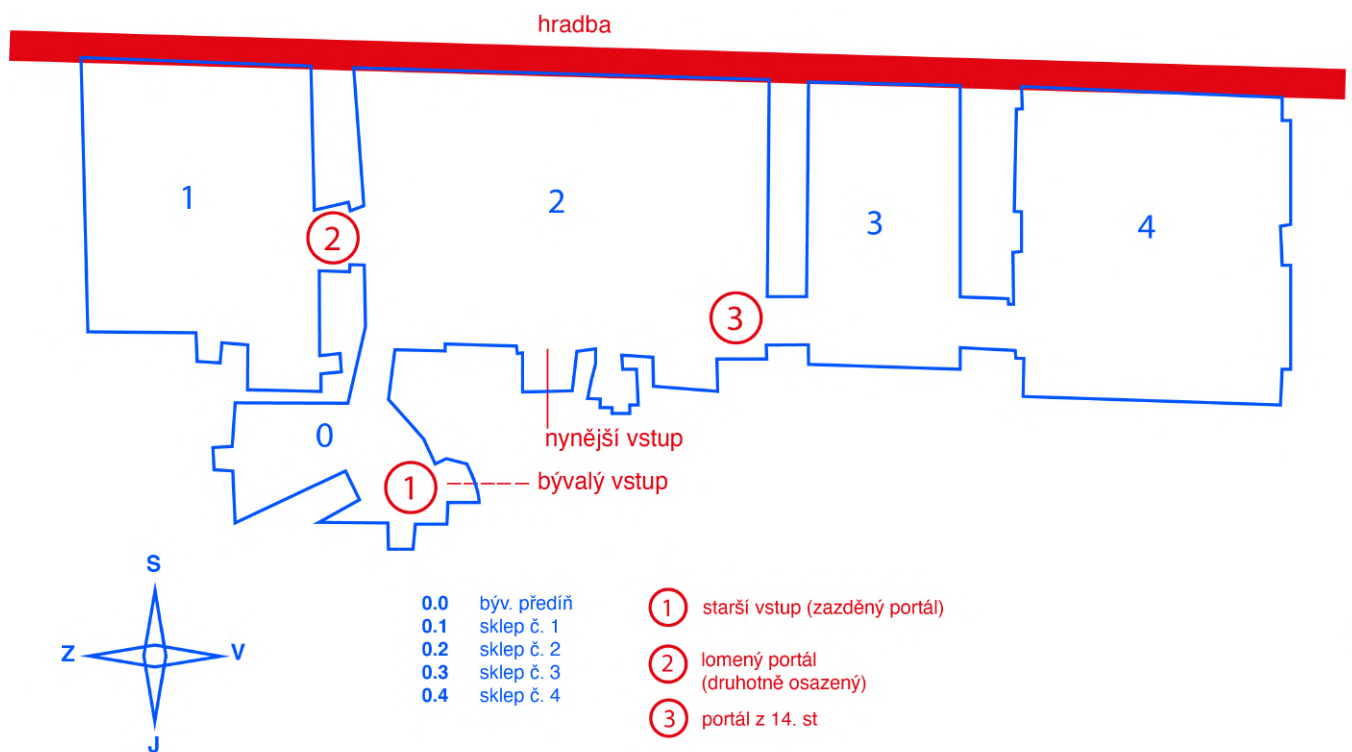
23. Litovel, kaple sv. Jiří, portál, počátek 16. století.

24. Mohelnice, kostel sv. Tomáše z Canterbury, presbytář, nástěnná malba na severní stěně, konec 15. století.

25. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, orientační plán suterénu s vyznačenými hodnotnými architektonickými i kamenosochařskými prvky.

26. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, druhotně osazený gotický portál v suterénu.

27. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, nástěnná malba v severní stěně sálu, první polovina 16. století.

28. Mohelnice, bývalá biskupská tvrz, fragmenty gotických kachlových kamen, druhá polovina 15. století.

29. Mohelnice na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru, 1834 (detail).

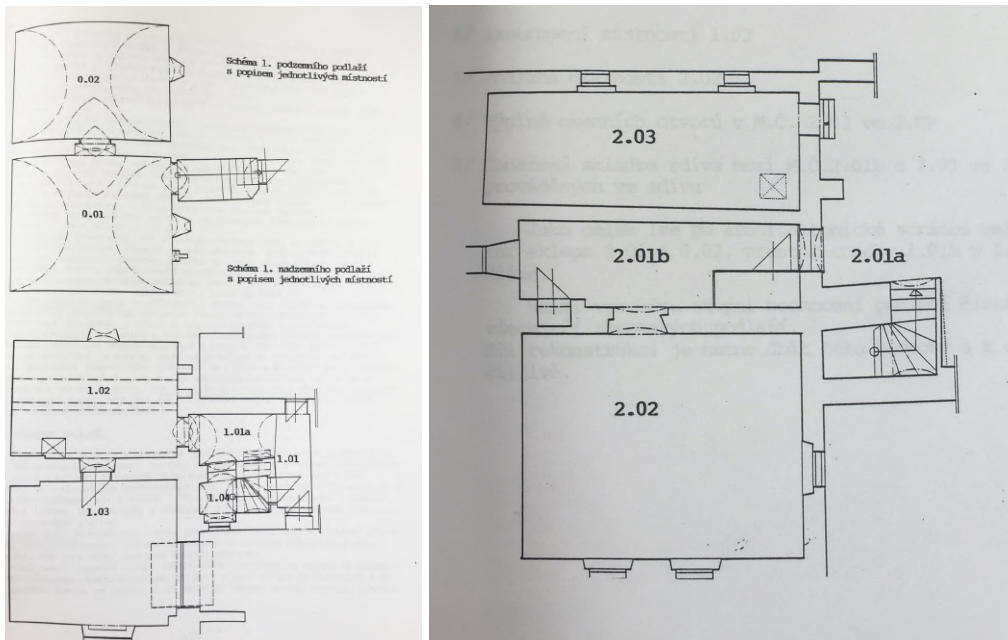

30. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, 15. – 20. století, pohled ze severozápadu.

31. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, orientační plán obou podlaží.

32. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, lomený portál v dnešním suterénu, kolem poloviny 15. století (?).

33. Mohelnice, bývalá tvrz Viléma z Miličína, portál v dnešním suterénu.

34. Mohelnice, městské opevnění, druhá polovina 15. století – první polovina 16. století, jihovýchodní bašta.

35. Mohelnice, městské opevnění, druhá polovina 15. století – první polovina 16. století, severní bašta.

36. Mohelnice, městské opevnění, severní brána, kolem roku 1540.

37. Mohelnice, městské opevnění, severní brána, kolem roku 1540, nápis minuskulou (detail).

38. Mohelnice, městské opevnění na mapě Kryštofa Müllera z roku 1720 (detail).

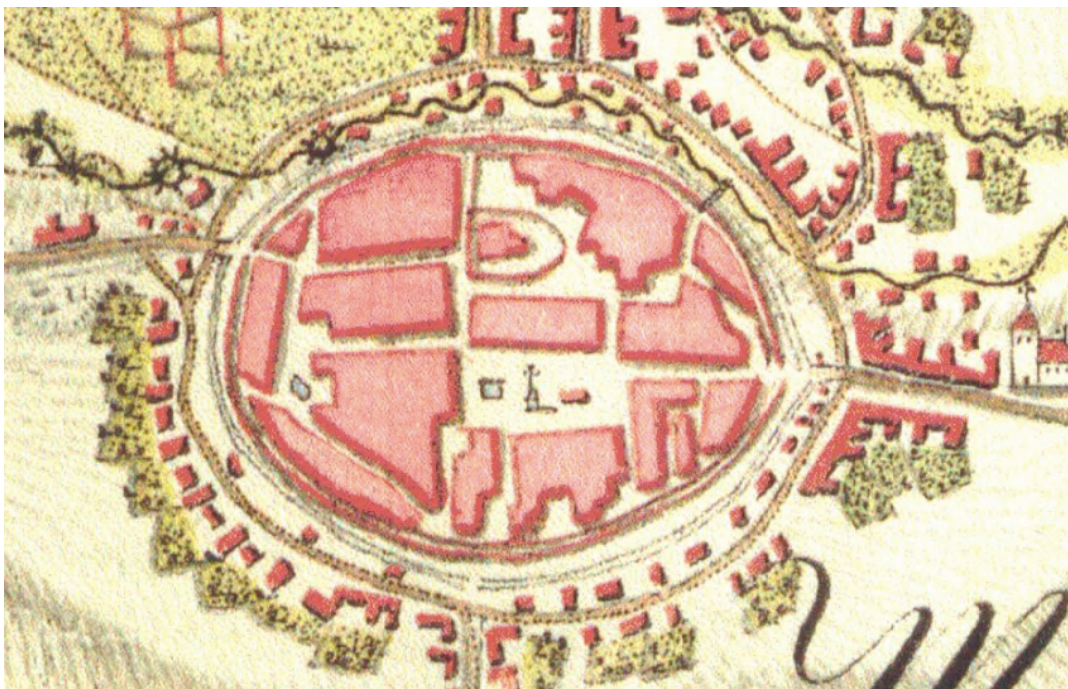
39. Mohelnice, pohled na město od severu, Friedrich Bernard Werner, polovina 18. století.

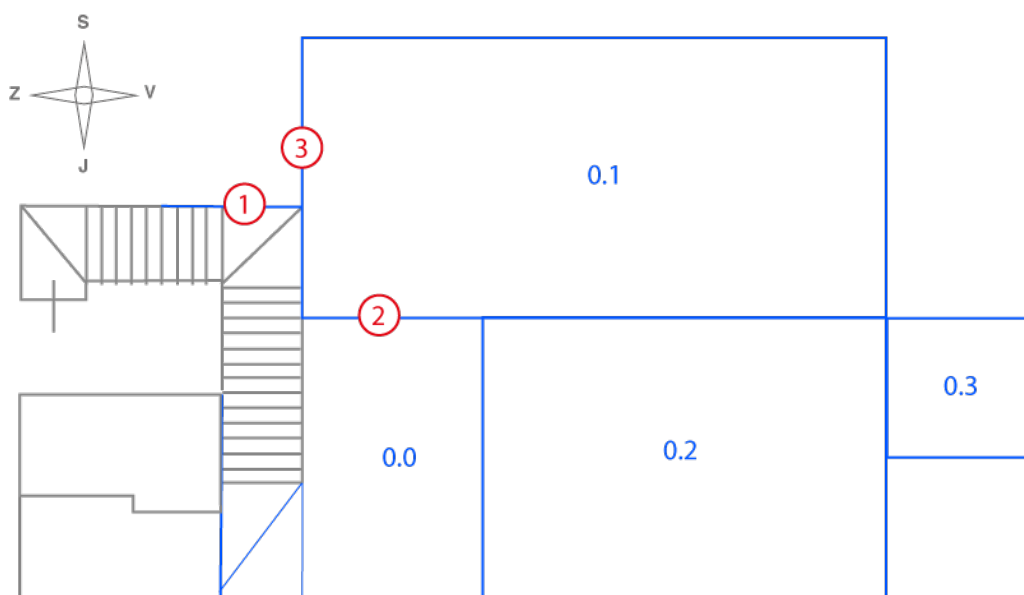
40. Mohelnice, pohled město od severovýchodu, anonymní kresba.

41. Mohelnice, I. vojenské mapování (1764–1768).

42. Mohelnice, městský dům 973/13, orientační plán suterénu s vyznačenými hodnotnými architektonickými prvky.

● Dochované gotické zdívo	0.1 býv. předíř	① zadržný segmentový portál
● Architektonické detaily	0.1 sklep č. 1	② segmentový pískovcový portál
● Novodobé úpravy	0.2 sklep č. 2	③ zadržný lomený portál
	0.3 sklep č. 3 (zadržná chodba)	
	0.4 sklep č. 4	

NÁMĚSTÍ SVOBODY

43. Mohelnice, městský dům 973/13, zazděný lomený portál v suterénu.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Šárka Nováková
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Gotická architektura Mohelnice
Název v angličtině:	Gothic Architecture of Mohelnice
Anotace práce:	Magisterská práce se věnuje gotické architektuře v Mohelnici. Hlavní část textu se soustřeďuje na shrnutí dějin města v období od 13. století do konce 16. století. Následuje analýza urbanistické struktury městského jádra a stavební historie stěžejních památek z období gotiky ve vztahu k dalším příkladům měst, z velké většiny vázaných na olomoucké biskupství. Katalogová část se soustřeďuje na rozbor architektonického řešení dochovaných staveb v Mohelnici, potažmo jejich interiérové výzdoby. Zásadní součástí textu je zasazení mohelnické architektury do kontextu dobové architektonické praxe střední a severní Moravy.
Klíčová slova:	Mohelnice, gotika, architektura, sakrální, kostel, urbanismus, biskupství, Olomouc
Anotace v angličtině:	This master's thesis deals with the gothic architecture of Mohelnice, a north-central Moravian town in the Czech Republic. The thesis summarizes the history of the town from the 13th century to the end of 16th century, analyses the urbanistic structure of the town's centre and the architectonic character of each of the pivotal gothic objects in Mohelnice. This knowledge is applied to the contextual architectural relations of the other towns, which are often connected to the diocese of Olomouc, Czech Republic. The catalogue section includes an analysis of the architecture and stonemason works in the interiors of the buildings. An important component of the thesis is planting the architecture of Mohelnice in the architectural context of north-central Moravia.
Klíčová slova v angličtině:	Mohelnice, gothic, architecture, sacral, church, urbanism, bishopry, Olomouc
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha (24 stran), vložené CD
Rozsah práce:	112 stran
Jazyk práce:	Český